

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 13, junij 2005
sštevilka 67–68

Izdajatelj revije

Naslovnica

Izbor likovnih del

Tisk

Uredništvo

Uredniški odbor

Narochila, prodaja

Izposoja na dom

Izdajo omogočajo

ISSN 1318–1912

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Ljubljana
m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910
e.m. urednistvo@revijasrp.si
i.a. <http://www.revijasrp.si>

Branko Lipnik: Romeo in Julija, 1999

avtor

FLEKS d.o.o., Zapotok 128, 1292 Ig

Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana

Rajko Shushtarshich – odg. urednik,
Ivo Antich – lektor in korektor,
Lev Detela (Dunaj) – neprevedene knjige,
Matjaz Hanzhek – chlovekov razvoj,
Franko Bushich (Split), Igor Korshich,
Matevzh Krivic, Jolka Milich,
Bogdan Novak, Just Rugel (Moskva)

Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska
knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana

Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1,
p.p. 2670, 1001 Ljubljana

sodelavci v reviji

Vsebina

<i>Pavel Knobl</i>	Nova krama	4
<i>Bozho Vodusek</i>	Rozhe in plevel	8
<i>Lucijan Vuga</i>	Amuleti mrtvi	9
<i>Bogdan Novak</i>	Cvetni prah	12
<i>Iztok Vrhovec</i>	Svoboda	15
<i>Luka Hrovat</i>	Besede	19
<i>Alenka Zorman</i>	Svetloba in sence	23
<i>Franko Bushich</i>	Haiku Knut haiku	24
<i>Dacia Maraini</i>	Vojna v krožniku	25
<i>Alessio Brandolini</i>	Pesmi o zemlji	33
<i>Eugen Gomringer</i>	Molchati	42
<i>Bogdan Novak</i>	Zhivljenje na Marsu	43
<i>Iztok Vrhovec</i>	Rolando in Luiza	50
<i>Andrej Platonov</i>	Cvet na zemlji	54
<i>Robert Brack</i>	Jaz nisem Eskim	58
<i>Lev Detela</i>	Tri zvezde, X	60
<i>Branko Lipnik</i>	Likovna dela /reprodukcije slik/	86
<i>Ivo Antich</i>	Sedem grehov »rdeche pushchave«	95
<i>Ciril Gale</i>	»Hobotizmi« ali stripske karikature	97
<i>Andrej Habich</i>	Hobotizmi /strip – karikatura/	98
<i>Ivo Antich</i>	»Big foot« (2004) /karikatura/	99
<i>Bogdan Novak</i>	Novinarske race	100
<i>Andrej A. Golob</i>	In on je rekel: moli moli bozhji volek	104
<i>Branko Lipnik</i>	Popoldanski aforizmi	106
<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	107
<i>Ivo Antich</i>	Popare	111
<i>Ivo Antich</i>	Mnozichnomedijske belezhke	115

Chlovekov razvoj

- Sergej G. Kara–Murza* Zahodna in sovjetska družba kot plod dveh različnih tipov civilizacij 137

Za zgodovinski spomin

- Just Rugel* »Rusija in Evropa« N. J. Danilevskega 156

Iz zgodovinskega spomina

- Lucijan Vuga* Megalitski jeziki /etrushchina/ 159

Neprevedene knjige

- Lev Detela* Knjiga Nemcev 171

- Lev Detela* Kazhipot nemškega literarnega delovanja /Kürschnerjev nemški literarni koledar/ 174

- Ivo Antich* »Bogomilska kolona« makedonske identitete 177

Chitalnica

- Lev Detela* Dve novi koroshki knjigi:
Slovenska pesem na Koroshkem /Nagele/ 181
Koroshko samorastnishtvo /Wuttej/ 183

- Ivo Antich* Kvintet piscev resnice /Milich/ 185

Vprashalnica

- Ivo Antich* (Ne)odvečno vprashanje 187

Dokumenti, prichevanja

Dokument 1

- Rajko Shushtarshich* Odprto pismo MKRS, X – Vasku Simonitiju /Kaj se dogaja? – drugo nadaljevanje/ 188

Pavel Knobl

NOVA KRAMA

Pejte vsi v mojo shtacuno!

Jest imam

vse sort frishno kramo chudno,

vse prodam:

nove bukve, nove nauke,

chudno próstost, tezhke davke,

temni dan;

ново kmetovsko gospodo,

nemshko smet,

frishno, kisló, gnílo vodo,

pechen led,

kmetsko sukno, svítle knofe,

nove, ozhenjene shkofe,

kebrov med;

grintave, vushíve glave,

jezen smeh,

stu divíc nové postave,

chrn sneh,

kozje glave brez rozhichu,

jezar zakritih berichu,

kurji meh;

stu tatú, jezar ceganu,

shuntarje,

zhítu z lulko nameshánu,

puntarje,

smrklov flajshter, 'z dreka zhavbo,

enga kozla z zhensko avbo,

gavgarje;

tamne cerkve, svitle kehe,
chudno zmes,
nove shule, nove grehe,
novi ples,
mlade novih sort bolnike,
nage, mesene svetnike,
chrviv les;

spite, chrvive jináke,
nov oshtir,
tud gobove korenake,
gnil papir,
gnile, plesnive divice,
sladke, bodeche pravice,
nov brevir;

chrne shtunfe jen rdeche,
bel lopar,
hlache, kitle, vkup viseche,
bozhji dnar,
krokarje jen golobice,
krajcarje inu petice
vse na par;

dekliche v zhidi jen zláti,
pa brez srajc,
postle z zhidanim koverti
brez shtramac,
velke kurbe, pa poshtene,
mejhne — od brichu stepene,
gnili shac;

nove pesmi, gosle, loke
vtisnene,
zhenitve, brez vse poroke
vmislene,
nove vere jen bogove,
nevideoche rogove
schislane;

kmet, gradnik, gospod z rozhichi,
tamni shpas,
kitle, k so pod njim' hudichi,
kratki chas,
brumne, poshtene slepárje,
nove kape, fovsh denarje,
zviti glas;

vojske, pushe, sable, shtuke,
pulfer trd,
grenadirje jen hajduke,
v lufti vrt,
poshpegávce, izdajavce,
zapelavce, prodajavce,
ptujo smrt;

modre pa zmeshane misle,
lonchen bas,
perjatle od znotraj kisle,
ushivih las,
chrvice na meh odrte,
nove grashine podrte,
brishko vas;

smrdlive nagelne, rozhe,
gnili cvet,
ojstre konjedirske nozhe,
greh odvzet,
angelchike brez peruti,
chrve z rôkami, peruti,
chudne svejt;

lepe jabuke, pa gnile,
novi sad,
zhebce, postuhe, kobile,
slepi gad,
bele, grintave baroke,
torto 'z krumpirjove moke,
poshten tat;

v petk nedélo, postne plese,
mishjo past,
v zhidi vovk, oslovske ushese,
novo chast,
nove gvante pa molitve,
modre glave, pa ushive
jen oblast.

Tulk je she vech sorta krame.
Kdur bo vzel,
ta bo vselej mislil name
jnu bo vesel;
bom dal dober kup na vero,
dobro vago, dobro mero,
vse na lev'.

(1801)

Knoblova *Nova krama* je posneta po A. Gspan: *Cvetnik* (slovenskega umetnega pesništva do srede XIX. stoletja), I. knjiga; Lj. 1978. Ob Vodushkovi omembi »gumbnice« v sonetu *Rozhe in plevel* prim. angl. besedo »knobble« – majhen gumb. (Op. I. A.)

Bozho Vodushek

ROZHE IN PLEVEL

Premalo za poete je vrtov,
da ne bi se ob vsakem charu vnel
cel trop, she zadnji pa bi rad na nov
nachin o istem duhu, zharu pel.

Chudech se strastni vnemi teh tatov
obrabljenih devishtev, se vesel
umikam boju za dvomljiv naslov:
na srecho pozabili so plevel!

Saj kdor, kot jaz, je umazan in surov,
se v gumbnico mu kot nalashch pritika
kosmat, smrdech, bodichast in strupen;

she neobzhrt od oslov in od psov
she neovohan, bolj in bolj me mika,
chimbolj opraskan sem in opechen.

OPOMBA H KNOBLU IN VODUSHKU: OD KROMPIRJA DO PLEVELA

Ob 240-letnici rojstva Pavla Knobla (24. 1. 1765, Orehek pod Nanosom – 22. 10. 1830, Tomaj) in 100-letnici rojstva Bozha Vodushka (30. 1. 1905, Ljubljana – 28. 7. 1978, Ljubljana) se zdi primerno osvezhiti spomin na pesnika, ki sta svoj prispevek v slovensko poezijo zasnovala kot izrazito »hard boiled« besedo, prvi na zacetku XIX., drugi sredi XX. stoletja, vsak z eno, zgodovinsko veljavno zbirko: Knoblova z naslovom *Shtiri pare kratko-chasnih novih pesmi* (izdal knjigovez Ignac Kremzhar v Kranju 1801) je prva slovenska tiskana zbirka posvetnih pesmi, Vodushkov *Odcharani svet* (zalozhba Modra ptica v Ljubljani 1939) pa je preroshko vzpostavil avtorjevo »ochetovstvo« za povojni modernizem. Naslova obeh zbirk imata določeno simbolno vrednost tudi v danashnjem chasu tranzicijskega kramarstva: pri Knoblu ljudsko kratkochasno parno grupiranje tekstov, pri Vodushku intelektualno superiorno razkrinkavanje »nove krame«, s katero sta se satirichno-humorno soochila tako samoushki podezhelski sholnik (in cerkovník) kot z diplomama dveh fakultet opremljeni vrhunski meshchanski intelektualec (in partizan). Ključni pesmi opusov: Knoblova *Nova krama*, Vodushkova *Razhe in plevel* (Knobl v pesmi *Od podzemelskih jabuk* slavi drugo plebejsko, subverzivno rastlino, ki jo imenuje tudi »Gospod Krumpir«). Vodushkova sarkastichna opredelitev za plevel je daljnosezhno programsko slovo od preshernovskih »mokrócvetechih rozhic poezije« (z ohranjeno oblikovno strogostjo: sonet zoper sonet)...

Izbor in opomba Ivo Antich

AMULETI MRTVI

za telo večnosti

v bite je raztreshчено podrhtevajoče telo
tako lepo telo
dokler ne krvavi in ga ne razjeda
bi naravo popravljali in dopolnili
she lepshe telo
brez rdeche mesene gmote in lomljivih kosti
iz nerjavnega jekla in bleshche obstojne snovi
za telo večnosti
sestavno razstavili v bitno bitje na
read only memory

***

amuleti mrtvi

chedalje pogosteje je ozadje spomina
iz napolvabil
nedorechenih opozoril
na pozabljene dogodke nerazpoznane ljudi
je bilo to kdaj res ali so predrugacheni sni
bleshchavi obeski
amuleti mrtvi
zarechenih postaja chedalje vech stvari

***

orjashki val orje chez vsemirje

orjashki val orje chez vsemirje
neznatnosti
izginjajoče drobcenega je nepreshtevno
veliko

v nekaj z-nichimer-nikoli-vidnim
se zapleta
da pride onkraj spotoma povsem
uplahne
le neizmerna sila razprshene ostaline
ga nazaj pritegne

***

nich ki v nichu biva

odurnost gnilobnega razpadanja je chas pretekli
do belega izprane kosti je chas zhe zmrvil
telo je prah
molekule
atomi
delci
najneznatnejše pegice naključnih nihanj
ne izginjajochi vakuum
najpopolnejša praznina
na skrajnem koncu
vsevsebujochi
nich ki v nichu biva

***

tiktaka kozmichna ura le v prisluhu

v najpreprostejši enachbi je vse skrito
k vsakemu chlenu sodi razshiritev
k dodatnim chlenom novi chleni
razshirja polje se do globin neznanja
in je she mogoche skriti nebogljenost:
v konstante
ko um napreza se she morebitnosti odkritji
tiktaka kozmichna ura le v prisluhu
si chlovek zanjo je izmislil charni privid:
chasa

***

magi sporočil iz drobovine velenereda

v teleskopih cvetijo galaktični izbruhi
kalejdoskopi zvezdogledov v preteklost
razlagalci kart in vedežhi iz usedlin
magi sporočil iz drobovine velenereda
iz nedoločno davne zmede
napovedujejo
prihodnost
v brezčasju

***

kot zhejnega ne poteshi privid studenca

morda mi bo potem blazhje in lepshe
če ne bi chutil da je tu in zdaj
največ kar mi je enkratno dano
kot zhejnega ne poteshi privid studenca
mu lajša ali ne le pred koncem muke

***

6.12.04

Bogdan Novak

CVETNI PRAH

Vrtnica, metulj rdech
na dolgi, tenki zhici
do neba letech;
rdecha buba
v okrvavljeni plenici.

Trobentica, pomladi rozha,
shopek zharke rumenine,
ki jo marchno sonce bozha:
na zlati cvet zapiskam
v mladostnih dni spomine.

Shmarnica dehtecha,
let kraguljchkov belih,
ti si srecha opotecha,
strup svoj z vonjem skrivash,
vsak tvoj cvet je smrtni kelih.

Kapucinar, chepica za shkrata,
ki se znova tihotapi
skoz spomina vrata:
gospod kpcinar kapco zgubil –
sem se rad preshteval z brati.

Vetrnica bleđa
se je razcvetela
izpod leđa;
zdaj povesha glavo,
vse prezgodaj dozorela.

Magnolija je rozhnat svechnik,
kot da sveče chakajo cvetovi:
nisem jaz bil tisti srechnik,
ki bi ogenj v njih prizhigal,
iz oblakov so sesuli se gradovi.

Nagelj, cof karmina,
s sulico naboden,
rdecha bolechina:
ta mi bo na prsih,
ko bo svet svoboden.

Pekocha je **kopriva**,
med listi cveti so vabechi:
tako te lahkozhiva
z lepoto k sebi zvabi,
a njeni listi so srbechi.

Macheha barvita,
kakor tvoj obraz:
v belo al chrnino si zavita,
rdechica in bledica,
chisto vse mu je v okras.

Planika, rozha iz klobuchevine,
sred skalovja le uspeva;
k tebi gledam tja v vishine,
kjer na varnem skrita
se smejish mi, deva.

So **orlice**
kakor modre krone
za device,
ki bi rad posadil
jih na zlate trone.

Cvet **fuksije** je krempelj ptice,
ki ne izpusti vech pléna:
tak sem v rokah lepotice,
a bolj zasajash nohte,
tem bolj si zazhelena.

Ko barvo **jetrnik** spreminja
od modre pa do lila,
srce se mi spominja,
kako sem bil drugachen,
ko si bila she moja vila.

Zvonček v zadnjem snegu
kot belinček zлага krila:
zdaj so misli mi na begu
in srce kopni kot snezhna kepa,
ker si sanje mi razbila.

Bled **kovachnik** pleza,
zad za zidom rase,
ven za soncem gleda,
a jaz v tvoji senci
strt propadam vase.

Zhe **podlesek** barve lila
skozi listje k soncu se ozira:
kot spomina sila
v srcu korenini,
prsi mi predira.

Vijolica, vonjav kraljica,
skrinjica dishavna,
drobna krasotica,
vonj si le v spominu,
kot ljubezen davna.

SVOBODA

SVOBODA

Ko doumesh,
da nihche → **nihche!**
nima pojma o nichemer –
razen o svojem psihopatsko
negovanem cekarju poblaznele mode –
si svoboden.

STRUPENA NEVESTA

Lepota njena
je sijala
                  kakor
                  blazna –

Kot nora shtorklja
se je krotovichil
                  njen
                  razsanjani
                  drget –

Ko se grozota njena
je nazhrla razdejanja,
mu zapustila je
                  opustosheni trepet –

Posejala vanj je
seme jalovih spominov,
in on zalival jih je
s svojimi deshkim
                  smehom –

V prsih se
udomachila
je krastacha –

Povzdigujoch
v nebo
grozavost
razjedajochih vzduhov,
ga vodila
po obronkih obupov je
in izvotljenih upov –

Njegov um se
opijanil je opoja
brezchutnih tvezenj,
srce nabreklo
v sikajoch vulkan –

Njen glas
je siknil
iz divjine –
obsijal ga
kot norostna
mesechnica –

omrtvèn
bolshchal v osti je
nemih sklenk –

Krotovichasta krastacha
pa se ogledala je
v zrcalu,
si oshchetkala zgrinjajochi se roj
nabreklih bradavic,
in odshla
razplajat
nov napev
bodúljaste
strup'nice.

PREJEDA

Nisem se
izprebistril,
da bi
z vashimi
strahovi
zidal
mrachine
zasuzhnjenih
kovilj –

Plachujem
svojo
glavarino –

Vasha
obmrjena
strastvenost
bleduha
se krivenchi
pred
krichachi –

Ne izprhavam
solz,
zabuhlih
od
blodi,
za
vami –

izbirek
ste si
odbrali
sami.

MLADOST IN STAROST

Mladost razganja,
mladost razplameneva,
chesarkoli se loti,
vse gromoglasno odmeva –

starost se obotavlja,
jadikuje, sponasha,
se postavlja s spominki,
z nostalgichnimi utrinki –

zrela leta so kakor zakleta –
tlachansko hlapchujesh,
se borish, obupujesh,
hipnotsko malikujesh,
verujesh v kesh –

Tako pribrenchish
do poslednjega cveta;
in ko se zadnjih utrнеш,
se shele dobro zavesh,
da je vse skupaj bila
pretkana natega –

in da od tu
nikdar in nikoli vech
nikamor ne gresh.

Luka Hrovat

BESEDE

od nespečnosti
sanjarim
velike kozarce tvojega
potu
ki teče ven
preko mej
stekla in shipe
Takrat se pochutim
ljubljen
in zhelim da nespečnost
ne mine

***

velichina tvojih dojk
prikuje
usta
na plató telesa

sem gosénica
prisesana na dojke

in
izstopajocha slina
in strup
ki omrtvichi podobo
papierja

mrtva sva – –,
zaradi tekochin
ki spajajo
dvoje teles v
nochnem shepetu

***

Besede:
so stolpichi
na dimniku obupa –
z njimi potujem po steklenih
palachah pekla,
stremim za nevidenim,
za chrnim podstavkom,
ki me reshuje zhivljenja.

Te besede
so nich, ki spravlja name
tvoje presvetlo golo telo.

***

kitaristova roka
igra na tvoje kipeche prsi —
cedita se mleko in kri
a med prihaja od spodaj
ljubim tvoj zadnji del telesa

***

kako
v svetu
urbanih pushchav
iskati vodo?

prihajash
kot steklena psica —
zagrabish
pogoltnesh
zalizhesh mrtvo lobanjo
v zrcnih peska.

***

krivina jutra
stopa
v izbo
hladnega vetra:

shepetaj mi —
ogrlica —
o puhastih
zarjavelih poteh
potopljenega sonca.

***

zeleni volk
stepe
zabrede v
mochvirje
lobanjskega razcepa

izpije
hrepeneche tekochine
in
zapade v
molk
klinopisa

krempelj
zapaca svet
chrka
ga pokoplje

***

Alenka Zorman

SVETLOBA IN SENCE

(ducat haikujev)

1

mrki obrazi
slepec otipa
svetlobo in sence

2

dvojna shipa –
iz sna so vstala
tri sončna jutra

3

ni kresnic...
berach z baterijo brska
po smetnjaku

4

megleno popoldne
v mestnem vrvezhu
vech ljudi v rdechem

5

pod brezo...
odlomljena veja in list
v isti luzhi

6

reklamni displej
obljublja raj - njegova
senca pod slano

7

svezh sneg
sprevod deli pokopalishche
na dvoje

8

hrast je she gol
sence njegovih vej
polne zhafranov

9

zlomljena smreka
sončni zahod pogloblja
brazde v lubju

10

skupaj vztrepecheta,
skupaj ugasneta:
mushica in luch

11

po nevihti...
tudi pokoshene trave
se svetlikajo

12

molchiva ...
temni hishi povezani
z mavrico

Franko Bushich

HAIKU KNUT HAIKU

POTEPUHI
 POD JESENSKIMI ZVEZDAMI
 GLAD

VECHERNA ZARJA
 V PRAVLJICHNI DEZHILI
 PONOVRNO SRECHANJE

KROG SE ZAPIRA
 PO ZARASLIH STEZAH
 PLODOVI ZEMLJE

SANJACH
 MED VRATI SLAVE
 ZHENSKE PRI POTOKU

POD POLMESECEM
 ZADNJE VESELJE
 IGRA ZHIVLJENJA

KRALJICA TAMARA
 V ZHRELU ZHIVLJENJA
 A ZHIVLJENJE ZHIVI

SKRIVNOSTNI
 MALI KRAJ SEGELFOSS
 OTROCI SVOJEGA CHASA

MISTERIJI
 VANDROVEC IGRA S SORDINO
 ZADNJE POGLAVJE

DIVJI KOR
 IZ DUHOVNEGA ZHIVLJENJA
 MODERNE AMERIKE
 SILE V BOJU

Vsak stih je naslov knjizhnega dela Knuta
 Hamsuna. (Op. avt.)

HAIKU KNUT HAIKU

LANDSTRYKERE
 UNDER HØSTSTJÆRNEREN
 SULT

AFTENRØDE
 I ÆVENTYRLAND
 ET GJENSYN

RINGEN SLUTTET
 PAA GJENGRODDE STIER
 MARKENS GRØDE

SWÆRMERE
 VED RIGETS PORT
 KONERNE VED VANDPOSTEN

UNDER HALVMAANEN
 DEN SISTE GLÆDE
 LIVETS SPIL

DRONNING TAMARA
 LIVET IVOLD
 MEN LIVET LEVER

DEN GAADEFULDE
 SEGELFOSS BY
 BØRN AV TIDEN

MYSTERIER
 EN VANDRER SPILLER MED SORDIN
 SISTE KAPITEL

DET VILDE KOR
 FRA DET MODERNE AMERIKAS
 AANDSLIV
 STRIDENDE LIV

Ivanich Grad, marec 2003
 Iz hrvashchine prevedel Ivo Antich

Dacia Maraini

VOJNA V KROZHNIKU

tvoje lazhi

tvoje lazhi
ljubezen moja imajo okus po mleku in vrtnicah,
pijem jih ne da bi se sprashevala zakaj
tvoje lazhi
ljubezen moja
mi povzročajo morsko bolezen
a ti jih pravish dobrohotno
da me ne bi prizadel
kajne moj ljubi?
skupek perja v grlu
pot nazaj
kako je vztrajna, toda zakaj?
zhelja po zhelezni iskrenosti
ki zhali chute in vid
in jih spirash v svezhi vodi
tvoje lazhi zvenijo dvakrat
odmevajo v glasu
ko srce napada in vracha udarce
v velikem plesu chutov
a ti pochenjash to iz prijaznosti,
vem ljubezen moja
in iz prijaznosti teptash
z okovanimi chevli
tiste septembske resnice
ki nimajo senc in niti okraskov
zate je prevech okrutna
prevech nechista in vsiljiva
resnica ljubezen moja
in tako jo trmasto zanikash
olikan, veder, srechen,
iz ljubezni do ljubezni, vem
in tako moj nadvse mili prijatelj
tvoje vzvishene lazhi

ki bi mi morale segreti roke
mi pribijejo jezik na nebo
zagrebejo moj razum
zhe za zhiva, pod zemljo

sanjala sem, da letim

sanjalo se mi je, da letim
neshtetokrat v enih sanjah
enkrat samkrat v neshtetih,
lahkotno nad strehami
z vzdihom chrne radosti
in pristajala sem na napushchih
sede na dimniku lovila ravnotezhje
koliko koliko koliko
sem hodila po zravnih
ulicah na obzorju
med slanimi oblaki in sončnimi zharki
ostrokljuni galeb
in vrabec z grenkim perjem
sta bila edina družba
moje speche zavesti
rada bi znala leteti
she vedno v sanjah, she pa she,
kot lastovka, z enega streshnika na drugega
in potem pljuvati na glave
mimoidochih in se nasmejati
ob njihovem zachudenju, mar dezhuje?
ali so solze kakshnega bolnega boga?
she vedno letim, vendar v premorih spanja
noga nich vech lahkotna
zdrsi stran, roka zagrabi
zhleb, ki zbezhi
med poletom bi rada letela
in z veseljem napolnila
trne teme

che zaradi prevelike ljubezni

che zaradi prevelike ljubezni
koncha tako
da sploh ne ljubimo vech
jaz pravim, da je ljubezen
bridko pretvarjanje
tiste ochi kot jadra
ki plujejo plujejo
po mlečnih valovih
kaj neki se skriva moj bog
za tistimi sinjimi vekami
misel na pobeg
nachrt kljubovanja
sklep posedovanja?
ladja s chrnimi jadri
se obracha zdaj proti zahodu
hiti po valovih iz chnila
med kodrci vetra
in lachnimi galebi
zhe vem, da na tisti palubi
bom pustila en chevelj, en zob
in dobrshen del same sebe.

kaj misli ogledalo na zidu?

kaj misli ogledalo na zidu?
kaj misli knjiga na polici?
kaj misli krozchnik na podstavku?
kaj misli moja obleka, ki visi na soncu?
morda ogledalo sanja
da knjiga govori in knjiga sanja
da krozchnik pleshe in krozchnik sanja
da moja obleka, ki visi na soncu
pripoveduje zgodbo malih zapeljevanj

ko potujeva z lisichjim korakom

ko potujeva z lisichjim korakom
kako je grenko tisto jutranje
razgibano ozrachje odhoda
kako nesmiselni so tisti koraki
med eno in drugo postajo
med enim in drugim pozhirkom
ko greva
jaz potepushka
ti pa negibni kvietist
na potovanje z avionom
ki dishi po bananah in črnih oblakih
klicheva se od dalech
kako je kaj? in ti?
bojim se prihodnosti
zato jo pouzhivam
ko s sramezhljivimi koraki
potujem po vsem svetu
rada bi te popeljala s seboj
a tebe ni
ti ki vedno tichish doma
ti ki poznash odsotnost
jaz pripravljam kovchke
jaz odhajam
ti ostanesh
in jutri zjutraj zbogom
a kam naj grem
ko pa ni vech avionov
ni vech postaj
ni niti enega potovanja vech
s teboj je v redu? in s tabo?
jaz jutri odpotujem
s kovchkom ali brez
ker me tam dol chaka
hrepenenje po vrnitvi.

Vojna v krožniku

vojna v krožniku,
vendar samo za radovedne oči:
neka ženska vleče za roko mrtvo punchko
neka hisha se razleti
podirajo se stene iz biskvita
kolikokrat smo se pogovarjali o vojni
in mirno sedeli
na eni in drugi strani mize?
v zrak zleti avtomobil
nad skledo za solato
moshki kriči in strmi v praznino
okrvavljenega hlachnika
prekomorska vojna
vzvalovi na velikem zaslonu
eksplodira, se sesuje, razmesari
nashe misli oskrunjene,
prikazni tujih bolechin,
le kako naj jih imenujemo, moj bog,
che ne odrastki, izločenja
prazničnega srca?
vojna onkraj kruha
je pouzhita v chasu ene večerje
polja gorijo
shola gori
gozd gori
gorijo terase
luksuznega hotela
medtem ko obiramo ribjo kost
dechek se zmagoslavno smeje
izgubil je vse zobe, prekomorska vojna
in mi, ki radovedno in previdno gledamo
onstran biserno sive shipe
pijemo pivo
sredi vijolichastega vechera in presenečeni poslushamo
hrumenje motorja,
je mar znotraj vojne ali zunaj?
se bo avion razletel
ali bo zdrsel med oblake?

bosonogo dekline bezhi
otrok brezglasno joka
nismo mi, ki gledamo vojno
marvech je ona, ki za nami oprezuje
onstran dvojnega chrtastega zaslona
druga granata
chelada, ki leti
telo vojaka
mehko in negibno se sesede in oblezhi
prekomorska vojna
nam rahlo pade v krozhnik
in mi jo pojemo s krompirjem
ali je ona, ki nas je
kot toliko sinov brez para
in nam za vselej pokvari
fizichno dozhivetje bolechine?

Moje nochi

moje nochi
z grenkim oranzhnim priokusom
so bile naseljene
z belimi okornimi kiti
in letechimi kachami,
znano mi je bilo guganje
zaves mlechne barve,
vsadila sem neshpljo
v skledici svojega mrtvega psa
iz nje je pognalo zvito
in jezno drevesce
ki ga bom imenovala izumrtje
moje nochi
dehteche po sladkem jasminu
kako so bile chvrste tiste peruti
in tekochi tisti spomini
na daljnem in divjem otoku
kjer sem se vsako jutro
zbujala vishja in veselejsha

za en pedenj
moje nochi z okusom baldrijana
so postale temne in predrzne
in naj she tako polagam
glavo na puhaste blazine
v narobe mestih
v neznanih sobah
ne sanjam vech o kitih
moje nochi
z apaurinom
so mi v ramenih pretesne
le kakshno ime bom dala tisti lastovki
ki v svojem kljunu odnasha moje zhivljenje?

Netopir leti nizko

netopir leti nizko
brez diha se ustavi
na malem usahlem vodnjaku
bolno listje platane
zachne frfotati
prekrije se z lepljivimi kapljicami
mi vlechemo vrvi
travnatega gledalishcha
ob koncu tega poletja
s scefranimi obrisi
poletno gledalishche
v trebuhu vile Borghese
med trohnechimi papirji in drugimi mestnimi chudesi
trdovratne rimske sanje
zelenjavno gledalishche
s svojimi rjavimi in sinjimi platni
zemljata tla
prepredena z rumenimi koreninami
kot zhuljasti komolci
nashe misli letijo
naproti svetlobi zmedenega razuma
toda zhe pripravljenega, da postane meso in beseda

pod privlačno igro reflektorjev,
 vila Borghese zadobi medlech videz
 okrog sedme ure zvečer
 vsa v mleku spečega listja
 levje rjojenje sezhe do nas
 izza zidu zoološkega vrta
 v orjashki voljeri
 se besno spreletava ujeti orel
 mi dvignemo zaveso
 z njenimi obshitimi pasovi
 ki naj pokrijejo oder
 nashe pretirane izumetnichenosti
 pikapolonica se lahkotno usede
 na prst, vsa poloshchena, rdecha in chrna
 je podobna hrbtu
 zhlichke iz sèvrskega porcelana,
 stavim da nam bo prinashala srecho

Dacia Maraini se je rodila leta 1936 v Firencah in zhivi v Rimu. Pishe romane, povesti, pesmi, gledalishke igre, pogovore itn. Njen opus je kar obsezhen, omenila pa bom le pomembnejsha dela, in sicer romane: *L'età del malessere* (Tezhavna leta), 1963, zanj je prejela nagrado Formentor; *Memorie di una ladra* (Spomini malopridnice, 1973 – imamo ga tudi v slovenshchini v prevodu Eveline Umek); *Donna in guerra* (Zhenska v vojni), 1975; *Lettere a Marina* (Pisma za Marino), 1981; *Il treno per Helsinki* (Vlak za v Helsinki), 1984; *Isolina*, 1985, ponatis 1992, in *La lunga vita di Marianna Ucrìa* (Dolgo zhivljenje Marianne Ucrìe), 1990, zanj je prejela nagrado Campiello in nagrado Knjiga leta. Avtobiografska povest *Bagheria*, 1993. Gledalishka dela: *Il ricatto a teatro e altre commedie* (Izsiljevanje v gledalishchu in druge igre), 1970; *I sogni di Clitennestra e altre commedie* (Klitemnestrine sanje in druge igre), 1981; *Lezioni d'amore* (Ljubezenske lekcije), 1982; *Stravaganze* (Chudashtva), 1987, in *Veronica, meretrice e scrittrice* (Veronika, vlachuga in spisateljica), 1991 – nagrada sklada La Pastora. Poezija: *Crudeltà all'aria aperta* (Surovosti na prostem), 1968; *Donne mie* (Zhenske moje), 1974; *Mangiami pure* (Kar/po/jej me), 1979; *Dimenticato di dimenticare* (Pozabila sem pozabiti), 1982, in *Viaggiando con passo di volpe* (Ko potujem z lisichjim korakom), 1991 – nagrada Mediteran in nagrada mesta Penne). Leta 1986 je objavila knjigo *Il bambino Alberto* (Otrok Alberto), intervju s svojim mozhem Albertom Moravio, leta 1987 pa eseje *La bionda, la bruna e l'asino* (Plavolaska, chrnolaska in osel).

Prevod iz italijanshchine in belezhka o avtorici: Jolka Milich

---

Alessio Brandolini

PESMI O ZEMLJI

*

Zemlja je she vedno nasha
objemajo jo oljke
s srebrnimi listi
ki obarvajo zrak
vrezujejo sezname imen
zgodbe, ki nam pripadajo.

Nas ne poznajo
vendar nas chutijo
v lesu
v dihu
v pogledu
v pchasnem koraku
ki kljubuje dnevom
in se spet povzpenja tja gor
do skrivljenih hishnih zidov
starodavne srednjeveshke vasi.

*

Tako je, ko da bi prishel
prepozno, si pravim
ko kosim visoko travo
ali zalivam oljke
ki imajo le eno leto
vsadil sem jih z ochetom
potem, ko sem izrul iz zemlje
one mrtve ali bolne.

Tako je, ko da bi bil priklenjen
na isto vzhodno pregrado

ali na ameriški nebotičnik
ki se s treskom razleti.

Trden in nedoumljiv
upepeljen od zgodovine
pa vseeno
citiram na pamet
dolge in najpomembnejše
odlomke
tega nenavadnega
a vztrajnega prepustchanja sebe toku.

Obljuba je strmenje
nad brazdo
zarezano natančno in
globoko, ne v prah, marveč
v resničnost, v sedanost
tega očetovega zemljishča.
Ko da bi nenadoma
prishla
ura setve.

*

Za nami
se vrtna lesa
sama zapre
ko v zraku
kos izrisuje
roj krizhev
v begu iz zemlje.

Nezrele jagode
male in okrogle
skrite
v vrtnem kotu
za in pod
lovorjevimi grmi
na grebenu jarka.

Besede v razcvetu
so prirashchene gobe
v svetlem
gradnovem lesu
ti pa, ki zalivash
kamenje
bi rad videl, da potone.

*

Imash milo in
spokojno oblichje
morda zaradi tega
vchasih mislim
da te poznam
od zmerom
da se s tabo lahko
pogovarjam sede
s hrbtom na zglajenem
lesu kostanja
ki me varuje
pred hrupom in soncem.

Tu je bil nekoch
vodnjak
sredi zemljishcha
smo nalagali grozdje
na rdeche kamione.

Imash to milo in
spokojno oblichje
ki se samo od sebe
prenavlja
ko me obide zhelja
da bi ga za vselej
postrgal z arhaichnih
sten spomina.

*

Gosti in temni oblaki
so atomska zaklonishcha
cela mesta izbrisana
vojske, ki napredujejo
ovirane od vetra.

Ob tej uri, ko
nas ostri vonj
megle in vrochine
sili, da gremo iskat
malo bolj svezho vodo.

Onkraj zhelezne mrezhe
so bodeche zhice
druga na drugi lezhijo
odrezane veje
ki she vedno cvetijo.

Opazujem jih
skrchen v stekleni
krogli, ki lebdi
med palmastim lisjem
akacije, ki se smeje.

*

Jasno, da se strinjam, kaj bi sicer pochel?
Ampak vmes obnavljam hisho
preselim se
na kak cestni vogal.
Da, izselim se iz mesta
pa cheprav v kakshen gozd
in utaborim se v votlem hrastu.
Svet, okrepljen z vitamini in mineralnimi solmi
kajpak varnejshi zavoljo protivlomnih naprav
pri blindiranih vratih in pregrajenih vhodih
z zapahi in zhabico

svet z zapechatenimi svoboshchinami v blagajnah
v pričakovanju na boljše chase
in na kakšno novo popolno ravnotezhje.

Ne bom chutil potrebe,
da imam od vsega svoj delezh.
Imel bom malo in to mi bo zadostovalo,
ne bo se mi mudilo, da ga porabim.
Zmogel bom brez opor in bergel
pustil bom na stezhaj odprta vrata
veselo bom sprejemal goste in prijatelje.

Saj bo dez izbrisal sledove
postalo bo nemogoče vrniti se nazaj.

*

Smokve imajo dolge prste
njihovi listi podpirajo
topli junijski zrak
in zhile pokajo od veselja.

Tudi septembra obrodijo
in med sadezhi je tisto chrno
nadvse sladko, ki ti odvzame
zheljo, da bi zbezh.

Nekoliko dlje trepeche zeleno
smaragdno listje velike slive
igra se z zrakom in po cele ure
govori, ne da bi za hip utihnilo.

Z motiko do sonchnega zatona
bozham zemljo
okoli debla
in jo pozhiram z ochmi.

*

Glasba v vrtu
danes bledi
zaradi tega sonca
obeshenega med vejami
neshplje in orehov.
Travnik pa
je kot oguljen
vojashki plashch
ki prav gotovo ne varuje
pred trnjem
in zimskim strahom.

Nizki oblaki
so izgubili pot
in izvirno mehko.
Bronaste nitke
spletene v zraku
grejejo listje
luknjajo travne bilke
cvetne listiche
upognjenih sončnic
koljejo grchast
les oljk.

Che pa tu kopljesh
najdesh steklene drobce
slepeche ostanke
rimskih mozaikov

*

Vchera j sem prinesel domov
veliko kosharo iz protja
polno zrelih marelic
barve sonca
in slajshih od medu.

Tedaj si me pogledala
z novim smehljajem
takim, ki ga sanjam
odkar sem se rodil.

Dihal je kot rdeča zhuka
kot zhametni zhajbelj
kot rimska meta
kot sivka
kot rozhmarin
ki ima drobne modre cvete
tanke liste
vendar ostre
kot zobki novorojenčka.

*

Hujshe od glavobola
v bistvu brez
oken in temeljev.
Rdeče strehe
visijo med oblaki
machka mijavka
na napeti nitki obzorja.

Niti roke niti zastave
ne pozdravljajo zmagoslavnega
prehajanja nochi.

Peshchene ceste kdove
morda zavoljo pushchave, ki
se shiri ali zaradi počasnega
sesipanja zgradb
(vojne ali kaj drugega?)
in tam gor, pod vasjo
divji hrast in
pravkar zorana zemlja.

*

Dolga in krivenchasta veja, ki
je nisem obrezal pomotoma
ali iz malomarnosti
je edina, ki zdrzhi.

Z izpahnjnim kolenom
se spopada s hudim mrazom
in z zravnimi boleznimi
tudi ko je spodaj
prst vsa presushena
s priokusom
po silno grenki in
prenaglo popiti kavi.

Nerodna in skrivenchena veja
ponuja vedno svoje sadje.
Hrushke ali cheshnje
breskev oranzhne barve
z dvema rdechima madezhema.

*

Tako je, ko da bi moral zacheti
vse skraja, od prvih
obotavljivih korakov.
Zdaj to vem in nich drugega ne chakam.
Seveda, to bi moral dojeti
zhe pred desetletjem,
a najbrzh nisem mogel.
Toda: *rajshi pozno kot nikoli,*
saj menda pravimo tako?

Prosil vas bom za pomoch
in vztrajno sodelovanje
da se ne bi spet osamil
se bom razdelil na vech delov

telesno in dushevno.
Tudi tako je prav
lahko zhivimo potihoma
na vsem lepem spremenimo
nachin in smer
tezhimo k spokojni in chisti misli.

Postati moramo manjši
da lahko spimo v ptichjem gnezdu
prozhnejši, da splezamo na drevo
lazzhi, da se stegnemo na vejah
jih obrezhemo in nato oberemo sadezhe.
Tanjshi, da kar smuknemo
chez pregrade vrtnih vrat.

Alessio Brandolini, italijanski pesnik, se je rodil v mestu Frascati (Castelli Romani) leta 1958, vendar je prezhivel svojih prvih dvajset let s starshi in petimi brati v planinskem naselju Monte Còmpatri, v istem okraju. Nato se je preselil v Rim, kjer she vedno zhivi. Diplomiral je iz modernih knjizhevnosti. Poročen je in ima dva otroka. Zachel je delati zelo zgodaj in nato, ko si je nabral veliko izkushenj, je leta 1983, kot shegavo pishe sam, priplul v udobni pristan italijanskega Senata, kjer sicer ni senator, je le uslužbenec. Leta 1991 je prejel nagrado Montale za knjizhno she neobjavljeno pesnishko zbirko *L'alba a piazza Navona* (Jutro na trgu Navona), ki je izshla nato pri milanskem zalozhniku Scheiwillerju. Leta 2002 je objavil zbirko *Divisori orientali* (Vzhodne pregrade), in zanjo prejel nagrado Alfonso Gatto 2003. Leta 2004 je izshla pri zalozhbi LietoColle njegova tretja zbirka *Poesie della terra* (Pesmi o zemlji), iz katere sem prevedla prichujochi izbor. Ima zhe pripravljene in tik pred tiskom she dve zbirki, in sicer: *Mappe colombiane* (Kolumbijski zemljevidi) in *Il male inconsapevole* (Nezavedno gorje).

Objavljen je v shtevilnih ital. revijah in antologijah. Preveden v spanshchino. Je sourednik internetne strani, ki se ukvarja s »chrnimi« detektivkami (www.gialloWeb.net). Organizira readinge in literarna srechanja, zlasti s skupino "I libri in testa" - Knjige v glavi – (www.ilibrintesta.it). O sebi pravi, da veruje v poezijo in v politiko, v ljubezen in v prijateljstvo. In da ni sluchaj, da ima rad rdeche vino. Izbrane pesmi so iz istoimenske pesnishke zbirke (*Poesie della terra*), zalozhba LietoColle, Faloppio (CO), 2004.

Prevod iz italijanshchine in belezhka o avtorju: Jolka Milich

Eugen Gomringer

MOLCHATI

schweigen schweigen schweigen
 schweigen schweigen schweigen
 schweigen schweigen
 schweigen schweigen schweigen
 schweigen schweigen schweigen

molchati molchati molchati
 molchati molchati molchati
 molchati molchati
 molchati molchati molchati
 molchati molchati molchati

EUGEN GOMRINGER (1925, Cachuela Esperanza, Bolivija; oče Shvicar, mati Bolivijka); shtudirar ekonomijo in zgodovino umetnosti v Bernu in Rimu; profesor teorije estetike na umetnostni akademiji v Düsseldorfu. Utemeljitelj in najpomembnejši avtor konkretne (konkretistichne, vizualne) poezije ne le v nemški, temveč v celotni svetovni literaturi. Po prvi, zgodovinsko pomembni zbirki *konstelacije* (konstellationen, 1953; vse besede v svojih tekstih in naslovih pishe z malimi chrkami) je objavil še shtevilne zbirke, antologije, razprave, vse posvechene konkretizmu. Njegov izhodishchni teoretichni tekst *od verza h konstelaciji; namen in oblika nekega novega pesništva* (vom vers zur konstellation; zweck und form einer neuen dichtung, 1954) ima kot moto citat iz Mallarméjeve »protokongretistichne« pesnitve *Met kock* (1897) z omembo »une constellation«; navezava je očitna, prav tako pa tudi specifichno nadaljevanje moderne poezije, pred katerim se je ustavil celo Hugo Friedrich s svojo *Strukturo moderne lirike*, cheprav gre v bistvu le za dosledno izpeljavo tez, ki jih je prav on analitichno-esejistichno predstavil v tej knjigi. Danes je konkretna poezija normalen del literature (kot je npr. strip normalen del likovne umetnosti) in je obichajno uposhtevana tudi v splošnih pesniskih antologijah (npr. Gomringer v *Deutsche Gedichte – Eine Anthologie*, 1984, 2002). Beckett (drama), Borges (proza), Gomringer (poezija) zlasti z vidika inovativnosti predstavljajo trojico ključnih avtorjev literature XX. stoletja; pesem *molchati* (schweigen) pa je »key poem« avtorjevega opusa (v izvirni, minimalistichni, vizualno povedni obliki nakazuje bistveni problem besedne stvaritve kot papirnatega »bunkerja« ali utrdbe, ki je presechishche govora in molka, hkratne izrochitve in nedostopnosti, s »praznino« v sredishchu).

Izbor in opomba Ivo Antich

Bogdan Novak

ZHIVLJENJE NA MARSU

(zgodbe kar tako)

Pijanci

V bloku, kjer so stanovali, jim preprosto niso rekli drugache kot Pijanci. Bili so shtirichlanska družina. V četrtem nadstropju, desni vhod.

On je bil upokojeni tesar. Pravzaprav ni bilo chisto jasno, ali je upokojen redno ali invalidsko zaradi pijache. Zjutraj okoli devete ure si ga lahko srechal, ko je z drsajochimi koraki shel chisto pochasi iz bloka proti bifeju na vogalu. Bil je mrk in chemeren. Vrachal se je okoli polnochi ali ob enih zjutraj, redkokdaj prej. Vmes je bila njegova pot zelo preprosta. Shel je najprej v bife Rashica ob glavni prometnici. Tam je nashel družbo sebi enakih. Kdor je bil pri denarju, je dal za rundo ali dve. Najvechkrat je vmes kdo skochil po steklenico vina v trgovino in potem so skrivaj dotakali v kozarce, ker je bilo tako ceneje. Natarica seveda ni bila neumna in je to videla, vendar je molchala, kajti sem ter tja se je v pijanosti vseeno kdo izmed njih spozabil in glasno narochil novo rundo. She posebej okoli prvega, ko so imeli pokojnine invalidnine ali karkoli je zhe bilo.

Ko je ozhel to družbo, kolikor se je pach dalo iztisniti pijache iz nje, je shel v bife chez cesto in tam pil na rachun drugih vinskih bratcev. Popoldne je bil v Alfi in okoli nje je bilo kar dvanajst kafichev v WTC. Od tam je shel she v Papigo ali pa v bife blizhnjega Mercatorja. Odvisno, kje je bila boljsha družba. Chisto na koncu, ko so zaprli zhe vse lokale, so se najhujshi vinski bratci zbrali v kakshnem temnem kotichku naselja ali pa za mizami na vrtu tamkajshnjega vrtca, kjer so pili vino iz steklenic, ki so si jih pravochasno nabavili, she preden so zvecher zaprli trgovine. Okoli polnochi je zmanjkalo tudi tega in takrat so se odpravili domov, kdor je imel kam iti.

Pot domov je bila zelo naporna. Po ravnem je she nekako shlo, malo levo, malo desno, a vedno se je ob strani nashel kakshen zid, na katerega se je lahko naslonil in si odpochil, dokler ni zbral mochi za nadaljno pot. Stopnice so bile bolj vrazhje. Dajala ga je naduha, sopel je kvishku, se drzhal za ograjo in se nekako vlekel navzgor. Medtem je sopihal, kashljal in se odhrkaval, potem je pljuval po tleh in se spet povlekel naprej nekaj stopnic. Vedno se je slishalo, kot da ga bo zdaj zdaj zadushilo. Vmes je pogosto mislil, da je zhe doma in je pozvonil pri katerem od sosedov in hotel kar noter. Morali so ga kar precej chasa prepriчевati, preden se je odpravil naprej po stopnicah. Ko je prilezel do zadnjega nadstropja in nashel svoj zvonec, obichajno je pritisnil kar na vse tri, mu je prishla odpret zhen. Sosedje so zhe vedeli, da se ob tej

uri skoraj ne more zgoditi drugega, kot da je Pijanec pritisnil na njihov zvonec, zato kmalu niso vech hodili gledat, kdo zvoni ob tej pozni uri.

Doma se je Pijanec soochil s svojim sinom.

Starejsi sin je zachel piti zhe zelo zgodaj. Mati ga je v otrostvu prevech pitala, kot da bi mu s tem hotela pokazati svojo ljubezen, svoje pa je pozneje naredila pijacha, tako da je bil pri dvajsetih zhe ves zabuhel in tezhak kakshnih sto dvajset kilogramov. Ker je bil tudi velik, je bil videti krepak moshki. Saj je tudi dvigal utezhi, da bi se nabildal. Prilozhnostno je delal kot mizar. Za neko podjetje je postavljaj opazhe po vsej dezveli, vendar je kmalu letel na cesto zaradi pijache. Od takrat je delal, kadar je bil nekaj dni trezen, potem je dvignil plachilo in vandral od gostilne do gostilne. Moshka družba mu je bila vshech, v njej je strastno razpravljaj o politiki in o smislu zhivljenja, o resnichni ljubezni in podobno. Vpisal se je tudi v slovensko nacionalistichno stranko in prisegal, da je treba nagnati domov vse "shvede". Ali pa kar potolchi, da bo enkrat za vselej mir.

Zhensk se je bal, sosedje pa so vedeli povedati, da je imel prijatelja, nekega "shveda" iz Gospicha, ki ga je zvecher pogosto pripeljaj domov, potem pa sta she ure ostajala v avtomobilu z ugasnjenimi luchmi, avto pa se je nemirno zibal.

Ko je prishel domov, se je soochil s svojim ochetom. Oche ga je drazhil z besedami, kajti nikoli se pijan ni odpravil spat, ampak je chakal na sina. Che je pa sin zhe bil doma, ga je zbudil in mu solil pamet z raztrganimi stavki. To je trajalo toliko chasa, dokler ni sin pobesnel in ga pritisnil. Oche mu je vrnil udarec, kajti tudi tesarji niso ravno od muh. Iz tega je nastal pretep, v katerem je letelo po stanovanju manjshe pohishstvo: stoli, fotelji, mizice, pruchke. Ropot je odmeval po vsej hishi. Pijanci se spet tepejo, so govorili ljudje in skushali spati naprej.

Ko sta se oche in sin zmikastila, je shel sin naprej spat, oche pa si je na ves glas prizhgal televizor in ob grmenju zvoka mirno zaspal v fotelju. Tudi televizor se je slishalo po vsem bloku.

Mati je le redko posegla v pretep. Vsaj zadnje chase, odkar ni vech pila. Vchasih je, medtem ko sta oche in sin krizharila po gostilnah, sedela doma z mlajshim sinom in pila vino. Pozneje je preshla na zhganje. Nikoli se ni opotekala kot njena najstarejsa moshka. Le bolj pochasi je hodila in stekleno strmela predse s svetlo modrimi ochmi. Opravila je vse nakupe, skuhala, prebrala chasopise od Slovenskih novic do Jane in Stopa, potem je chakala na mozha in sina. Vmes je nekako spravila pokonci mlajshega sina.

Vse zhivljenje je bila bolj okrogla, a ne predebela, osamljena in greha vredna. In je tudi greshila, che se je le dalo. Bila je preprichana, da je lepa, zato se je temu primerno oblachila, najraje v oprijete pajkice rozhnate barve. Kadar jih je oprala, je nosila chrne pajkice. Kopala se je z dishechimi shamponi, nenehno se je urejala, sanjarila, prebirala chasopise. Zhe dopoldne se je rada s kolesom odpeljajla k Savi, kjer se je sonchila, da je chimprej dobila zagorelo barvo. Pravijo, da je bila enakomerno zagorela po vsem

telesu. Ob Savi je tudi največkrat ujela kakšnega dedca za pet minut.

Ko se je postarala, so jo zachele hudo dajati ledvice in morala je nehati piti. She vedno se je oblachila izzivalno in ko je ob Savi upadlo zanimanje zanjo, si je omislila vrtiček poleg naselja, kjer je bilo precej mlajših upokojencev, ki so se she vznemirjali ob pogledu na malce baročno napeto zadnjico v rozhnatih pajkicah, ko se je sklanjala in obdelovala zelenjavo. Zvečer je sedela doma pred televizorjem, ko pa je spustila v stanovanje mozha, je odshla spat, ne da bi chakala she na starejšega sina in na obichajni vecherni pretep.

Mlajshi sin ni pil. Sem ter tja je sicer zvrnil kakšno pivo, a to ga ni veselilo. Zhe v osnovni sholi je bil malo doma. Klatil se je naokrog, bil je suh kot prekla, pustil si je dolge lase, pozneje se je ostrigel na gobico in si pustil le daljši chopek. Bil je videti nezdrav, zelen v obraz in zobe je imel pochrnele. Hodil je nekako zasanjano in odsotno kot njegova mati in hitro se je razvedelo, da kadi ne le cigarete, ampak tudi travo. Bil je videti nezhen in občutljiv fant. Z zhametnimi chrnimi ochmi sredi bledega obraza je gledal v svet zelo zhalostno.

Kadar je bil po nakljuchju doma, ker ni imel pametnejših opravkov, je kadil in poslushal glasbo, lezhech na svoji postelji. V družini se je pochutil kot gost. Lezel je nekako skozi osnovno sholo in potem se je shel učit za finomehanika. Zelo zgodaj je izginil iz bloka in tudi v naselju ga ni bilo vech videti.

Pijanci pa so she tu. Sin ima zhe petintrideset let, she vedno je v nacionalistichni stranki in ostaja doma v hotelu mama. Le vecheri so nekako bolj mirni, pohishtvo skorajda ne leti vech po sobi. Morda se kdaj pa kdaj prevrne kakshen fotelj. Leta prinesejo svoje.

Zhivljenje na Marsu

Bil je skromen banchni uradnik. Na delo je hodil točno, zhigosal je svojo kartico ob vhodu, preoblekel se je v svoj delovni suknjich, se usedel za svojo delovno mizo in pripravil vse potrebno za zacetek dela. Papirji, obrazci, svinchniki, kuliji, vse je bilo na svojem mestu. Rachunalnik prizhgan.

Rachunalnika se je malce bal. Bil mu je tuj, cheprav ga je znal uporabljati. Zelo tezhko je shlo, poslali so ga v techaj rachunalnishtva, a she dolgo potem je mlajshe kolege sprasheval, kako se kaj naredi, preden si je zapomnil. Pisalni stroj je razumel. Vedel je, kako je sestavljen, poznal je vsak del, lahko ga je obrnil in pogledal v njegovo notranjost. Tudi ko so dobili elektrichne pisalne stroje, je vedel, da deluje tak stroj kot mehanski, le da je vse na elektriko in elektroniko. Rachunalnik je bil nekaj drugega. Ni mu shlo v glavo, da ga ne more pogledati od znotraj. Tudi che bi ga, saj ne bi nichesar razumel. Ni in ni mu shlo v glavo, kam izgine vse tisto, ko klikne z mishko in

zakaj se spet pojavi ob vnovičnem kliku. Zdelo se mu je kot nekakšna charovnishka skrinjica, mizica pogrni se ali nekaj takshnega.

Ko so odklenili vhodna vrata banke, je bil nared. Odrinil je vse misli in se posvetil samo strankam. Nikoli ni bil neprijazen, v zhivljenju ni dvignil glasu in znal je reshevati najbolj zapletene probleme. Jezno stranko je pomiril v nekaj trenutkih. Preprosto razorozhil jo je njene jeze z mirnim glasom in topim nasmeshkom. Zato so kolegi tezhavne stranke vedno napotili k njemu.

Po sluzhbi je odhajal naravnost domov. Z zhenom sta zhivela sama, saj sta bila v letih, ko so se otroci raztepli po svetu. Dobesedno raztepli, kajti en sin je zhivel v Kanadi, hcherka v Parizu, mlajshi sin v Makedoniji. Tako so se videvali poredko, njihovi odnosi so bili stlachen v nekaj razglednic z dopusta, v tri ali shtiri pisma na leto in v praznichne voshchilnice.

Zhenom je imel zlato. Nikoli ni godrnjala, skrbela je zanj, kot se spodobi. Bila je zhe upokojena. Po tridesetih letih, ki jih je prebila kot prodajalka v veletrgovini, so jo predchasno upokojili. Bila so pach tista krizna leta brezposelnosti po osamosvojitvi.

Ni jima shlo slabo. Pokojnine so narashchale v skladu s povechevanjem plach. Bila sta pa tudi skromna. Nikamor nista zahajala, nista ne kadila ne pila. Pochitnice sta prezhivljala doma tako kot vse druge proste dneve.

Edino on je imel konjichka. Preuceval je zhivljenje na Marsu. Kupoval si je zvezdoznanske knjige, knjige o vesolju, che je le nashel v njih omenjen planet Mars in kakshno besedico o možnostih za zhivljenje na njem. Skrbno je prebiral Zhivljenje in tehniko, Geo in National Geographic. V teh chasopisih so ga zanimali samo chlanki o vesolju in o možnostih za zhivljenje na Marsu. Tudi v Delu, katerega narochnik je bil zhe od nekdej, ko se je imenovalo she Slovenski porochevalec, je iskal chlanke, ki so govorili o raziskavah Marsa in o možnostih za zhivljenje na njem. Che je naletel na takshen chlanek, ga je skrbno prebral, si z rdechim svinchnikom podchrtal stavke, ki so se mu zdeli she posebej pomembni, potem je chlanek izrezal in ga dal v veliko mapo za akte. V zhivljenju se mu je nabralo teh map zhe za nekaj polic.

Odkar so otroci odshli po svetu (tisti iz Kanade mu je placheval narochnino za National Geographic), je imel na voljo svojo delovno sobo. Tam je spravljal knjige in chlanke o možnostih za zhivljenje na Marsu. Na delovni mizi je imel tudi star pisalni stroj, olympijo iz leta 1935 v chrni shkatli. V sobo je zhena lahko prihajala in brisala prah ter sesala po tleh, vendar ni smela nichesar prijemati v roke, she manj premikati. Vse je moralo biti na svojem mestu in takoj ko je vstopil v delovno sobo, je vedel, ali so stvari tako, kot jih je bil pustil, ali pa je kdo kaj premikal.

Pisalni stroj je potreboval zato, ker je tudi sam pisal chlanke o možnostih za zhivljenje na Marsu. V chasih je preprosto komentiral tisto, kar je prebral v katerem od chlankov. Drugich je pisal chlanke za tisk, vendar jih ni nikoli odposlal. Imel je tudi skrivnost. Pisal je knjigo z naslovom *Zhivljenje na Marsu*, v kateri je zhelel zajeti vse, kar je bilo kdaj napisano o tej temi. Ker so nenehno prihajala nova in nova spoznanja,

se je bilo bati, da ne bo knjiga nikoli dokončana. She posebej zadnje chase, ko so Američani poslali proti Marsu raziskovalno sondo in je tisk preplavila kopica novih podatkov.

She posebej se je veselil, ko so objavili, da so na nekem kosu davno priletelega meteorita našli sledove bakterij. In tisti meteorit naj bi priletel na Zemljo z Marsa. To je bila potrditev vsega, kar je dolga leta sanjaril.

“Vedel sem! Vedel sem!” je razburjen razlagal zheni, ki je nekaj krpala in ga ravnodushno poslušala kot vedno. “Vedel sem, da je zhivljenje na Marsu možno!”

“Zakaj naj bi bilo zhivljenje možno prav tam?” ga je vprashala zheni in potem ni rekla nichesar vech.

Vdano je krpala mozhevo nogavico in razmishljala, ali naj mozhu pripravi za vecherjo omlete ali carski prazhenec.

Jan me je narisal

Ko sem bil deček, je prishel v nashe mesto cirkus. Sama cirkushka predstava me ni dosti zanimala. Pach pa sem si shel ogledat kletke z zvermi. Ljubljanski zhivalski vrt takrat she ni imel mnogih afrishkih zhivali - slonov, levov, leopardov in tigrov - zato sem she posebej navdusheno postaval okoli kletk na dvorishchu cirkusa. Tako sem prvich videl leva, o katerem sem bral v Sienkiewiczovem romanu *V pushchavi in goshchavi*.

“Simba!” sem ga polglasno poklical, vendar je le leno pomezihnil in se zvrnil na hrbet, ne da bi se zmenil zame.

Mogoche ni znal arabshchine, ker je bil z drugega konca Afrike. Mogoche je bil zhe tako dolgo v jetnistvu, da je pozabil svoj rodni jezik. Njegov kozhuh je bil zelo podoben od starosti oguljeni plishasti rumeno rjavi obleki, kakrshno je rad nosil nash sosed, gledalishki igralec in znan elegan.

Druga stvar, ki me je privlachila v cirkusu, je bil shotor, v katerem je bila dvorana ogledal. Vstopil si lahko za mal denar in se potem neskonchno dolgo ogledoval v ogledalih. Nobeno ogledalo ni imelo ravne ploskve, zato si videl v njem svojo izkrivljeno podobo. V enem sem bil she bolj strahotno dolga suha preklja kot v resnici. Prava karikatura.

V drugem sem postal majhen in debel, da sem se moral nasmejati in moj debeluharski obraz se je spachil v strahotno spako. Nisem se mogel nehati smejati.

V nekaterih ogledalih se je moja slika podeseterila in potem sploh nisem vech vedel, kje sem jaz in kje le moj odsev v ogledalu. Malce tesno mi je bilo pri srcu, ker nisem vedel, ali bom znal priti iz labirinta zrcal. Razmishljal sem o tem, kaj se bo zgodilo, ko bom odshel. Bom prishel iz cirkushkega shotora jaz ali kdo drug? Morda bom jaz ostal ujetnik labirinta, domov pa se bo odpravil samo moj zrcalni odsev?

Pozneje sem, omamljen od Sartra in Camusa, napisal zgodbo o nekom, ki ga je zasledovala lastna senca. Ni je videl vse do takrat, ko je vstopil v dvorano starinskega dvorca. Tam jo je uzrl v zrcalu. Izvlekel je revolver in ustrelil v senco. Shele tedaj je spoznal, da je to on: zgrudil se je mrtev na tla, zadet od lastne krogle.

Bil sem star kakšnih šestnajst let in takrat je bilo ogledalo sploh pomembno v mojem zhivljenju. Vsak dan sem chepel pred njim in zaskrbljeno opazoval novo nastajajoche mozolje, ki so mi kvarili lepoto obraza. Chudilo me je le to, da se punce niso zmenile zame niti takrat, kadar sem bil brez slehernega mozolja.

Zato sem vedno bolj pogosto ostajal doma in pisal zgodbe, mislech, da je knjizhevnost ogledalo zhivljenja. Nastavljal sem to svoje ogledalo drugim okoli sebe, vendar se nekako niso hoteli ustavljati pred mojimi ogledali, da bi se ogledali v njih. Che pa se je zhe kdo pomotoma ustavil, je bil uzhaljen in jezen zaradi tistega, kar je videl v njem.

Potem so prishli kritiki, mozhje z mnogimi ogledali, in so nastavljali ogledalo meni. Moram priznati, da nisem bil zadovoljen s svojo podobo v njihovih zrcalih. Spet sem se pochutil kot v tistem cirkushkem shotoru, ker sem videl same izkrivljene podobe. Zato se mi nenehno vsiljuje primerjava kritikov s klovnii.

Najsi se nam zdijo ogledala pomembna ali ne, naj nam je nasha podoba v njih vshech ali ne, vsekakor je dobro, da so na svetu. Chlovek ob svoji podobi v ogledalu vselej razmishlja o sebi in o svojem odnosu do drugih.

Tako sem o sebi vedno mislil, da sem komunikativen chlovek, ki hitro najde stik z drugimi. Potem pa so mi v neki skupini povedali, da so se me sprva bali. Zdel sem se jim tako nepristopen, mrk in vase zaprt, da se me niso upali ogovoriti. Pozneje so sicer spoznali, da nisem takshen, vendar prvi vtis o meni je bil tak.

Morda sem pa res takshen. V vechji družhbi vselej sklenem stegnjeni roki pred seboj in z eno roko drzhim dlan druge. Kot bi nekako hotel narediti zid med seboj in drugimi ljudmi. Kar naj bi pomenilo: do tod dovolim, naprej pa ne; ne priblizhajte se mi prevech.

Tako sem sklenil roki pred seboj tudi, ko smo se gnetli v dvoranicah soboshkega gradu med prireditvijo Oko besede. V dvoranicah smo bili mladinski pistolji, nekaj sholnikov in otroci chetrtega razreda iz ene od soboshkih osnovnih shol, ki so narisali nashe portrete po fotografijah iz leksikona Berte Golobove. Njihove slike so visele na stenah. Pod slikami so bile razstavljene nashe knjige.

Gledal sem portrete kolegov in zdeli so se mi imenitni. Takshni so bili, kot so v resnici. Kot jih vidim tudi sam. S pogledom sem iskal tudi svojo podobo. Kakshnega me vidijo otroci? Ker je bila gnecha, sem se moral s sklenjenimi rokami prebijati med obiskovalci in vsako sliko sem zagledal shele, ko sem se prebil do stene. Potem sem moral nazaj v gnecho in se prebijati proti naslednji sliki.

Tako sem zagledal tudi svojo sliko povsem neprichakovano. V strahu sem odskochil, zaletel sem se v nekoga, zamrmral opravichilo in pobegnil proch. Slika me je zadela v

zhivo. Na njej sem bil prav takšen, kakršen sem bil v dvorani: stal sem pokončno in odtujeno, roki sem imel sklenjeni pred seboj, eno dlan sem stiskal z drugo. Poznal sem fotografijo, na kateri sem v popolnoma enaki drzhi, toda tista me ni nikoli presunila, ker je bilo na njej zelenje, zadaj je bil zid in she mnogo drugih stvari ti je zameglilo pogled. Tu pa je enajstletni deček potegnil iz slike samo bistvo: togo, s chrnim svinčnikom na slepechi beli podlagi narisano postavo; zadržano in s sklenjenimi rokami spredaj, ki so govorile: samo do tod, naprej vech ne dovolim.

Naglo sem dal roki za hrbet. Bilo mi je, kot da bi se neprichakovano zagledal v ogledalu. Srce mi je razbijalo. Naredil sem se, kot da ni nich, in ogledoval sem si razstavljene knjige. Svoje slike si nisem upal pogledati she enkrat.

Pozneje me je poiskal Jan, deček, ki me je narisal. Bil je vesel, da me je spet videl v zhivo (pred kratkim sem bil na obisku v njihovi sholi v okviru bralne znachke), stisnil mi je roko. Rekel sem mu, da me je lepo narisal in da sem vesel slike. Prosil me je za podpis; rade volje sem mu ustregel. Potem se je vljudno zahvalil in poslovil.

Njegov nastop je bil obchudovanja vreden. Samozavesten in sproshchen.

Iz she neobjavljene knjige kratkih zgodb Bogdana Novaka *Zhivljenje na Marsu* (Ljubljana, 2001).
(Op. ur.)

Iztok Vrhovec

RONALDO IN LUIZA

Ronaldo je bil le redko doma. Vechino chasa je prezhivel na morju pri teti, kjer je lovil ribe, rake in morske jezhe. Rojen je bil v Shpaniji, v Slovenijo se je preselil pri petnajstih, potem ko sta mu bila umrla stara mama in ded (ocheta in mamo so umorili med drzhavljansko vojno, ko je imel dve leti). Slovenijo je vzljubil, cheprav ga je vedno zeblo in je pogreshal sonchni vinograd in jablane svojih starih starshev.

Ronaldo se je zhe kmalu po prihodu v Slovenijo zaljubil. Dekletu je bilo ime Luiza, zhivela je v pristanishchu sredi Piranskega zaliva, in bila je znana po tem, da rada rishe in pljuva. Ronalda je to tako prevzelo, da je cele dneve prezhivel (prelezhal) pred njenim domom (barko) in zaljubljen gledal, kako njegova izvoljenka rishe in pljuva.

Nekega dne je Luiza konchno prishla iz svoje zibjajoche se postojanke in postala pred Ronaldom.

»Zakaj si ves chas tu?« je vprashala.

»Zaradi tebe.« je odgovoril Ronaldo.

»In kaj hochesh od mene?« je vprashala Luiza.

»Zaljubljen sem vate.« je dejal Ronaldo.

»Kaj hochesh od mene, sem te vprashala,« je ponovila Luiza.

»Ne vem – kaj obichajno pochno zaljubljeni v Sloveniji?« je vprashal Ronaldo.

»Obichajno pochno isto kot v Shpaniji,« je rekla Luiza.

»Hm,« je dejal Ronaldo.

»Hm,« je rekla Luiza.

In tako se je zachelo. Zvecher sta shla skupaj na sprehod, zjutraj sta skupaj gledala sonchni vzhod, sredi dneva sta skupaj lezhala v senci, zvecher sta shla skupaj v kino, naslednje jutro sta skupaj gledala sonchni vzhod, sredi naslednjega dne sta (spet) skupaj lezhala v senci, naslednji vecher nista pochela nichesar – in tako naprej in tako naprej ... Eno leto.

Potem je Luiza rekla, da ga ima dosti.

»Kako – dosti?« ni razumel Ronaldo.

»Eno leto sva bila ves chas skupaj,« je rekla Luiza.

»In?« je dejal Ronaldo.

»Nazhrla sem se te,« je rekla Luiza.

»Aha,« se je popraskal po glavi Ronaldo. »In kaj zdaj?«

»Zdaj bosh odshel, in jaz bom spet sama na tejle barki.«

»Aha,« je dejal Ronaldo. »Ampak – jaz sem she vedno zaljubljen vate.«

- »Jaz te imam pa dosti,« je rekla Luiza.
»Hochesh rechi,« je rekel Ronaldo, »da si se me navelichala.«
»Ja, točno to,« je rekla Luiza. »Pojdi zdaj.«
»Kam naj grem?« je vprashal Ronaldo. »Kam gredo v Sloveniji razocharani zaljubljeni, potem ko jih njihove ljubljene zapustijo, ker so se jih navelichale?«
»Naredijo isto kot v Shpaniji,« je rekla Luiza.
»Aha,« je rekel Ronaldo in odshel.
»Kam gresh?« je vprashala Luiza.
»V bordel.«
»Hm,« je rekla Luiza.
»Hm,« je rekel Ronaldo in odshel v bordel.

Minilo je petindvajset let in v tem chasu se Luiza in Ronaldo nista videla niti enkrat. Ronaldo se je preselil v Hannover, kjer ga je she bolj zeblo kot v Sloveniji, Luiza se je vpisala na likovno akademijo, doshtudirala, in s pomocjo nekega mecena odprla galerijo v Parizu. Poročila se je in imela pet otrok. Ronaldo ni imel otrok in se ni porochil. Konchal je glasbeno akademijo in igral violino v Berlinskem filharmonichnem orkestru.

Nekega dne je imel Ronaldo v Parizu koncert, in ko so konchali, so shli na prireditev, ki je bila po nakljuchju v Luizini galeriji.

Ronaldo je bil presenechen in Luiza je bila presenechena.

»Zdravo!« je rekla Luiza.

»Zdravo,« je rekel Ronaldo in jo objel. Luiza je zachutila, da se je Ronaldu napel penis.

»Bi rad spal z mano?« je vprashala Luiza.

»Ja,« je rekel Ronaldo, »bi.«

Luiza ga je prijela za roko in odpeljala v sobo na koncu hodnika. Prizhgala je majceno luchko in si odpela srajco. »Primi me za joshke,« je rekla Ronaldu. Ronaldo jo je prijel za stegno in zadnjico. In potem she za joshke. In potem tako naprej. In sta se ljubila.

Ko sta konchala, sta tiho lezhala v temi. Potem je vprashala Luiza:

»Si me pogreshal?«

»Ja,« je rekel Ronaldo. »She vedno sem zaljubljen vate.«

»Hm,« je rekla Luiza.

»Nisem se porochil in nimam otrok,« je rekel Ronaldo.

»Jaz pa imam pet otrok in mozha, ki je zobozdravnik,« je rekla Luiza.

Ronaldo se je zahihital.

»Kaj je tu smeshnega?« je vprashala Luiza.

»Zobozdravnik ...« se je she naprej hihital Ronaldo.

»No, ja,« je rekla Luiza.

»Zakaj si spala z mano, che si porochena?« je vprashal Ronaldo.

»Kaj ni bilo v redu?«

»Zakaj si spala z mano, če si poročena?« je spet vprashal Ronaldo.

»Zakaj technarish?« je rekla Luiza.

»Hm,« je rekel Ronaldo in vstal in se zachel oblachiti.

»Hm,« je rekla Luiza in vstala, prizhgala vechjo luch in se zachela oblachiti.

»Precej si se zredila,« je rekel Ronaldo, ko jo je tako gledal she napol nago.

»In?« je rekla Luiza.

»Nich,« je rekel Ronaldo.

»Pet otrok se mora nekje poznati.«

»In zobozdravnik,« je rekel Ronaldo in se spet zahihital. »Ti je pasalo seksati?«

»Je,« je rekla Luiza. »Tebi?«

»She kar.«

»She kar?« je rekla Luiza. »Hm.«

»Hm,« je rekel Ronaldo, potem pa: »Zdaj grem.«

In je shel. Luiza je gledala za njim in nekako milo se ji je storilo, ko je videla, kako izginja po dolgem hodniku skozi vrata galerije. Pozneje je brala, da je zapustil Berlinsko filharmonijo in postal solist, in to dokaj uspeshen. Potem je brala, da se je porochil z mlado glasbenico, ki je bila njegova shtudentka na konzervatoriju v Novosibirsku, kjer je Ronaldo poucheval poleti, ko je bila tam vsaj priblizhno znosna temperatura, cheprav ga je tudi takrat zeblo.

She pozneje je brala, da je priznani violinist in pedagog Ronaldo B. dobil prvega otroka. In potem drugega in tretjega. Preden je na svet prishel chetrti, je minilo pet let, ker je Stashja B., Ronaldova zhen, hotela nadaljevati svojo profesionalno kariero violinistke, kar ji je tudi uspelo. Z mozhem sta priredila nekaj uspesnih skupnih koncertov. In ko je prishel chetrti otrok, sta mu je v naslednjih dveh letih sledila she peti in shesti.

Potem Luiza ni vech brala o Ronaldu, ker je Ronaldo izjavil, da ne bo vech javno nastopal in dajal intervjujev, temvech le she poucheval.

Neke sonchne nedelje je Luiza sedela na stopnishchu pred cerkvijo Sacré Coeur na Montmartru in mimo je shel starejsi moshki, ki se ji je zdel znan. Gledala je za njim in moshki se je obrnil. Bil je Ronaldo. Od njunega zadnjega srechanja je minilo novih petindvajset let. Luiza je bila zdaj stara petinshestdeset let in Ronaldo prav toliko. Objela sta se in Luiza se je stisnila obenj, kot nekoch. Ronaldov ud se ni napel.

»Nochesh spati z mano?« je vprashala Luiza.

»Hm,« je dejal Ronaldo.

»Hm?«

»Stashja je umrla pred dvema letoma,« je rekel Ronaldo.

»François – zobozdravnik,« je dejala Luiza, »je umrl pred tremi leti. Imam devet vnukov. Najmlajsha hchi se je porochila pred petimi leti.«

»Hm,« je rekel Ronaldo in she enkrat objel Luizo. »Pridi,« je dejal.

In sta shla.

Porochila sta se v Hannovru, na magistratu, v bližini katerega je nekoch zhivel Ronaldo. Poleti sta zhivela v Rusiji, pozimi v Parizu. Ronaldo je poucheval violino, Luiza je uchila risanje in pljuvala. Kot nekoch v Piranu.

In tako je minilo novih petindvajset let. Potem je Ronaldo zbolel.

»Pridi,« je rekel Ronaldo in pomignil Luizi, naj pride blizhe k njegovi postelji. Luiza je prishla blizhe in sedla na rob.

»Primi me za roko, Luiza,« je dejal Ronaldo. Luiza ga je prijela za roko.

»Poljubi me, Luiza,« je rekel Ronaldo in Luiza se mu je približala s svojimi zgubanimi, devetdesetletnimi ustnicami.

»Ti si vse, zaradi chesar je bilo vredno zhiveti, Luiza,« je dejal Ronaldo. In potem sta se poljubila.

»Luiza?« je dejal Ronaldo. »Me ljubish?«

»Hm,« je rekla Luiza.

»Hm?« je rekel Ronaldo.

»Ja, Ronaldo, ljubim te,« je rekla Luiza.

»Ne izpusti moje roke, Luiza,« je rekel Ronaldo.

In je ni izpustila. Nepremichno je sedela na postelji in gledala Ronalda in on je nepremichno lezhal in gledal njo. Tako je minila noch, in ko je vstalo sonce, je s tihim, komaj slishnim glasom dejal: »Luiza, se spomnish najinih juter v Piranu?«

»Spomnim, Ronaldo,« je dejala Luiza.

»Se spomnish, kako sem te bozhal po vratu, medtem ko si preklinjala in pljuvala in risala vse tiste slike, Luiza?«

»Spomnim, Ronaldo,« je rekla Luiza.

»Luiza?« je rekel chez chas Ronaldo.

»Ja, Ronaldo?« je rekla Luiza.

»Ne izpusti moje roke, Luiza.« In potem je zaprl oči in umrl.

Luiza je legla na posteljo poleg Ronalda, drzhech ga za roko, kot mu je bila obljubila. In ko je prishel vecher, ga je she enkrat pogledala, ga pogladila po chelu, se she za hip naslonila na njegove prsi, pobožhala po njegovih ostareli dlani, potem pa tiho zavzdihnila in zaprla oči tudi sama.

Nashli so ju naslednje jutro; she vedno sta se drzhala za roke.

Otroci in vnuki so ju pokopali v Piranskem zalivu – iz barke, kjer sta nekoch skupaj zhivela, so ju v skupni krsti vrgli v morje – tako kot sta bila zhelela, da storijo, ko sta bila she zhiva. In potem so gledali slike, ki jih je bila nekoch narisala Luiza. Na vseh, ki so she ostale, sta bila le Ronaldo in ona. Vse druge so raztrgane ali pochechkane lezhale v neki stari, zhe zdavnaj pozabljeni skrinji.

Andrej Platonov

CVET NA ZEMLJI

Afonju je dolgčas zhiveti na svetu. Njegov oče je v vojni, mati od jutra do mraka dela v kolhozu na mlechni farmi, dedek Tit pa spi na pechki.

»Dedek, ne spi, si se zhe naspal,« je danes zjutraj rekel Afonja dedku.

»Ne bom, Afonjushka, ne bom,« je odgovoril ded. »Lezhal bom in gledal nate.«

»Zakaj pa potem zatiskash oči in se z mano chisto nich ne pogovarjash?« je takrat vprashal Afonja.

»Dons ne bom zatiskal oči,« je obljubil dedek Tit. »Dons bom na svet gledal.«

»Kako to, da ti spish, jaz pa ne?«

»Jaz imam zhe mnogo let, Afonjushka... Tri mi manjkajo do devetdesetih, oči zhe kar same hochejo mrkniti.«

»Ampak tebi je temno spati,« je govoril Afonja. »Na dvorishchu sonce peche, tam trava raste, ti pa spish in nich ne vidish.«

»Jaz sem zhe vse videl, Afonjushka.«

»Zakaj pa imash oči vse bele in v njih jokajo solze?«

»Obledele so, Afonjushka, od svetlobe so obledele in postale shibke, dolgo zhe gledam.«

Afonja si je ogledal deda, kakshen je. V bradi je ded imel kruhove drobtine in she en komarchek je tam zhivel. Afonja je stopil na klopico, izvlekel vse drobtine iz dedkove brade, nagnal komarchka – naj zhivi locheno. Dedkove roke so lezhale na mizi; bile so velike, kozha na njih kot drevesna skorja, pod njo so se videle debele chrne zhile – te roke so preorale mnogo zemlje.

Afonja se je zazrl v dedkove oči. Njegove oči so bile odprte, vendar so gledale ravnodushno in niso nich videle in v vsakem ochesu se je bleshchala velika solzna kaplja.

»Ne spi, dedek!« je prosil Afonja.

Vendar je dedek zhe spal. Mama ga je polozhila zaspanega na pechko, pokrila z odejo in odshla delat. Afonja je ostal sam v bajti in spet mu je bilo dolgčas. Hodil je okrog lesene mize, gledal muhe, ki so na tleh obkolile kruhovo drobtino, ki je padla iz dedkove brade, in jo jedle; potem je Afonja vechkrat stopil k pechki, poslushal, kako diha tam spechi ded, gledal skozi okno na prazno ulico in znova od brezdelja hodil okrog mize.

»Mame ni, ochka ni, dedek spi,« je sam sebi govoril Afonja.

Potem je pogledal na stensko uro, kako gre. Ura se je premikala dolgo in dolgochasno;

tik-tak, tik-tak, kot da je uspavala dedka ter se sama utrudila in zahotela zaspati.

»Zbudi se, dedek,« je prosil Afonja. »Ali spish?«

»A? Ne, ne spim,« je odgovarjal dedek Tit na pechki.

»Razmishljash?« je vprashal Afonja.

»A? Tuki sem, Afonja, tuki.«

»A ti tam razmishljash?«

»A? Ne, jaz sem zhe vse premislil, Afonjushka, jaz zhe od malega razmishljam.«

»Dedek Tit, a ti vse vesh?«

»Vse, Afonja, vse vem.«

»Kaj pa je to, dedek?«

»Kaj hochesh, Afonjushka?«

»Kaj je to vse?«

»Sem zhe pozabil, Afonja.«

»Zbudij se, dedek, povej mi o vsem!«

»A?« je izrekel dedek Tit.

»Dedek Tit! Dedek Tit!« ga je klical Afonja. »Spomni se!«

Ded pa je zhe umolknil, spet je mirno zaspal na ruski pechki.

Afonja je tudi zlezal k dedku na pechko in ga zachel drezati, da bi se zbudil. Ded pa je spal in le shepetal neslishne besede v snu. Afonjo je utrudilo to bujenje ter je sam zaspal poleg deda, ko se je pritisnil k dobro znanim prsim, dishechim po zemlji.

Ko se je zbudil, je Afonja videl, da ded gleda z ochmi in ne spi.

»Vstani, dedek,« je rekel Afonja. Ded pa je spet zaprl oči in zaspal.

Afonja je pomislil, da ded ne spi takrat, ko on spi; in je zahotel, da nikoli ne bi spal, da bi ujel deda, ko se povsem zbudi.

In Afonja je zachel chakati. Ura je shla, tiktakala, in koleschki so poshkripavali in peli ter uspavali dedka.

Takrat je Afonja zlezal s pechi in zaustavil nihalo na uri. V bajti je nastala tishina. Slishalo se je, kako za reko kosec brusi koso in zvenijo mushice pod stropom.

Dedek Tit se je zbudil in vprashal:

»Kaj je to, Afonja? Kakshen hrup pa je to? Si ti shumel?«

»Ti pa ne spi!« je rekel Afonja. »Povej mi o vsem! Tako pa spish in spish, potem bosh pa umrl, mama pravi, da ti je she malo ostalo; kdo mi bo takrat povedal o vsem?«

»Pochakaj, da najprej popijem kvas,« je rekel ded in zlezal s pechi.

»Si prishel k sebi?« je vprashal Afonja.

»Sem,« je odgovoril ded. »Greva zdaj ven kraval delat!«

Stari Tit se je napil kvasa, vzal Afonja za roko in skupaj sta shla iz bajte.

Tam je sonce zhe visoko stalo na nebu in osvetljevalo dozorevajochi kruh na poljih in obcestno cvetje.

Ded je zavil na poljsko cesto in prishla sta na pashnik, kjer je rasla sladka detelja za krave, pa trave in cvetovi. Ded se je ustavil zraven modrega cveta, potrpezhljivo

rastočega iz drobnega chistega peska, ga pokazal Afonji, se pripognil in se pazljivo dotaknil te cvetlice.

»To vem sam!« je razvlečeno rekel Afonja. »Jaz pa hočem vedeti, kaj je tisto najbolj glavno, povej mi o vsem! Ta cvetlica pa raste, to ni vse!«

Dedek Tit se je zamislil in se razjezil na vnuka.

»Prav tukaj imash tisto glavno..! Vidish: pesek lezhi mrtev, to so koshchki kamna, in nich vech, kamen ne zhivi in ne diha, je mrtev prah. Si zdaj zastopil?«

»Ne, dedek Tit,« je rekel Afonja, »tukaj ni nich za razumet.«

»Ne zastopish, kaj pa she hochesh, che si tak topoglavec? Cvetlica, poglej, je taka uboga, je pa zhiva, in telo si je naredila iz mrtvega prahu. Torej ona mrtev sipek pesek spreminja v zhivo telo in dishi kot najbolj chista dishava. Tukaj imash to glavno na tem belem svetu, tukaj imash, od kod se vse jemlje. Ta cvet je najbolj sveti delavec, iz smrti dela zhivljenje.«

»Kaj trava in rzh tudi glavno delata?« je vprashal Afonja.

»Enako,« je rekel dedek Tit.

»In midva?«

»Midva tudi. Mi smo orachi, Afonjushka, kruhu pomagamo rasti. Tale rumeni cvet gre v zdravilo, lekarne ga jemljejo. Nabral bi jih in odnesel. Tvoje oche je, saj vesh, v vojni; lahko ga ranijo ali pa oslabi od bolezni, pa ga bodo pozdravili z zdravili.«

Afonja se je zamislil sredi trav in cvetov. Sam je hotel zdaj, kot cvet, tudi delati iz smrti zhivljenje; razmishljal je o tem, kako se rojevajo iz sipkega dolgočasnega peska modri, rdechi, rumeni srechni cvetovi, obrnejo k nebu svoje dobre obraze in dihajo chistodisheche v beli svet.

»Zdaj sam vem o vsem!« je rekel Afonja. »Pojdi domov, dedek, ti verjetno spet hochesh spati: ochi imash bele... Spi, ko pa umresh, se ne boj, zvedel bom od cvetlic, kako zhivijo iz prahu, in bosh spet zhivel iz svojega prahu. Dedek, ne boj se!«

Ded Tit ni rekel nichesar. Nevidno se je nasmehnil svojemu dobremu vnuku in odshel spat v bajto na pechko.

Majhni Afonja pa je ostal sam na polju. Nabral je rumene cvetlice, kolikor jih je lahko nesel v narochju, in jih odnesel v lekarno za zdravila, da ne bi bil njegov oche v vojni bolan od ran.

V lekarni so Afonju dali za cvetlice zhelezni glavnik. Odnese ga je dedku in mu ga podaril: naj si zdaj s tem glavnikom razchesava brado.

»Hvala ti, Afonjushka,« je rekel ded. »Mar ti cvetlice niso nich povedale, kako zhivijo iz mrtvega peska?«

»Niso,« je odgovoril Afonja. »Koliko ti zhe zhivish, pa ne vesh. Cheprav si rekel, da vesh vse. Ne vesh.«

»Drzhi,« se je strinjal ded.

»Molche zhivijo, treba je iz njih izvlechi,« je rekel Afonja. »Zakaj cvetlice vse molchijo, cheprav vejo?«

Ded se je krotko nasmehnil in pobožhal vnukovo glavo, ga pogledal kot cvetek, ki raste na zemlji. Potem je ded spravljal glavnik pod pazduho in zopet zaspal.

Iz rushchine prevedel Just Rugel

---

* osvezhilna pijacha iz rzhi, kvasa in slada (op. prev.)

Robert Brack

JAZ NISEM ESKIM

V gostilni »Pri volu« je bil pravi pekel. Na dveh odrih sta igrala bavarska domachijska orkestra izmenoma iste bavarske in severnonemshke ljudske pesmi, in ljudje so se prerivali na plesni povrshini okoli miz in v prehodih med njimi. Vechina ljudi je bila ali predebela ali presuha, v obeh primerih prestara, vsekakor pa so bili revni, kajti to je bilo pach ljudstvo.

V slavnostnem shotoru je bilo vroche in popilo se je veliko piva, vol na razhnju je bil zhe skoraj povsem oglodan. Navsezadnje je bil to pach sobotni vecher. Sredi te valujoche, migotajoche mnozhice pivsko zabuhlih ali izchrpano izvotljenih obrazov in izpuhtevajochih teles je sedel obilen mozhak in prav tako pil pivo. Obilnezh je bil zhejen, kajti ravnokar je prishel s srechanja mojstrov, točneje recheno, s srechanja shahovskih mojstrov v »Modrem Petru«, in ta je bil nekje v blizhini pristanishcha. To ni bilo ravno srechanje svetovnih mojstrov, toda Schorsch – tako se je namrech imenoval obilnezh – je bil srechen, kajti bil je pregovorni ljubitelj shaha, in njegov idol je zmagal. Njegov idol se je imenoval Boris in tudi ni imel nobenega priimka.

Schorsch shaha ni prav dosti razumel, toda na vsakem srechanju mojstrov v »Modrem Petru« – pri tem je bilo sicer zmeraj zraven zhganje – je z narashchajochim navdushenjem prezhral na obe veliki, ponosni, zmagoslavni besedi svojega idola: »Shah mat.« In danes je Boris ti besedi spet pogosto uporabljal.

Schorsch je bil zdaj srechen.

Na mojstrskih srechanjih ni nikoli nichesar spil, toda zdaj je bil zelo ponosen na svojo veliko mero piva. Pogosto in z uzhitkom jo je dvigal k ustom in je bil zelo navdushen nad majhnimi brki, ki mu jih je povzročila pena. In je bil vesel, da ni Eskim.

»Jaz nisem Eskim!« je rekel veselo svojemu sosedu nasproti, in njegov shiroki, okrogli, bleshchechi se obraz z ogromnimi lici in z majhnim nosom in zalitimi ochmi je zharel v sijaju pisanih luchi. Nazdravil je sosedu in srechno rekel: »Jaz nisem Eskim!« In v njegovem glasu je bil prizvok, ki je povsem ustrezal ritmu njegovega vriskajocheega srca. Ampak tam ni bilo nobenega soseda. Sedel je, očitno smeshen, med valujochimi

ljudmi povsem sam pri svoji mizi in se pogovarjal ves chas sam s sabo. In nihche ni razumel, zakaj je tako vesel, da ni Eskim, saj ga tega nihche ni vprashal.

Tudi natarica ga ni nich vprashala, cheprav ji je nekaj zashepetal v uho, ko je pred njega na mizo postavila drugo rundo. Takoj se je spet umaknila od tam. Le kdo bi hotel kaj imeti s takim okroglim, bolshechchim mozhicljem.

Schorsch je zachel udarjati takt glasbe po mizi in zraven tiho peti. Poznal je pesem, pravzaprav je poznal vsako. Bil je srechen. Vedno znova je nazdravljjal okolici, ploskal z navdusenim pritrjevanjem in spremljal izvajanje orkestra. Ampak slisal ga ni nihche.

In vedno znova je krichal:

»To je lepo!« in »Jaz nisem Eskim!«

In se je vrtel okoli sebe in krichal vsakemu, ki bi hotel vedeti: »Boris je pravi mozhl! On je svetovni mojster, zanj bi jaz naredil vse.« In s pritajenim glasom, pokrivajoch usta z roko: »Danes pride tukaj mimo, prav zares, semkaj pride – in popijeva pivo, za katero dam svoj zadnji denar – ja, pride, on je mojster, on pride.«

In spet je vriskal proti orkestru in krichal:

»Jaz nisem Eskim!« in ploskal z rokama.

Nich mu ni pomenilo, da ga Boris sploh ni poznal. On pach pride mimo.

Kmalu je bilo njegovo drugo pivo izpraznjeno, in ni imel vech denarja. V nekem trenutku je vstal in odshel v ritmu glasbe proti izhodu. Tiho je mrmral vedno znova: »Jaz nisem Eskim, jaz nisem Eskim!«

Tedaj je izginil skozi vrata ven v vrvezh zabavishcha.

Vsaj eden, ki ni bil ponosen na to, da bi bil lahko Eskim.

Iz nemshchine prevedel Ivo Antich

Lev Detela

TRI ZVEZDE

X

(Odlomki iz nastajajočega romana o celjskih grofih in Veroniki Desenishki)*

Veliki grof leti po zraku. Frchi proti nebu. Se premetava v zravnih valovih pod oblaki. Pada strmo navzdol. Nepreklicno navzdol. V temo. Pada v nich. Kot takrat v sanjah, ko je bil she otrok. To noch spet težko diha. Hrope. Friderikovo vedenje mu lezhi na prsih kot klada lesa. Zhivljenje ga hoche zadushiti. Tik za njim sopiha jezna zhenska s podplutimi ochmi. Charovnica. S krivim nosom in hudobnim pogledom. Vsepovsod migotajo, zaviti v gosto meglo, obrisi razlichnih postav. Jih ne more razpoznati. Velikani? Stvori s tremi glavami? Palchki? Tema je nepredirna. Nenadoma se charovnica divje zavrti in v ostrem loku treshchi naravnost na velikansko posteljo. Oblezhi na rdechem kocu in nespodobno miga z glavo. Odpira brezzoba usta. Melje s cheljustmi. Se neprimerno pachi. Dviga rdechaste ozeble roke. Iz ust ji vrejo nespodobne besede. Zaplava chez posteljo in postane grozno velika. Velikanska. Iztegne krempljaste roke. Grof zapre ochi. Zakrichi kot v otroshtvu, ko se mu je sanjalo, da ga hoche charovnica ujeti in pojesti pri zhivem telesu. »Tvoja kri mi dishi!« vreshchi grda zhenska in se spreneveda. Potem privzdigne rdechi koc in ga vrzhe v zrak. »V zrak! Vse v zrak!« zariga z debelim glasom. »V pravilnem loku v zrak!« Vzdigne nekakshno odejo in jo vrzhe v zrak. »Tudi to v zrak!« Veliki grof se ozre po praznem chrnem prostoru. Dva stola, tri mize, dva vrcha, ob steni korobach s sedmimi kitami. Bo tudi to treshchila v zrak? Zhenska je vedno bolj neizprosna. »No? Ali ne gresh v zrak?« Iz zelenkastih ochi ji shvigajo strupeni pogledi. Rad bi ubezhal, se je odkrizhal. Zato naredi tri krizhe. »Tako se ne krizha!« zarezgeta baba in vrzhe najblizhji stol v zrak. »Krizha se od spodaj v zrak, ti bedak!« zakrichi. »Vedno samo v zrak!« Se spet spreneveda. Kobaca po rdechem kocu in je vedno bolj strashna. Potem se mu zvrtilo v glavi. Chuti, kako ga neznanska sila vrtilo strmo navzdol. Naravnost pod posteljo, kjer se nekaj razdrazheni premika. Podgana? Zdaj ga bole vse kosti, saj je she otrok, ki je pravkar zgrmel z visokega lezhishcha na trda tla in obupano joka, ker se boji teme in si ne zna pomagati. V trudni grofovi glavi se razletijo trije poki. Vse se neumno zamesha in nepravilno zasuka, zato vidi, kako se stara charovnica v trenutku spremeni v krasno mlado zhensko, ki mu z ostrim glasom naznani: »Jaz sem Veronika, soproga tvojega slavnega sina. Samo milijon nas je, ki jih morash brezpogojno sposhtovati in brezmejno chastiti... Spregovorila sem. Amen!«

* * *

Soba je svetla in bela. Velik chrn krizh na steni odganja uroke in poziva verne k najvechji chujechnosti. Pred shiroko mizo v sredini prostora sedi mlajshi moshki v zelo imenitnem duhovnishkem oblachilu. Pred njim so strmoglavo nagrmadeni obtezhlilni papirji. She v pozni nochni uri si prechastiti gospod monsinjor tajnik ne dá miru. S tresoch roko obracha v rumenkasti svetlobi petih svech tajne pergamente, na katerih se vrstijo imena nevarnih oseb, ki so se vdinjale Luciferju, Belcebubu in drugim demonom. Celu na videz popolnoma nedolzhne dushe so zhe podglele nakanam hudicha in se zdaj pariyo z njegovimi zlochini proti Bogu, sveti katolishki veri in chloveshtvu. Je Hudich zhe postal gospodar sveta? Gospod tajnik se prestrasheno strese. *Ne, ne! Preprechiti je treba najhujshe!* Cheprav so zlu odprli vrata v najvishje kroge. Do sedaj je namrech bila prechastita visoka duhovshchina preprichana, da se besom posrechi zapeljati predvsem dushe neukih in neumnih ljudi iz nizkih slojev in iz brlogov pcestne sodrge. A kazhe, da ni tako.

Visokemu gospodu se zamegli pred ochmi, ko zachne prebirati porochilo o nekem kavalirju presvetlega cesarja Sigismunda. Zelo ugledne in popolnoma zanesljive priche so omenjeno osebo opazile 15. avgusta - na sam praznik presvete device Marije - visoko na nebu, letecho na metli iz Italije naravnost v na shiroko odprto okno na obdonavskem gradu v Budi. Kakor vse kazhe, se je gospod podal tja nechistovat s cesarjevo razvpito zheno Barbaro. Ta se tako in tako na skrivaj ukvarja, kot vedo povedati strogo zaupni ochividci, z nesrechno magijo in alkimijo. Peklensko grozljivo je, da je omenjeni kavalir potreboval za pot od Rima do Donave, ki traja za navadne smrtnike vech kot dva meseca dni, samo eno samo samcato uro. She isti dan je bil spet doma, pri zheni in ljubicah...

Gospod monsinjor tezhko zavzdihne in se skloni nad nov svezhenj obtezhlilnih dokumentov. Oh, ta za vse dobro slepi svet in njegovi greshni voditelji! Kot na primer, *ad exemplum*, ti Celjski! *Quo usque tandem?* Kako dolgo naj she to prenashamo? Posebno skrb povzrocha zlasti mladi grof Friderik, brat cesarjeve pregreshne zhene Barbare... V na skrivaj s pomocujo nadshkofovih pomochnikov prestrezenem pismu trdi zanesljiva oseba iz grofove okolice, da je ta po nepojasnjeni smrti svoje globoko pobozhne in visoko plemenite prve zhene (umor?) porochil neko pokvarjeno mlado zhensko, s katero zhivi skrajno razvratno...

Prechastiti gospod tajnik upre ochi v Krizhanega na steni in sklene roke v tiho molitev. Nenavadno jasno se zave, da se je chloveshtvo znashlo tik nad prepadam, v katerega bo strmoglavilo v vechno pogubljenje, che naredi samo she en sam korak naprej po tej stezi zla! Globoko v srcu zachuti, da bo treba chim prej in z najboljshimi mochmi, ki jih svet she premore, izdelati *generalni nachrt za unichenje pogubnega charovnishstva!* Naloga svete Cerkve bo, da vsepovsod po svetu iztrebi smrtnonevarno Satanovo gadjo zalego!

Zhenska v temnem plashchu in kapuci v ozki chumnati. Z belo kristalno kocko v roki. Visi z glavo chez mizni rob. Zhebra nekakshno litanijo. *Libera me! Libera me!* Se ziblje z gornjim delom telesa sem in tja. Se zravnava. Postavi kocko na sredo mize. Prizhge svecho. Jo porine h kocki in k vrchu z blagoslovljeno vodo. Zasuka glavo proti trem visokim posodam na drugi strani mize. Dolgi kostanjevi lasje ji padejo chez rame in valovijo po nagubanem oblachilu. Prime steklenichko z zeleno tekochino. Jo naliva v desno posodo. Dvigne vrch z blagoslovljeno vodo. Jo pretaka v manjšo posodo. Premika kocko chez vijolichasti prt na levi strani mize. Dvigne posodico z rdecho vsebino. Jo tochi pod svecho med kocko in vrchem z blagoslovljeno vodo v glavno posodo. Moli in se pridusha k Bogu in vsem svetnikom. K demonom in odreshenikom. Se ziblje v bokih. Potresa zadnjico. Poje.

Oh, ti veliki svet!

Oh, ve zvezde, moje zveste znanke!

Ti negibna Zemlja!

Mogochno Sonce, ki krozhish okoli nashih solznih dolin!

Ki nas tolazhish s svojo svechavo!

Kje je konec sveta?

Je skrivnost tam doma,

koder Odisej je prispel do ozkega zaliva,

kjer Herkul je postavil svoj mejnik,

da ne bi dalja koga she naprej zvabila?

Se nagne proti mizi, nad vrch in nad svecho. Naj se zgodi chudezh!

Bodi zlato! Bodi tisto, kar ishchesh zaman vse zhivljenje!

Vreshchi z nenavadno zamolklim glasom. *Libera me! Libera me!* Dvigne roko. Se skloni k svechi. Zre z vrochichnim pogledom v plamen, ki shviga chez kocko in odseva s podvojeno mochjo iz kristala. Temnorjave ochi ji zazharijo v nenavadnem lesku. Skloni glavo. Spolzi z dlanjo chez kocko. Jo privzdigne. Drzhi nad svecho. Zlati kraljevski prstan se zarotnishko zaiskri. Momlja molitvico.

Jaz, Barbara Celjska, uslishi me!

Jaz soproga vladarja Svetega rimskega cesarstva!

Amore, more, ore, re coluntur amicitiae! Z ljubeznijo, navadami, besedo in dejanjem se sklepajo prijateljstva!

S tabo, bleshcheche zlato! Samo s tabo, *aurum!* Osvobodi me! *Libera me!* Reshi me!

Bolshchi v vrch z blagoslovljeno vodo. Kocka ji zdrsne iz rok in se zakotali chez mizo. Zastoka. Pogleda proti ozki lini pod stropom. Majhni kot v kakem golobnjaku. Se usede na stol s tremi nogami... Zre v vrch. Hlipa. Bog, Belcebub. Satan. Nich. Spet nich... Brez zlata. Vrochichno obracha ochi. Shepeta. *Libera me! Libera me!* Plamen

divje zatrepeta. Zapre oči. Chez obraz v črni kapuci spolzi ostra senca. Nad kokco se zgosti napetost. Zarotnishko zasuka glavo. Dvigne roko. Vstane. Krozhi kot chudna zhuzhelka okrog mize. Plahuta z oblachili. Poklekne pred stol. Moli. Trepeta. Vstane. Si razpne plashch in ga vrzhe chez stol. *Libera me! Libera me!* Razburjeno zasope. Se zaustavi. S polnimi pljuchi zajame zrak. Si sezhe z roko pod srajco. Mochne dojke pod dragocenim oblachilom se ostro napnejo. Se pozhene naprej. Krozhi kot nochna veshcha okrog mize.

* * *

Pater Konrad si izpodreca dolgo temno suktnjo in stopi na stransko stopnishche. V nosnice mu udari oster vonj po dimu in sajah. Tri ali shtiri goreche trske, vtaknjene v vdolbinastih levah, smodijo z medlo osvetljavo zgornji del hodnika.

Zgoraj pred tezhkimi hrastovimi vrati se zadihano ustavi. Vidi, da ga očitno zhe prichakujejo, ker mu strazhar brez besed pokazhe z roko, naj gre po hodniku do podboja z majhnimi vrati, ki jih na zachtetku v razburjenosti sploh ni opazil.

Spet obstoji. Se obotavlja. Zadeva je vech kot neprijetna. Skrajno kochljiva.

Nenadoma zashkripljejo tik za njim tezhki koraki. Moj Bog! Veliki grof ga meri z ostrim pogledom naravnost v oči.

»Chakamo ga, chakamo,« reche Herman z odlochnim glasom. »Chakamo in konchno dochakamo!«

»Vozhnja je bila naporna, njihova milost ve, da so poti v slabem stanju...«

»Ja, ja,« se zarezhi veliki grof. »Blato, kamenje in pesek... Voz premetava na levo in desno... Vsa rebra te bole in pochutish se kot vrecha zrnja, ki jo mechejo sem in tja, in vse zvezde zhe vidish...«

»Ja, ravno tako je, njihova milost...«

»Saj vem. Kolikokrat sem se vozil po tem nashem blatu... Nenadoma se kolesa tezhkega voza vderejo globoko v mokro zemljo... Pa cheprav hlapec kot obseden vpije na vprego in poka z bichem, ti nich ne pomaga... Je vse zaman... Megla nad gozdovi... Vrane! Ja, ja, ta nasha mila domovina!«

»Ravno tako je, milostni gospod... A vseeno je na svetu lepo, che so ljudje v redu.«

»Ja, ja... Che so... A niso... No, kaj mi bo povedal... Pojdiva v izbo. Tam naju ne bo nihche motil...«

Odpre vrata in mu pomigne, naj mu sledi. Vstopita v majhen, skoraj prazen prostor s podolgovato mizo in dvema ali tremi stoli.

»Vesel sem, da ga spet vidim. Prosim, naj sede in mi pove, kaj zganja ta moj nesrečni preljubi sin...«

Duhovnik v zadregi povesi oči.

»No, je kaj izvedel v zvezi s smrtjo moje snahe Elizabete?«

»Umor, vasha milost... Po vsej verjetnosti podel umor... Neki chlovek v sluzhbi gospoda Friderika, pred kratkim mu je na porodu umrla zhena, je v pijanosti izblebetal chudne stvari... Morda so neumnosti... A vseeno...«

»Kakshne neumnosti?«

Za trenutek se mu zazdi, da je omenjena pokojna zhenska verjetno tista nekdanja Elizabetina sluzhabnica Marija, ki ga je svoje dni popolnoma zmedla s svojimi telesnimi chari. Neprijetno presenechen povesi oči.

»Neumnosti? Za kaj gre?«

Pater Konrad se v zadregi praska po bradi.

»No, ja... Baje so plemenito kneginjo zastrupili, vasha milost... Ne ve se natanchno, kako... Verjetno z neko tekochino... Pravijo, da jo je zastrupil vash sin...«

»Ah!«

Grof Herman se razdrazheno zamaje. Postane od besa rdech kot kuhan rak.

»Kaj mi govori... Meni je vse jasno... Tista zhenska, tista coprnica jo je zastrupila... Veronika...«

»Res? V chasu smrti gospe Elizabete sploh ni bila v Krapini... Priche so jo videle v domachi vasi... Kjer so se istochno nahajali vojaki njihove milosti...«

»Prava rech, che so jo videli tam... Takim coprnicam je vse mogoche... Morda je bila istochno na Desenicah in s Friderikom v Krapini, da umori Elizabeto...«

»Ne, ne, vasha milost... Tega ni mogoche potrditi... Cheprav je lahkomiseln zhenska... Che je res, kar o njej pripovedujejo, je velika greshnica...«

»Ah, pater! Le kje zhivi, da nich ne vidi... Tudi nedolzhni menishich mora znati odpreti oči... Navadna gnusna charovnica je, kot mu ves chas pravim... Zacharala mi je Friderika... Da se mi je popolnoma izpridil... Kako to ocheta boli!«

»In kaj zdaj, njihova milost?«

»To naj kar prepusti meni...«

»Ja, vasha milost...«

Grof vstane in otozhno pogleda duhovnika.

»No, pa saj je lachen! Zdaj greva skupaj juzhinat! In na shilce ostrega domachega zhganja... Kakrshnega priporochno vsem v glavnem zelo trebushastim menihom... Prevech piva popijete v vashih samostanskih celicah... Pivo redi... Dela trebuhe! Vi greshniki! Zhganje je bolj zdravo! Daje moch! In sushi telo, da se ne razleze na vse strani... Ja, ja, nespametni menihi... Sploh ne veste, kaj je zhivljenje!«

»Niso vsi enaki...«

»No, saj ne rechem, da je vsak tak... So tudi izjeme... A na splošno drzhi, kar sem ti povedal...«

Pater Konrad osramocheno zardi in stopica za velikim grofom, ki zhe hiti proti jedilnici, iz katere se shirijo prijetne vonjave.

Kaj je pravo, polno zhivljenje? Kaj je prava ljubezen? Je ljubezen edini razlog, da je vredno zhiveti? Ali lahko skozi ljubezensko strast zachutimo neznansko velichastnost bivanja? Oh, ekstaza ljubezni! Ti si tako silna kot smrt! Toda kaj bo zdaj? Zakaj se ne moremo upreti vrtincu, v katerega nas je nenadoma potegnilo? Zherjavica, ki je predolgo zakrito tlela v notranjosti dushe, se je dokonchno razplamtela... Ah, to občutje sreche, blazhenosti, telesnega zadovoljstva... Ta osladna pregresnost... Mesenost... Ne, ne... Bog ljubi tudi tiste, ki greshijo... Ki so propadli... Ki se ne morejo vech premagati... Ki morajo brezpogojno ljubiti... Ljubezen je Bog, saj je od Boga...

* * *

Potisne jo na posteljo, tik poleg sebe, med blazine in pernice, in prisluhne njenemu razburjenemu dihanju. Ko jo slachi, pade ozek pas svetlobe skozi mrezhasto lino pod stropom na privlačno telo, ponujajoche se mu kakor na odru.

Mladi grof v sladki zbeگانosti zapre oči. Prepovedani sad ga prevech privlachi. Zato si ga bo spet utrgal. *Pri Ani von Egkh bo pazabil na nesrecho s svojo novo zheno! Le zakaj se je moral ponovno porochiti?*

Kot zhe prvikrat, ko jih je ujel v dlan, je ocharan zaradi *popolnosti* Aninih prsi. Vznemirja ga *nenavadna dovrshenost* njihovih *oblik*, zanosna *polnost mesa* ob dolgi razposajeni *gubi*, ki obkrozhata napete obline na vseh straneh vsake dojke in *z oblim zagonom* ob pazduhi shele določijo njihov posebno privlačni videz. Ko jo poljublja po vdolbini med prsnima nastavkoma, pa tudi spodaj v mehkiem dishechem mesu *pod* temnorjavim *kolobarjem* s široko *bradavico* kot *izzivalno tochko stalnico* tochno *na sredini*, se mu zazdi, da bi se bilo v toplem telesu te zhenske vredno za vedno izgubiti.

Naboj oblin, na katere se zdaj skozi okno sipljejo shopi rezke popoldanske svetlobe, postane nenadoma naravnost neizprosen. Z dlanjo razburjeno sezhe pod spodnji del naprej nabreklo shtreleche dojke. Po zaljubljeni zhenski disheche meso se v lesku ostre dnevne svetlobe zasveti v posebnem razpolozhenju.

Grof se z rahlim nasmeshkom skloni nad popolnoma golo telo pod sabo. Gospa von Egkh se v zadregi nasmehne. Z roko si sezhe v goste svetle lase, ki ji s svileno lahnostjo prshijo chez vrat in padajo v sladkih pramenih proti razgaljenim prsim, ne da bi jih mogli docela zakriti. Vshech mu je, da mu je Ana lani rodila sina, ki mu je popolnoma podoben, *pravi mali Friderik*. Potihem se nasmehne, ker ga je prebrisana zhenska z zvijacho spretno podtaknila svojemu neumnemu zakonskemu mozhu. Vznemirjeno jo potegne k sebi in pramene Aninih gostih svetlih las odrine od spodnjega dela dojke. Ko jo poljubi na bradavico, vidi, da se razburjeno utripajoche prsi pod njim *izzivalno napeto*, a istochasno popolnoma *skladno dopolnjujejo* in zdruzhujejo z vsemi *drugimi deli telesa* in she poudarjajo posebno privlačnost spodnjih razdrzhljivosti, trebuha, bokov, stegen... Z roko sezhe pod Anino toplo zadnjico in jo privzdigne. Mlada zhenska pod njim zatrza s trebuhom in dvigne vidno razprte

noge na Friderikove rame. Mehko meso v vlaznih pregubah ob notranji strani zgoraj lepo zalitih stegen se na široko odpre v temnordecho omamo, v kateri bo Friderikov ud takoj zatem nesramno zaplodil za vse Anino nadaljnje zhivljenje nov nepozaben ljubezenski dogodek.

* * *

Sigismund se she enkrat ozre v pisanje svojega celjskega tasta. Papir mu v razburjenju zdrsi iz rok, toda pred njegove noge se takoj skloni hrbet zvestega lakaja, da bi ponizhno pobral s tremi zvezdami rdeche opechateni pergament Hermana Celjskega in mu ga ponovno izročil. Ukrivljene chrke divje migotajo pred vladarjevimi ochmi. Ne more verjeti, kar bere. Hermanove besede se mu boleche zadirajo v dusho, kot da bi bile udarci z bodalom. Shele pochasi razvozla, kaj mu tast pravzaprav sporoča. *Da se je Friderik na skrivaj porochil. Da je porochil nevarno coprnico. Ker ga je mlada baba zacharala. Da ji je sezidal grad v Kochevju. Kjer zdaj oba kot gnusni kachi v gadjem gnezdu uzhivata nechisto ljubezen in jo baje uzhivashko delita celo z drugimi.* Svojega nadvse ljubljenega zeta in velesposhtovanega cesarja in kralja ponizhno prosi, da zadevo natanchno preuchi. Nevredni sin Friderik je namrech gluh za vsak nasvet svojega tezhko preizkushanega ocheta. Nemarni charovnici bi se bil moral namrech zhe zdavnaj odpovedati. Trdno je prepričan, da je zakrivila smrt njegove nadvse ljubljene snahe Elizabete, saj se je lahko samo prek njenega trupla prerinila kot zakonska zena v sinovo posteljo. Ta poroka je navadna charovnica in goljufija. Gnusni hokus pokus! Ki mu je nasedla celo neizkushena in lahkoverna duhovshchina. Tezhko preizkushan, zbira z bozhjo pomocjo podatke, ki bodo sodishchu dokazali, kako podla je ta zhenska, ki noche unichiti le njegovega najstarejshega sina, temvech celotno slavo in veljavo Celjskih. Nadvse ljubljenega zeta vdano prosi, da kot najvishja oseba v družini ukrepa in Friderika takoj pokliche na zagovor v Budo. Mogoche se bo pred oblichjem vsemogochnega cesarja vendarle spametoval in vlachugo z Desenic za vedno zavrgel...

Sigismundu se jezno zalesketajo ochi. Tleskne z rokami in nejevoljno zasuka glavo. Zdaj je mera polna! Nespametni svak naj chimprej pride na resen pogovor. Na zagovor. Potem bomo videli, kaj bi bilo mogoche narediti. Prava sramota je, da se je brat njegove zhene lahkomiselno spechal z navadno pritepenko in pocheapko! Kaj takega si kot vladar Svetega cesarstva res ni zaslužil!

* * *

Kmetje z zachudenjem opazujejo imeniten sprevod jezdecev in vozov, ki se maje po prasnih kolovozih mimo zhitnih polj in lok ob zavutih rokavih nevarno razvejene Donave. Njegovo velichanstvo *troedini kralj* Danske, Shvedske in Norveshke se od napora oznojen pozibava na belem, slavnostno s trakovi in pentljami okrashenem

konju. Obdaja ga krdelo oboroženih vitezov in kavalirjev v karseda bleshchechih oblachilih, ki mu tik za petami sledi pratezh lakajev in sluzhabnikov. Na repu sprevoda se kot za okras razkazuje zbor razlicnih gospa in gospodichen, ljubic kralja in njegovih prijateljev. Lepotice skrcheno chepe na vozovih, ki shkripajo in se premetavajo chez luknje in kamenje neprizanesljive pokrajine. Med oblaki prahu, ki se kadi izpod konjskih kopit, se shopirijo rdeche, modre in rumene zastave in zastavice premilostljivega plemstva. Chim bolj se kralj blizha s svojim *najvishjim obiskom* obzidju pred Budo, tem bolj strumno drzhi praporshchak rdecho dansko zastavo z velikanskim belim krizhem točno nad kraljevo glavo. Na desni strani, ob boku kraljevega konja, se v rokah pomembnega mechenosca ziblje v chast in slavo največje in najstarejshe evropske drzhave slavni grb Danske s tremi modrimi levi. Za kraljem jezdi svetlolasi mladenich s shchitom Shvedske z obema rumenima levoma in na koncu, takoj za repom kraljevega konja, se trese v rokah viteza – orjaka norveshki rumeni panterski lev na rdechem polju, z ostro sekiro v obeh tacah. Ob kralju nashopirjeno jezdijo njegovi shtirje zvesti pomorjanski rdechelichni bratranci v prekrasnih, z zlatimi in srebrnimi vrvicami pretkanih oblachilih. Za namechek jim sledi skupaj s tremi dvornimi duhovniki vech danskih baronov in svetovalcev, ki se kralju she niso popolnoma zamerili, tako da jih she nekako prenasha. Vendar pazi, da mu ne pridejo preblizu, ker se raje zabava s svojimi bratranci, ki mu pravkar po nemshko pripovedujejo najrazlicnejshe dovtipe in kozlarije...

Na vzpetini nad kolovozom s slavnostnim sprevodom stojechi kmetje vidijo shiroko polje zastav, med katerimi se majejo z velikanskimi klobuki polepshane glave prevzvishenih odlicnikov. Imenitne glave... Velepomembne glave... Napenjajo ochi, da bi zagledali glavo slavnega kralja Erika VII., vendar vidijo le njegov visoki zeleni klobuk s chudovitim rdechim peresom, ki pa se med pozibavanjem konja vedno znova skrjuje pod ogromno rdecho zastavo z belim krizhem. Perjanice, praporji, shchiti, grbi in glave se zibljejo sem in tja, med helebardami vojakov v rdechih oblekah. Konji prhajo z nozdrvmi, noge jezdecev v tezhkih usnjenih podglezhnjakih se tresejo v avgustovski vrochini chez boke njihovih oznojenih zhivali... Vroche je... Kralj dvigne klobuk, se skloni proti konjevi grivi, zagradi rutico, si brishe oznojeno chelo... Kraljeva glava se strmoglavo zravnava... Malemu mozhu se jezno zasvetijo zenice... Kmetje nenadoma vidijo kraljevo oznojeno glavo neposredno pred seboj... Na shiroko odpirajo ochi in s sklonjenimi glavami chastijo *najvishji obisk* nevarnega kralja na njegovi slavni poti k cesarju v Budi.

* * *

Friderik prebledi in she enkrat izvleche izpod rokava zmechkani list neprijetnih besed. Pergament je v sveti jezi zhe hotel raztrgati na drobne koshchke. Vendar se pravočasno zave, da pisanja ne more prezreti... Cesarjevo povabilo v Budo ga zadene ... kot sunek

z mechem naravnost v srce... Čeprav ga Sigismund nagovarja z *dragi svak*, ga istočasno poziva na nujni družinski razgovor med shtirimi ochmi... Ime spotike sicer ni imenovano. Vendar predobro sluti, za kaj gre... Strese se in skloni glavo...

Zakaj se je vse to kot črn zloveshch oblak zgrnilo nad njegovo zhivljenje? Zaradi Veronikinih temnozelenih oči, v katerih se moshka duša izgubi kot v globokem nevarnem tolmunu? Zaradi bujnih pramenov njenih svetlozharechih las, ki si jih je chesala v snopu sončne svetlobe, ko jo je prvich zagledal? Zaradi njenega zvonkega bronastea glasu s prizvokom neke chudne pozheljive otozhnosti? Zakaj vse to?

* * *

Zrak je vlazhen, topel, moten kot luskava kozha kushcharice, toda razgrete dekcle, sedeche z zavihanimi rokavi in izpodrečanimi krili pred kolovrati, zhe ves popoldan pridno ropotajo s kolesi. S sklonjenimi glavami nihajo sem in tja nad vreteni in sukljajo iz preje dolge tanke niti za nova oblachila. Sklanjajo se nad shtrene in vretena, shtejejo gibe, *desno, levo, desno, levo*, vmes na rahlo popevajo in se shalijo. Volna, črna in bela, je položena v vechjih kosih zadaj na dolgi podolgovati mizi. Zhenske zasoplo dihajo in hitijo, saj kazhe, da ne bo dela nikoli zmanjkalo, pa naj se she tako trudijo, da bi ustregle grofu in njegovi družini. Ko je del opravil dokončan, se zaustavijo. Z rdechimi obrazi prisluhnejo kosmatim shalam, ki jih zariplo pripoveduje debela chrolaska. Pesem zakipi v zraku kakor dih, kakor pish vetra. Kipi iz njihovih razgretih prsi, krozhni nad kolovrati, napolni celotni prostor s osebno radostjo. Potem nenadoma utihnejo, trudne od dela, razocharane od enolichnega tezhkega zhivljenja. Komaj chakajo, da se zvecheri in zazvoni avemarijo, saj prej ne morejo odhiteti v kuhinjo za sluzhinchad na večerjo in potem k pochitku.

Med predicami ob kolovratih so poleg vesele chrolaske she tri rjavolase zhenske srednjih let, a tudi mlado postavno dekcle s kot zlato bleshchechimi svetlimi lasmi, ki ves chas zre navzdol proti vretenu in she posebej hiti z delom. Kot da ji je nerodno, da jo je pred kratkim odkril veliki grof Herman kot posebno dragocenost, ki bi bilo vredno bolje spoznati. Res upa, da danes starega grofa ne bo v predilnico.

Ropotanje kolovratov se proti vecheru she stopnjuje, kot da bi hotelo preglasiti hude slutnje v zhenskih srcih. Nenadoma se odpro vrata. Tezhki koraki starega grofa zashkripajo za hrbti predic, ki she bolj sklonijo glave in razburjeno hite z delom. Da bi jih le pustil na miru!

Koraki zloveshche ropotajo po prostoru in se zaustavijo ob zlatolaskinem kolovratu.

»No, no, saj ti ni treba tako hiteti... Pa si res pridna!« zamrmra veliki grof in polozhi roko na dekletovo ramo.

»Che tako mislijo njihova milost...«

»Kar je res, je res... A dovolj za danes, zhenske... Pojdite in se odpohijte...«

Kolesa se kot odsekano ustavijo. Dekle strmijo z razgretimi obrazi v tla. Chim prej

skushajo uiti iz nevarne blizhine visokega gospoda, ki se skloni k zlatolaski in jo zagrabi za roko.

»Kako ti je ime?«

»Rozina...«

»Lepo ime... Ja... Danes ti ni treba vecherjati v kuhinji... Potrebujem tam zgoraj tvojo pomoch... Pri meni dobish tudi malico...«

»Ne vem, che smem...«

»Seveda smesh,« reche grof in se zasmeye. »Morash pa biti pridna in ubogljiva...«

Z ochmi zdrsi chez dekletovo postavno telo. Spet jo prime za roko in pri tem zanalashch podrsa chez nabrekline dolge polne dojke pod tanko srajco. Se zaustavi. Tezhko sope. Shari po dekletovi obleki. Ji sezhe pod srajco. Otipa trdi shpichasti sesek.

V Hermanovi dushi se zabliska nasilno razpolozhenje.

Preklete charovnice! Tudi ta je verjetno coprnica... Saj se nich ne upira. Danes jo bo zato bolelo! Zlatolaska skloni glavo. Rada bi zakrichala in se branila. Vendar se boji nasprotovati in samo nemo premika ustnice.

Strashni veliki grof. Grozen kot chrni mozg v pravljici. Plaho, kot uboga srna v smrtni stiski, mu sledi v teman prostor z veliko belo posteljo in rdechimi zavesami.

* * *

Za vekami zagleda belo in rdeche cvetje. Globoko v njeni dushi se zaiskri veliko barv in nezhnosti, cvetic in zelenja, zemlja, rob pashnika, toda potem jo presenetijo trdi razporki, praske na kozhi, neka roka, ki polzi chez rob njenega rumenega krila... Pod vekami valovi zrelo zhito, okrog nje dishi prijeten spomin, kot da bi bila na Desenicah, na pragu pred domacho hisho zagleda ocheta... Chez razprto dlan mu polze pshenichna zrna... Vroche je... Chuti nekakshne razpoke, shpranje, rezhe. Obchutek v njeni notranjosti se pretrga v pogled na gozd, na drevo, na koze na pashi... Dusha ji zashumi kot narasli potok, ko neka roka privzdigne rob njenega spodnjega krila. Sonchna pokrajina pod vekami nemogoche zazhari, se razpochi v dvajset ostrih sonc, ko ji mochna moshka roka sezhe med vrvice na zashchitnem pasu pod trebuhom... Friderika nenadoma zachuti na poseben nachin, nenavadno mochno, globoko pod obleko, med stegni, na prsiah, v srcu... Rada bi ga zadržhala do zadnje vechnosti v sebi, ko tako razburjeno vihra chez njena razgaljena kolena... *Veronika... Sigismund mi je poslal pismo s tremi tezhkimi pečati... Na zagovor moram... Bog nama naj pomaga...* V njej so chudni prebliski, poki, ko ga grabi za roko in se privija k njegovemu mochnemu pozheljivemu telesu, ki ishche vedno globlje v njeno dusho... *Ne pusti me same... Tu na tem groznem gradu... Polnem strahov...* Pod vekami zachuti rumenkasto drobljenje... Nekaj tezhkega ji pada na razgaljene prsi z dolgima rozhnatima vrshichkoma, po katerih spet grabi Friderikova strastna roka... *Ne boj se... Moj kastelan*

in oboroženi hlapi te bodo chuvali... Omamljeno dvigne glavo... Ga zaneshenjashko pogleda... Chez njeno telo se poganja močna sončna svetloba... Ga objame okrog vratu... Poljublja po prsih. *Midva morava biti zelo močna...* Ostri sončni žarki jo prebadajo do dna... Svetloba jo odnasha v sredino strasti... Zlato poletje je doseglo svoj vrh... Zato sonce v njej še ostreje zazhari, da divje zastoka, ko se Friderik razdraženo razprši v njeno meso... Zapre oči... Pod vekami je spet samo cvetje... *Naj ji vendar zhe naredi otroka...* Frideriku hoče roditi novega celjskega grofa... Zavzdihne... Dvigne glavo... Ga gleda, kako se zadihano zaganja v njeno telo... Pod vekami zavalovijo sipine... Pada pesek... Se oglasha strah... Bolechina... Strast... Ja, zdaj je chas, da zanosi... Zadnji chas je, da dobi otroka... Popolnoma drugache je, kot zadnjih v tisti nevarno nenasitni razigranosti s Friderikovim prijateljem Orlandom... Vendar varni za držno spolno igro z nenavadnim italijanskim uzhivachem... Kar je izrachunala z uposhtevanjem luninih men po svoji zadnji mesečni krvavitvi... Takrat po njenih ugotovitvah na srečo ni bilo nobene možnosti za zanositev... Otroka hoče imeti le od Friderika... Toda kdo zhe ve, kaj prinese prihodnost... Vse na tem nesrečnem svetu je tveganje... Kot tudi njene ali Friderikove ljubezenske zablode... Zardi, ker se spet spomni na divje predajanje Italijanu s spoznanjem, da s Friderikom zaradi njune svobodnjashke lahkozhivosti ne bosta verjetno nikoli ustvarila trdne zakonske zveze... Toda... Morda se je zmotila... Saj ga ima rada... Kljub vsemu... Na svoj nachin... Brez njega je brzkhone izgubljena... Njen mozh na noben nachin ne sme v Budo... *Friderik... To je past... Ostani pri meni...* Zatrepete po vsem telesu. Pesek ji polzi navzdol, siplje se ji pod rebra, chez trebuh, med kolena... Na tla... Na zhitna polja... K ochetu na pragu domache hishe... Zakaj ni bila drugachna, boljsha? Friderik, zakaj vse to? *Ne boj se Veronika... Vrnem se!* Svet okrog nje poka v vseh shivih... Rumena obleka se ji trga nad trebuhom, cefra na robovih. Odpeta spodnja podveza se nepremishljeno valja po pesku... Groza grmi... Strah postaja shtirioglat... Dvajset ljubimcev ji poljublja dojke in razpira kolena, ji dvajsetkrat zapored jemlje nedolzhnost... Toda Friderikova roka je zelo hitro na njenih prsih, na stegnih, pod trebuhom... Zdaj jo bo spet vzel on, njen zakonski mozh! *Ah, ne zapusti me! Vrni se kmalu!* Svet pod vekami se dviga, pada, drsi navzdol, v razprto shpranjo iz upa in obupa, ko neustavljivi slap zhivljenja strmo prshi chez mehki svetli mah na temno dno... Friderik je nenasiten. Vendar reche. *Pazi nase! In che ti bo prehudo, pojdi domov, k ochetu... Tam chakaj name!* Pod vekami se ji gosti nekaj trdega. Kot kamen... Kot skala... Kot usoda...

* * *

»Naj stopijo za menoj! In potihol!«

Za trenutek se pochuti kot zarotnik na prepovedani poti. Saj ga je Sigismundova soproga takoj po sprejemu pri cesarju vsa zadihana potegnila na stranski hodnik in ga z zharechimi ochmi strogo zaupno povabila na *majhen randevu, ker je shishala, da je zelo*

prijeten in ljubezniv prijatelj in kavalir. Toda v zvezi s tem zahteva popolno molchečnost. Nikomur niti besedice. Vse tisto, kar se mora zgoditi, se bo zgodilo na skrivaj. Zato mora vedeti, da se ni v resnici nikoli zgodilo.

»Tu, za mano!«

Glas ga oplazi kot strela z jasnega. Z rahlim priklonom se zazhene med sveče in plamenice svojevrstno razsvetljenega prostora. Z na široko razprtimi ochmi preleti z dragocenimi skrinjami, mizicami in stojali prenapolnjeno razkoshje. Med stebri na levi strani zhe zagleda cesarico, ki se z zgornjim delom postavnega telesa nasladno zariva med modre in rdeche blazine, ki se shopirijo na velikanski postelji, v kateri bi imelo prostor najmanj osem ljubimcev. Zraven, ob treh svechnikih z levjimi glavami, stojita na visokem podstavku vrh z vinom in pladenj s svezhim sadjem, kot zanalashch kar poleg klechalnika z lesenim umetno izrezljanim krizhem. Sveto Rimsko cesarstvo in bordel v enem!

Grof Orlando de Campoamore zachuti, kako ga zaliva nenavaden nemir. Nehote stopi za korak ali dva nazaj. Barbara Celjska se zdrzne. Dvigne roko in mu pomigne, naj stopi blizhe.

»Zakaj sem ga dala poklicati? Ali ve?«

»Ne ve natanchno! A verjetno zato, da bi bilo prijetno...«

Nekoliko zardi, ko vidi, kako ga, lagodno zleknjena sredi razkoshja blazin, pernic in ruh, z nenavadnimi ochmi divje srne prebada naravnost v srce.

»Zaradi mojega brata ga zhelim videti. Saj sta prijatelja. So mi sporočili, da ga je obiskal. Kako mu gre?«

»Dobro...«

»Komaj mu je umrla zhena, zhe zhivi z novo zhensko. Pravijo, da jo je celo porochil.«

De Campoamore zardi do vrha ushes. Vse so zhe izvedeli. Naj ji izblebeta she vech?

»Ne zhaluje prevech. Po naravi je vesel. Zato vse to.«

»Chisto njemu podobno.«

Zhenska se zasmee, pokrchi noge proti trebuhu in se nekoliko dvigne iz blazin. Shele zdaj si jo upa natanchneje pogledati. Z ochmi spolzi chez chedno postavo, ki jo je le za silo skrila v umetno preshito in nadvse prozorno svileno jutranjko v ostri shkrlatni barvi, pod katero valovijo obrisi zavidljivo velikih dojk. Nehote pomisli na svojo Heloiso, toda ta zhenska tukaj je drugachna, sicer prsata, a vseeno nekako vitka, she posebej spodaj ob pasu, bokih in zadnjici. Nenadoma ne more vech odmakniti pogleda od nadvse imenitnega zhenskega bogastva sredi shkrlatne svile.

Cesarica pomigne z glavo. Ko ploskne z rokami, pristopi izza stebra mlada visokorasla chrnolaska. V rokah drzhi pladenj z vrhki in steklenichkami dragocenih olj in drugih mochno dishechih tekochin ter s posodicami izbranih mazil.

»Natrla me bosh po vsem telesu!« zagruli proti sluzhabnici in se zasmee.

Nenavadno postavna mlada zhenska, odeta samo v valujoche na pol razpeto spodnje

oblačilo, položil na posteljo dolgo belo rjuho in se ob gospodarichinih besedah obrne naravnost proti Italijanu. Navihano ga pogleda, ker vidi, da se je kot zacharan z ochmi ulovil na njenem iz tankega blaga kipechem oprsju, ki ga je kot na odru razstavila v razkoshno odprti mrezi iz chipk.

»Naj stopi blizhe!«

Barbarine besede ga v trenutku prestavijo v resnichnost.

Cesarica se leno premakne na lezhishchu in se s pridvignjenimi prsmi prevali na razgrnjeno rjuho. Pri tem si z levico privzdigne goste kostanjeve lase, da se ji ohlapno oblačilo zgoraj skoraj popolnoma razpne. Iz dragocene tkanine se ponuja ostro se lesketajocha belina izzivalno oble dojke.

»Kaj tako chudno gleda? Ali she ni videl nage zhenske?« se zafrkljivo zasmeji, ko opazi Orlandovo zadrego. Izzivalno dvigne glavo in si nesramezhljivo potisne oblačilo navzdol do pasu. S prsti leve roke zdrsi chez zdaj popolnoma razgaljeno dojko in jo zaguga navzgor in navzdol, kot da bi zibala dobro rejenega dojenchka.

She samo na pol, kot v megli, vidi, kako Sigismundova zhena nagajivo pomigne chrolaski, naj zachne z lepotichenjem. Visokoraslo dekile pograbi temnozeleno posodico in pristopi k postelji. Dvigne pokrovchek in si na roko nanese opojno disheche mazilo iz brina, rozhmarina, jelke, sivke in timijana. Pri tem spet obrne glavo proti Orlandu in ga vrochekrvno pogleda, ko položil roko na gospodarichine tezhke tolste prsi.

»Dodobra jih nateri tudi spodaj pod bradavicama, in zgoraj, na obeh straneh, a nezhno...«

Izzivalno obrne glavo proti Italijanu. Premakne noge in si nasloni dolge, skrbno negovane roke na kolena.

»Kje ima zheno?«

»Odpeljala se je na obisk, na lepo... Na grad grofa ...«

»Vemo, da se rada valja po tujih posteljah. Spet kako novo poznanstvo, ali ne, mladi mozh?«

»Je v teh stvareh popolnoma svobodna...«

»Ja, ja, prof...«

Orlandu zastane dih. To srehanje je pravo zaslischevanje. Sigismundova soproga je neznosna.

»In pri bratu? Kako je bilo? Kakshna je tista zhenska? *Friderikova zhena!* Saj jo je imel v postelji!«

»Kje so izvedeli?«

»Cesarjeva nevidna ushesa... Kakshna je torej?«

»Je chedna lahkozhivka.«

»Se je zabaval, kaj?«

»Tako je naneslo... Ker se je Friderik veselil z njegovo zheno. Ni zhelel, da bi se

prijateljstva lepota med tem po nepotrebnem dolgočasila... Je zelo strastna.«

»Kako strastna?«

»Divja machka, ko jo napade nagon...«

»Jo je dobro obdelal, kaj?« reče in ga ostro pogleda.

»Ali je kaj narobe?«

»Ne, ne... Vsi zhrejo, pijejo, se ravsaajo in kavsajo. Nich nimam proti *dobremu fuku!* Oziroma drugache povedano: Edino umetnost ljubezni nas zares zdruzhi. Ali ne, mladi mozh?«

Divje zavzdihne. Prime se pod levo, zdaj vedno bolj opojno dishecho in dodobra namaziljeno dojko in si bozha mehko belo meso. Nashopirjeni sesek na sredi bleshcheche naoljenega kolobarjastega polja vznemirljivo zadrgeta.

»Moje ga mozha zdaj k srechi ni tukaj. Sva popolnoma svobodna, mladi mozh.«

»Sem v vsem na razpolago!«

Tezhko zasope, ko jo sluzhabnica obrne na trebuh in ji svojo dolgo mehko dlan polozhi na rahlo pridvignjeno zadnjico, na katero je na debelo natrosila gosto olje. Golo telo se vedno bolj izzivalno bleshchi v dodobra premazani samovshechnosti.

»Naj stopi na sredo sobe, pod steber! Naj pleshe! Noge gor in dol!« zaploska proti Orlandu in se spet zasmeje.

»Naj se sleche! Vse cape s sebe...«

Italijan se kot smeshen glumach zamaje sem in tja. Si pochasi razpenja plashch in srajco.

»Tako je prav! Saj je kar v redu, ali ne, Genovefa?« se obrne proti sluzhabnici.

Chuti, kako obe zhenski predrzno polzita z ochmi po vseh delih njegovega telesa in jih ocenjujeta.

Prekleti babnici! A to je tvoja usoda! Ti zhenskoljub!

»Ali ga je sram?«

»Ne, ne!«

»Naj stopi chisto sem, k meni!«

Italijan se zmedeno zavrti proti najblizhjemu stebru ob postelji.

»Ko bi vedel, kakshni moshki se pojajo tu na dvoru... Konchno imam pravico, da jih preizkusim... She posebej, ker me Sigismund zaradi tistih baje nujnih poslov grobo zanemarja..A se mi prevechkrat zaman tozhi po kakem mladem postavnem mladenichu, mishichastem, z nakodranimi lasmi in modrimi ochmi... Na nashem dvoru je, cheprav se chudno slishi, slaba ponudba...«

Privzdigne zadnjico. Se obrne k sluzhabnici.

»She tu spodaj... S kamilicami in oljem. In precej mochno... A samo s kamilichnim oljem!«

»Pravzaprav bi morala spet izbirati po podezhelju,« zastoka proti Orlandu. »Med chvrstimi kmechkimi fanti... Kot nekoch v Celju... Ker me vse mine, ko se mi ti

ritolizniški debeluhi pa suhe južine slechejo... Mnoge kar zapodim iz postelje... A upam, da bo tokrat drugache... Da me ne bo razočaral... Saj govoriš, da je boljši kot vechina zelo dobrih moshkih...«

Osorno dvigne glavo. Ga prezirljivo premeri od spolovila do glave.

»In zdaj na vse shtiri, kot pes! Da ga bo moja Genovefa lahko zajahala, ha ha!«

Kakshno ponizhanje moshkosti! Vendar ubogljivo zdrsne na tla, uslochi hrbet in privzdigne, kot poslušen pes, s temno dlako porashчено zadnjico.

Od vznemirjenja ga zaboli pri srcu, ko zachuti tik ob svoji potni kozhi omamno shelestenje bele svile, ki jo mlada sluzhabnica radozhivo potiska navzdol. Valovita tkanina zelo pochasi zdrkne na tla. Chrolaska se skloni nad Italijanov tilnik in ga poljubi. Popolnoma gola drsi z razkrechenimi nogami chez Italijanov ubogi hrbet. Z dekletovega toplega telesa puhti samosvoja strast kot divji med...

Chudovita je! Boljsha kot vechina zhensk, ki jih je imel v postelji... Presneta sladka usoda... Boljsha kot cesarica? Ne... Ne! Tako ne sme misliti...

Skoraj mu zastane dih, ko spet, kot iz skrajne daljave, zasliši Barbarin prostashki smeh.

»Hop! Hop! Naprej! Kot pes! Da bo vedel, kako tezhke so lepe zhenske!«

V potu svojega obraza kobaca naprej in nazaj, pod opojno tezhko Genovefine zadnjice.

»Naj she bolj poskochi!«

»Naj se obrishe pod trebuhom!«

Cesarica se glasno zasmеji in vzpne iz blazin. Z roko sezhe v shkrlatnordecho shatuljo ob robu postelje in si chez prsi nadene imenitno biserno ogrlico.

»To je moj amulet za ljubljenje! Obesek proti urokom, ki skushajo preprečiti uzhitke...«

Zapeljivo dvigne glavo in mu pomigne k postelji.

»Ali me ne bo imel rad?«

Ko se nagne chez Barbarino telo, pomisli iz strahu, da ne bi odpovedal, na vse zapeljive nesramnosti nove Friderikove zhene, ki se jih je do skrajne mere nauznil v divji ljubezenski nochi v Kochevju. Pri tem se zadihano skloni chez cesarichine tezhke dojke in si med poljubljanjem obeh nabreklih bradavic zachne domishljati, da pravkar ljubi Veronikina sladka rozhnata seska na vrhu njenih hrushkasto zavihanih vzboklin. Ob spominu na nasladna dozhivetja z razvpito nesramnico z Desenic narase njegov nemir v pogum.

»Ha! Kakshen je! Kolikokrat je vzel tisto Friderikovo pochepko?« zajechi visoka zhenska.

»Ne ve natanchno...«

»No, kolikokrat?«

»Kosilo je bilo kar obilno...«

Kaj vse sprashuje! Jezno odrine imenitno lesketajocho se ogrlico od vznemirljivo

shirokega seska Barbarine navzdol viseche dojke in se je oprime okrog bokov. Chuti, kako se zhenska pod njegovim mishichastim trebuhom napne kot struna na loku, preden izstrelish pushchico.

»Daj me! Ja! Ja! Ni treba paziti...«

»Ja?«

»Ne morem vech zanositi... Po porodu hcherke Elizabete... Cheprav bi si Sigismund zhelel moshkega naslednika...«

Z nohti se zarije v Orlandove mishichaste boke in pohotno zajechi.

»Ja... Bolj! Ne ven... Prosim, ja!«

Prsi ji razburjeno utripajo. Divje zastoka, dvigne trebuh in se na vrhu razdrazhenosti zasadi z ustnicami v Italijanovo prsno bradavico.

»Ah! Strashen je! Najraje bi mu ga odrezala... Za spomin... Ja!«

Tezhko diha.

»A naj pazi, da mu ne bodo zaradi kake zhenske zares odrezali glave,« zasope, ko se nekoliko umiri. »Che ne izgubish spodaj, morda prehitro izgubish zgoraj... Kot tisti pazh na Dunaju, ki je tako ostro obdeloval vojvodovo sestro, da ga sploh ni vech mogla izpustiti iz svoje muce. Kar ves dan je bil nesrechnezh ujet v princesinem mednoznhnem krchu. Ki kot nalashch ni hotel popustiti, kljub obkladkom razburjene sluzhabnice med trebuha obeh drug v drugem zagozdenih nesrechnikov... Zasachili so ju v karseda nechastnem polozhaju... Princesa se je odshla spokorit v samostan, pazh pa pod sekiro, s katero so mu oddrobili glavo na strmini pred mestnim obzidjem... Ja, tako je to, mladi mozh... A vidim, da se prav nich ne bojish...«

Cesarichine besede ga tako razjarijo, da jo ponovno vrzhe pod tezhko gmoto svojega mishichastega telesa. Tokrat je posebno neizprosen. Uzhiva, ko se ji sramne ustnice pod njegovimi divjimi sunki vedno hitreje odpirajo in zapirajo, kot da bi bile shkrlatnordeche anemone v vrtincih razburkanih morskih valov. Ko spet zarezgeta kot radozhiva zhrebica, zalije Orlanda nenavadno sladostrastje, da skoraj izgubi razum. Okrog njega je samo she zhivi ogenj cesarichinega pozhelenja, toda ko zapre ochi in se obrne na drugo stran postelje, se mu zazdi, da se iz razkopanih blazin razdrazheno svetita Veronikini krasni rozhnati dojki, kot da ga spet klicheta, naj ju poljubi in ljubi.

»No, in razlika? Med mano... in tisto zhensko... Veroniko?«

»Zakaj vprashuje?«

»No, razlika, falot?«

»Po pravici povedano, njeno velichanstvo mu mnogo bolj odgovarja!« se zlazhe.

»Ah, res je falot! Strashen falot! She hujshi je kot njen nesramni brat!«

Za njim zashumijo pernice in blazine. Presenechen zachuti Genovefino toplo telo tik ob svojem mokrem trebuhu. Z dolgima, navzdol bingljajochima dojkama s skoraj chrnima vrshichkoma na neizprosno ostrih konicah se sklanja nad njegovo glavo.

»Bodi prijazen tudi z njo!« zasope cesarica.

Hvalezhen je za to velikodushnost, ko se pogrezne med dolga topla stegna Barbarine sluzhabnice. Rad bi se sicer upočasnil, rad bi, da uzhitek ne bi nikoli vech minil in bi se ta sladki chas za vedno ustavil zdaj, ko je zhe globoko v drgetajochem mesu mlade chrnolase zhenske, vendar chuti, kako ga zanasha naprej, notri, do dna, vse se vrtili, teche, sope, stoka, hiti, medtem ko ga strast vedno bolj potiska skozi to mlado, vroche, odprto in vzdihujoche meso na drugo stran, toda tudi ven, v prazno izpraznjenost, medtem ko ga Genovefa shchipa, grize, krichi, prosi, naj ne odneha, ja, ja, naj bo she bolj nasilen, tako da ga naslada vedno bolj poriva do sladkega vrha in se ga Genovefine roke zhe prevech krchevito oklepajo okrog vratu, da bi spet zakrichal, cheprav zhe slishi za sabo pohotno dihanje do zadnjega razdrazhene Barbare, ki se ga nenadoma oprime okrog zapestja, medtem ko Genovefa zadrgeta kot neurje in ju beli blisk strasti razstrelji in odnese v sredo njunega razprtega mesa, da se popolnoma zadihana zrushita med blazine... Ko potem na svojem razgretim telesu spet zachuti pozheljive prste Sigismundove zhene in se she enkrat nasladno zagozdi v neplodnem mednozjhju ljubimce na veliko pozhirajoche cesarjeve Messaline, se mu zachne dozdevati, da je dosegel skrajni vrh na tej zemlji za moshkega dosegljivega zmagoslavja. Oshabno izbochi ustnice, saj se nenadoma pochuti kot nadebudni triumfator, pod katerim jechi celotno Sveto Rimsko cesarstvo. Ne ve she, da igra nevarno igro z usodo in lahko izgubi glavo, saj mu je celjska hetera morda nastavila zahrbtno past.

* * *

Z zmedenimi občutki jezdi med rahlimi sunki vetra po kotanjasti poti. Spomin ga med neprestanim prshenjem dezhja odnasha dalech proch, k Veroniki, a tudi k nesrečni Elizabeti... Strah v njem se mesha z zhalostnimi občutki krivde... Srecha, po kateri je hrepenel, se sesuva v blato pod konjevimi kopiti... Kaj hoche cesar od njega?

To vprashanje se vzpne kot chrn oblak nad Friderikovo glavo, ko se ustavi pred podezhelsko ogrsko krchmo. Medtem ko pelje hlapec od dolge poti izmuchenega konja naravnost v hlev, se zazhene med shtevilnimi luzhami, ki so jih za silo posuli s peskom in ponekod prekrili s smrekovimi vejami, naravnost do vhoda v zakajeno chumnato.

Nekako nejevoljno se usede za prvo mizo, na katero mu gostilnichar postavi vrch vina in v skledi nekaj leche za pod zob.

»Drugega nimamo, gospod!«

»Nich hudega! Bom potrpel!«

»Oh, vidim te, vidim!« zalaja rezek glas iz stranskega kota, da se chudno zdrzne.

Sredi mrke polsvetlobe zagleda pasji obraz prismojenega pevca Dageroza, ki ga je zhe vechkrat napadel zaradi Veronike z Desenic.

»Utrujen sem od naporne poti. Pusti me na miru!«

»Pa te ne bom, grof... Brez miru bosh taval naprej! Vidim, da te tarejo skrbi!«

»To te nich ne briga!«

»Jej, jej, kaj se res ne sme nich vprashati... Seveda, visoki gospod hochejo imeti svoj mir, cheprav stalno netijo nemir, da je zhe celo sam dobri cesar Sigismund postal hud, zelo hud... Saj te pete nesejo v Budo, ali ne, grof?«

V Frideriku narashcha bes, kot pred chasom v predmestni celjski krchmi, ko je prostashkega pevca zaradi zhaljenja Veronike pobil kar na tla.

Toda kaj naj reche? Najbolje je, da ostane miren. Saj je res dokaj vesela zhenska, ki rada dvigne krilo, che jo popade strast... Toda prav tako chustveno in spolno skrajno razdrazhljivo spremljevalko za ljubezenske zabave je hotel imeti stalno ob sebi. Kar hitro se je navadila na novo zhivljenje. Z lahkoto jo je vzgojil za skupne pustolovshchine. Kmalu se ni vech krizhala od groze, ko si je poleg nje privoshchil she kakshno zanimivo babnico. Ali se morda moti? In tudi sam ni imel nich proti, che se je zabavala s kakim drugim moshkim. Prosim vas lepo! Vi, hinavski ozkosrchnezhi, ki na skrivaj greshite iz dneva v dan, iz nochi v noch. Veroniki je dovolil vse mozhne uzhitke! Tudi zato sta se imela rada! Samo taka, za vse lepo razvneta ljubezenska sodelavka je edina primerna zhena za nove svobodne oblike zveze med moshkim in zhensko. In zdaj mu hochejo starokopitnezhi vse to preprečiti! Ti ozkosrchnezhi prav nich ne razumejo!

»Oh, v Budi bo prava slovesnost... Vsi ga prisrchno prichakujejo... Sam cesar ga je vedno bolj vesel,« zalaja pasji pesnik.

»Ne zhali mojega svaka!«

»Ja, ja, visoki svak...«

Dangeroz nejevoljno obmolkne in se zazre na drugo stran zadimljene chumnate. Friderik povesi oči.

»Moj Bog, saj mu kvarim veselje pri njegovem odlicnem vinu!« se nenadoma spet zarezhi nesrečni pevec.

»To pa to. To vino je zares odlicno,« se Friderik zasmee. »Glede tega imash popolnoma prav!«

Dangeroz udari s pestjo po mizi.

»Hochesh slishati novo pesmico?«

»Samo che je nujno potrebno!«

»Che me je francoski kralj ljubeznivo poslushal, me bosh tudi ti!«

»Francoski kralj je nor!«

»To je bilo prej, ko je bil she pri zdravi pameti. Poslushaj torej!«

S treskom vstane od mize in se zmagoslavno zazre v Friderika. Redki gostje, trije furmani in dva pijanchka, ostrmijo brez besed z odprtimi usti, ko zavihrajo besede slavnega pevca naravnost v sredino njihovih ushes.

*Mozh bi se gonil brez prestanka
naprej kot doslej brez mej,
bi otroke mi z betom ostrim naredil,
krizhem krazhemi v strasti po vrsti,
che ga ubogala ne bi,
bi me s shibo po goli riti nabil.*

*Raje bom nuna, raje Bogu
v slavo prepevam,
brez konca in kraja,
samo da celo kozho odnesem,
jaz uboga reva.*

»No, ali ne zveni dobro?«

Dangeroz se divje zarezi in sezhe k vrchu z vinom.

»Vidim, da se res spoznash na krepostne zhenske,« ga Friderik osorno pogleda.

»Njihov zashchitnik si postal!«

»Ja, to sem zares, prof... Ni me sram!«

Friderik povesi glavo in umolkne.

»Ja, prof... Ki tako veliko premishljuješ... In si tako strashno usmiljen... Povej, zakaj je na tem lepem bozhjem svetu toliko zla? Smrt, bolezni, vojske? Zakaj toliko krutosti? Nasilja? Tudi nasilja moshkih nad zhensko? Si kdaj razmishljal o vsem tem? Seveda ne. Saj se ti je prevech mudilo k novi zhrtvi v posteljo! Morda je celo Veronika, kakrshnakoli zhe je, che natanchno razmislím, pravzaprav tvoja zhrtve, ti vrli mozh!«

Friderik se zdrzne. Gleda v nesramna Dangerozova usta, iz katerih ga izzivajo trije ali shtirje polomljeni zobje. Pred ochmi se mu stemni. Od jeze in od bridkosti. Peche ga slaba vest. Trmasto se zazre na drugo stran, proti gostilniharju. Pomigne, da bi rad odshel pochivat v kakshen kot. Naj mu dajo vrecho za pod glavo in nekaj, s chimer bo pokríl svoje izmuchenó telo, che nimajo nich bolshega za spanje.

* * *

Ob bregu nad Donavo zagrmé bobni. Cesar Sigismund se s soprogo Barbaro v nosilnici pozibava proti svechano okrashenemu odru, na katerem v mochnem vetru plapolajo rimski, ogrski in cheshki praporji. Med treski trobent postavijo sluge v modrih plashchih nosilnico na rdecho preprogo. Sigismund, z visokim chrnim klobukom na glavi, se vznemirjeno strese. Na hitro zleze s sedezha in stopi v imenitnem belem plashchu proti odru. Prikloni se soprogi tik za njim in jo prime za roko. Skupaj

se podata na oder. Izza oblaka se utrga sončni žarek, da Barbarina široka in z zlatimi nitmi pretkana obleka zazhari na nenavaden način.

Na cesti ob Donavi se oglasi zamolkli topot konjskih kopit. Med v vetru zibajochimi se kroshnjami dreves zagledajo zachudeni podlozhniki, drenjajochi se na trati v blizhini gradu, zmeshnjavo praporov, slavnostnih shchitov z grbi imenitnikov in mnozhico svetih podob Jezusa, Marije, Kristijana in drugih svetnikov. Potem se sredi trume vitezov, oprod in vojakov prikazhe glava danskega kralja, na pol skrita pod velikim zelenim klobukom. V soncu se zasvetijo Erikovi rdechi copati, ko na belem konju prijezdi proti svechanemu odru s Sigismundom in Barbaro.

Rimski cesar se po vojashko zravnja in se v shkrlatnih chevljih imperatorja poda z odra proti prishlekom, ki razjahajo s konjev. Trobente zadone na posebno predirljiv način. Vladarja snameta z glav imenitna klobuka in se priklonita drug proti drugemu. Nato iztegneta roke in se bratsko objameta.

»V veselje mi je, da sem spet enkrat pri tebi v Budi, dragi Sigismund,« reche kralj in se trpko nasmehne. »Bolechina zaradi nemirne Danske je naravnost neznosna. Moral sem nekoliko izprechi, drugache bi me strlo... Vendar, kot se reche... *Audaces fortuna juvat*. Pogumnim pomaga srecha. Saj vztrajam naprej!«

»Ah, saj mi nisi povedal nich novega... Ne misli pa, da je tukaj pri meni z rozhicami posuto. Chrni oblaki grozijo od vsepovsod... Turki, cheshki husiti, krivoverska sodrga, lakomni Zhidje... Pa seveda uporni plemenitashi, prepirljiva duhovshchina in nemirno ljudstvo...«

Kralj se ob teh besedah trpko nasmehne. Skupaj s Sigismundom se vzpne na oder. Pristopi k cesarjevi zheni in se ji dvakrat galantno prikloni. Barbari se zaiskrijo oči. Ko se skloni proti kralju in mu ponudi roko v pozdrav, zazharijo smaragdi in rubini na ogrlici nad pod mehkim rozhnatim blagom vidno izbochenimi prsmi kot tisočh sonc. Trobente she enkrat slovesno zagrme.

* * *

Spet bi rad sanjal o kraguljevem letu nad strmim gradom. Rad bi gledal vrhove koshatih smrek nad mladimi zidovi kochevske stavbe, ki jo je sezidal za sebe in Veroniko... Kaj dela zdaj njegova lepa zhenja? Rad bi se pognal ven iz te sobane, v katero ga je povabil grozni Sigismund, ki mu brez konca in kraja bere levite.

Trese se od zhalosti, ko svak topota pred njim v jezi in besu. Vidi, kako v rokah prevech razburjeno vrtili zmechkani pergament, na katerem je oche Herman strnil ochitke proti njemu v eno samo hudo obtozhbo. Vladar dviga glas, krichi in ga roti, da naj se takoj odpove Veroniki in se kot spokorjenec odpravi v Celje prosit tezhko preizkushanega ocheta odpushchanja in milosti.

Pri tem ostro poudari, da od svojega svaka prichakuje, da takoj prizna zmoto in

zavrzhe *lahkozhivo coprnico z Desenic, ki je verjetno celo kriva smrti njegove prve žene, dobre in plemenite Elizabete*. Stoji tik ob njem, kot kak neusmiljeni vojšhchak, ki zahteva grozljiv krvni davek. Jezno zavpije, da ne razume, zakaj njegov *neumni svak povzroča vsej družini in celotnemu cesarstvu največjo sramoto*. Ker Friderik kljub različnim pomirjevalnim poskusom vseeno noče popustiti, nejevoljno zamahne z roko in pokliche na pomoč zheno Barbaro.

»No, ali se ne bosh zhe vendar spametoval?« zakrici Friderikova sestra in ga prime za roko. »Zapusti vendar tisto nichvredno zhensko, ki se poja z vsakim po krivem in pochez, da je groza.«

»Tudi ti nisi boljsha,« jo jezno prekine, da ji skoraj zapre sapo.

»Le kaj te je obsedlo, da si se po Elizabetini smrti odlochil za tako babnico?« sestra hudobno nadaljuje, ko se spet nekoliko zbere. »Zhenska lepota ali kaj, Friderik? Ki ti ne da miru in ti drazhi gone? Toda podobnih, a boljshih zhensk, imash lahko na pretek... Samo s prstom morash migniti... Odjezdi vendar k ochetu in ga prosi odpushchanja, potem se zadeva morda umiri...«

»In v dobro nas vseh nekako popravi,« dobrodushno doda cesar.

»Ne, res ne morem... Z Veroniko sem porochen... Zvezo lahko razvezhe samo Bog...«

»Ah, ne klichi Boga na pomoč, ti stari zvodnik,« se Sigismund zatrese od jeze.

»Ne morem... Vse lahko zahtevate od mene! Samo tega ne!«

»Potem ti ne moremo pomagati!« zajechi cesar in ploskne z rokami. »Barbara, odvedite tega vashega nichvrednega brata izpred mojega oblichja, ker mi je postalo slabo... Konchno me tarejo pomembnejshe skrbi...«

Friderik prebledi in se brez pozdrava obrne proti vratom. Od razburjenja ne ve, kje se nahaja. Tava s povesheno glavo skozi visoko travo po strmini pred gradom, s temno podplutimi ochmi, kot demon.

* * *

Sigismund razkazhe *troedinemu kralju* Danske, Shvedske in Norveshke nekatere lepote svojega dvora. Skupaj z močno odishavljeno in v razkoshno rdecho svilo zapeljivo oblecheno Barbaro, ga pelje skozi pisani gozd ogrskih imenitnosti. Eriku je za trenutek vsega prevech. Rad bi se odklopil iz cesarjevega objema, vendar ve, da je to nemogoche, cheprav se mu zazdi, da pravkar sedi na iskrem vrancu, ki poskakuje chez drn in strn na poti v boj proti Schleswigu in upirajochemu se plemstvu. Potem se na hitro predrami v resnichnost. Samozadovoljno dvigne glavo, da se pred njegovim ostrim pogledom na pol sramezhljivo zaustavijo pogledi lepih dvorjank in spletichen ter sklonjene glave shtevilnih sluzhabnikov. Barbara ga skupaj s cesarjem pelje v dvorno shivalnico in pralnico, da postane zares dolgochasno, tako da je kar vesel, ko se konchno znajdejo zunaj pred konjushnico, iz katere se oglasha kralju dobro znani in nadvse blagoglasni

rezget najhitrejših konjev, ki jih tako ljubi. Skloni glavo in premishluje, kdaj bi bil primeren trenutek, da nachne vprasanje grofije Holstein, ki bi mu jo Sigismund za kako skromno protiuslugo morda lahko odstopil. Pomorjanci vendar morajo drzhati skupaj!

V zraku je nekakšno valovanje dobrih stvari, ki pa ga takoj zatem prekine zverizheno pokanje rezkih glasov in divje lajanje psov.

Izza prizidka se prikazhe razjarjena glava kneza Frankopana. Vpije na sluzhinchad in si z desnico na rochaju mecha, ki mu binglja ob boku, utira pot do gradu.

Danski kralj hudomushno motri chudni prizor. Okrog Elizabetinega brata se prekopicuje krdelo oborozenih hlapcev in divje poskakuje nekaj vitezov, ki bi radi prepRechili, da bi besni knez lahko prishel do cesarja.

Sigismund ostrmi in dvigne roko.

»Zhe dobro... To je nash zvesti Frankopan... Kaj se je vendar zgodilo, da je tako besen?«

Knez skloni glavo.

»Velichanstvo, najin svak Friderik je morilec moje sestre... Izvedel sem, da je z zhidovskimi kapljicami zastrupil svojo zheno... Spovednik uboge Elizabete, dobri pater Konrad, je s spretno zvijacho razkril shtevilne skrivnosti podlega dejanja... Zdaj zahtevam, da se moji pokojni sestri vrne chast, ki ji pripada... Friderika pozivam na dvoboj na zhivljenje in smrt...«

»Pochakaj vendar... Ne tako hitro... Zakaj dvoboj?«

»Za kaj sploh gre?« se v razburjeni pogovor vmesha danski kralj. »Kaj se je zgodilo?«
»Morda ne vesh, da je Hermanov sin po smrti zhene Elizabete proti ochetovi volji na skrivaj porochil neko vashko frkljo, ki se ji noche odpovedati. Herman trdi, da je tista lahkozhiva zhenska neprizanesljiva charovnica... Trdi, da mu je zacharala sina... Drugache je ne bi nikoli porochil...«

»Ah, kaj govorichite..? Kako zanimivo!« vzklikne danski kralj. »To je ljubezen, ja, ja, ljubezen... *Amor nos unit!* Ljubezen nas družhi!«

»Kar koli zhe je, jaz zahtevam zadoshchenje,« reche Frankopan. »Izvedel sem, da je Friderik tu, v Budi...«

»Kaj?« se zasmeje danski kralj. »Tukaj ga imate... In sploh ne ukrepate...«

»Kako naj ukrepamo?« reche cesar.

»Zahtevam pravico!« she enkrat zakrichi Frankopan.

»Dvoboja ne bo!« trdo razsodi cesar. »Herman zheli, da mu sina pripeljemo v Celje. Na miren nachin. Ali pa s silo!«

»Zakaj potem chakash in omahujesh?« se zarezhi danski kralj.

»Mladi svak se mi nekako smili. Konchno je brat moje zhene.«

»Ja. Vseeno bo treba ukrepati!« rezko pribije kralj.

»To znash ti bolje, kot jaz!« zamomlja Sigismund. »Prosil bi te, da prevzamesh to

neprijetno nalogo!«

Erik VII. nejevoljno pokima z glavo, ne reče pa nich.

* * *

Sredi nochi je spanje črno kot noč. Ni luchi, ki bi razsvetlila njeno črno vest. Ni plamena, ki bi razsvetlil črno zživljenje. Strah jo motri s črnimi očmi. Njena duša je zablodila v črno močvirje na dnu črnega prepada. Sanja, da piha črn veter. Sanja, da prshi črn dezh. Chez pokrajino se kot temna kacha vali črn dim. Zaslisi črno dihanje. Zagleda kup črnih prikazni. Nekaj leti po zraku, golo, na črni metli. Zagleda samo sebe, kako se poljublja s črno žensko. Sanja, da sunek vetra odpre črno podstreshno okno. Sanja, da prshi skozi ozko črno shpranjo pramen svetlobe v sredo nedoumljivo grozne črnine. Sanja, da se tri gole črno laske vročekrvno poljubljajo z rokami globoko med stegni zasoplih vročekrvnezhev s šestimi črnimi moshkimi. Sanja, da ji dvori pet črnih ljubimcev. Eden od črnih moshkih jo potegne k sebi in pritisne ob tla, drugi ji razpre kolena in se zabode v njeno meso. Veronika zastoka sredi črnega sna. Sanja, da je vse črno. Črni vran jo kljuva po preveč razgaljenih prsih, na katere se je priselalo pet črnih posiljevalcev. Sanja, da je njena duša črna od težke črne strasti. Njena ljubimkanja, njeni ljubimci in ljubezenske igre so črne zablode, bolj temne kot črna kri. Njena ljubezen je črna noč. Njena duša je črna od črnega ljubljenja sredi črnega večera. Sredi najtemnejše nochi ji gospoduje črna strast s črnimi pastmi. Sredi črnega polja stoji voz sena, ki kljub dezhju gori z ostrim črnim plamenom...

* * *

Zvečer stoji na pol gola ob oknu, odeta le v lahno prozorno tanchico, ki ji v nemirnih gubah pada chez vitko telo. Zunaj, v poltemi, nalahno prshi. Strmi proti neenakomerno utripajoči lojenki ob levem podboju. Zavzdihne, strmi vase. Se zazre proti ozki nishi v zidu, gleda v polmrak, strmi v nich. Strmi v zadnji ostanek ljubezni. Zakaj ni mogla preprečiti Friderikovega odhoda v Budo? Osamljenost, ki jo obdaja, je neznosna. Chuti nevarnost, ki se naglo približuje. Skloni glavo. Se premakne proti postelji. Razpre srajco. Bozha svoje dolge polne potne dojke pod mehkim presojnim blagom. *Kje si, da bi me ljubil?* Odgrne odejo in se skloni nad blazine. Tanchica ji spolzi z ramen, zdrsi na tla, pade na predposteljnik, oblezhi ob njenih bosih nogah. Popolnoma gola drhti v prazni gluhi sobi. Se ulezhe na posteljo. Razkrechi noge. Zapre oči. *Zakaj si moral oditi? Potrebujem te! Zakaj ne pridesh nazaj, da bi me ljubil?* Nemirno premika glavo. Spolzi z dlanjo chez drgetajoče meso svojih napetih hrushkastih prsi z radodarno navzgor zavihanima rozhnatima bradavicama. Zaslisi tope korake strazharja na hodniku. Od spodaj, iz prostorov za hlapce in dekcle, se oglasha pridushen smeh. Stokanje, kot da se pravkar ljubijo. Srečni ljudje! Premakne

roko med razprta stegna. Neznosna noč. Potrebuje moshkega, da jo pogreje. Kakršnegakoli moshkega, da se ji to zakleto mednozhje vendarle umiri. Se vzpne na postelji. *Friderik, kje si?* Naj pokliche k sebi kar tistega na hodniku? Chaka... Omaha... Nekaj se mora zgoditi... Nekaj jo mora zadovoljiti... Rezko zastoka. Dojke ji nemirno poskochijo, ko plane s postelje. Tava proti vratom. Jih na stezhaj odpre. Strazharjevi koraki se negotovo zaustavijo, ko mu pomigne, naj pride v sobo. Rdehelichna shtirioglata vojashka glava rezko zazhari, ko zapre vrata in se nagne nad golo zhensko, ki se ga oprime okrog vratu. Z divjo silo ga potegne na svoj razgaljeni vrochi trebuh in vznemirjeno zasope. Za trenutek mu zastane dih, vendar se noče obotavljati. Taka sladka prilozhnost se verjetno ne bo nikoli vech ponovila! *Kakshna lepa naga babnica!* Pogled se mu zaustavi na Veronikinih chvrstih dojkah z ostrima pokonchnima seskoma. Na hitro se vzpne chez bujno telo mlade zhenske in zapichi pohotne oči v zhe rahlo razprte rdechaste nabrekljne sredi mehkega svetlega puha pod trebuhom. Veronika zapre oči, ko zachuti na svojih zheljno odprtih ustnicah vojakov neprijetni zadah po chebuli in kislem vinu. Vendar se mu she bolj preda. Vojak se samohotno zarezhi in sezhe z roko med mehka bela stegna nenavadne zhenske, katere mozh je k srechi zhe dalj chasa odsoten. Nemarno jo pochi po nemirni zadnjici. Veroniki v vzburjenju zastane dih, ko ji na surov nachin privzdigne noge na podstavek pri postelji in z dolgim razgretim udom samo trenutek za tem brezobzirno hitro vdere med njene vedno bolj lakomno se odpirajoche ustnice. Kako samota boli!

* * *

V eni od soban, ki jih je Sigismund dodelil svojemu chastnemu gostu, sedi pozno popoldne poleg danskega kralja vech njegovih spremljevalcev. Med temi se ob shtirih plemichih nerazpolozheno kremzhita dva pisarja. V ozadju pred vrati v vechjo delovno sobo se nejevoljno dolgochasi peshchica oborozenih vitezov.

Kralj dvigne glavo in molche pokima, ko pazh pripelje v sobo mladega celjskega grofa.

Friderik v zadregi in tesnobi sname klobuk in se prikloni. Kaj spet hochejo?

Erik izbochi svoje ostre lovske oči v prishleka in mu namigne, naj sede.

»Cesar mi je pripovedoval, da si se zapletel v spor z od nas vseh velesposhtovanim ochetom Hermanom. Zaradi neke zhenske. Kaj pravish na to?«

»Velichanstvo, moj edini greh je, da sem se potem, ko mi je umrla zhena, zaljubil v mlado in zvesto plemkinjo. Kmalu po smrti prve zhene sem namrech tezhje zbolel, omenjena plemkinja Veronika z Desenic pa mi je v chasu hude zhivljenjske preizkushnje ves chas popolnoma nesebichno stala ob strani in mi lajšhala bolechine.«

»Tvoj velesposhtovani oche je glede tega popolnoma drugachnega mnenja. Trdi, da te je omenjena zhenska zacharala. V pismu, ki ga je poslal cesarju, je zapisal, da je

omenjena zenska nevarna charovnica.«

»To nikakor ni res. Velichanstvo mi naj oprostí, da moram ochetu v tej zadevi oporekati.«

»Poleg tega smo izvedeli, da si omenjeno zensko celo porochil, ne da bi se posvetoval z visoko sposhtovanim ochetom!«

Kralj nejevoljno povisha glas in jezno dvigne glavo.

»Nam lahko razlozhish, zakaj si tako ravnal?«

»Veronika mi je tako zvesto predana z dusho in telesom in naredi toliko dobrega za dom, zame, pa tudi za vso okolico, za cerkev, za javnost, da nisem mogel ravnati drugache...«

»Zato si jo torej porochil... She prej pa je morala umreti tvoja resnichno dobra in zvesta soproga kneginja Elizabeta. Grof Herman nam pishe, da jo je umorila tvoja nova zena, ki je divja in zahrbtna coprnicna. Saj je bila zhe dolgo pred Elizabetino smrtjo tvoja prilezhnica... In seveda je hotela lechi k tebi v posteljo kot zakonska zena... Grof Herman je prepričan, da si zheli prilastiti celotno celjsko posest...«

»Velichanstvo, to je popolnoma nemogoche... To je navadna izmishljotina...«

»Tvoj oche je drugachnega mnenja... In kar je she bolj pomembno... Tudi cesar nikakor ne odobrava tvojih sramotnih odlochitev!«

»Zakaj sramotnih, velichanstvo?«

»Kdo je zhe ta Veronika? Nekakshna na pol plemkinja iz kurje vasi... In tako zensko si drznesh vzeti za zhen...«

»Nich slabega nisem storil, velichanstvo...«

»Ne prekinjaj me... Povedati ti namrech moram, da nisi osramotil le svojega ocheta, temvech tudi samega cesarja... Pa konchno tudi mene, troedinega kralja... Celotni dvor je zaradi tebe v neprijetnem polozhaju... Vso Evropo si nam osramotil... Popljuval si prestole velikih drzhav... Verjetno ti je jasno, da vodim najvechjo krshchansko drzhavo sveta... Zdaj pa to... Konchno sva s cesarjem tvoja sorodnika... Taka sramota...«

»Nich hudega nisem nameraval storiti...«

»Elizabetin brat knez Frankopan je popolnoma drugachnega mnenja... V grozo naju obeh, cesarja in tudi mene, nama je sporočil svoje najnovejshe odkritje... Namrech, da si ti tisti zlochinec, ki je v Krapini umoril lastno zhen...«

Frideriku se ob teh Erikovih besedah stemni pred ochmi. Preplasheno se zrushi na kolena in zajeclja: »Velichanstvo, to so groba, nesramna podtikanja...«

Erik jezno udari s pestjo po mizi.

»Vstani! Svetujem ti, da takoj zajahash konja in odjezdish k svojemu od nas vseh visoko sposhtovanemu ochetu. Prosil ga bosh za milost in odpushchanje!«

»Ne morem! Oche bo zahteval, da zavrzhem zhen!«

»No... In je to kaj hudega? Zveza je po mojem mnenju tako ali tako neveljavna... Saj jo je s svojimi charovnijami zakuhala nichvredna coprnicna sama, ki je zdaj baje tvoja

zhen... Izprijenka, kot smo slishali... Cheprav nochemo biti bolj papeshki kot papezh... Naj se gre v samostan spokorit... Ali pa na grmado umret... Kakor bo sklenila visoka duhovshchina in odlochilo sodishche...«

»V to ne morem privoliti...«

»Nismo te vprashali za mnenje... Nash nasvet je, da se takoj odpravish na zagovor v Celje!«

»Ne morem!«

Kralj Erik divje zabliska z ochmi.

»Che ne bosh shel prostovoljno, te bomo v Celje odpeljali s silo!«

»Kakshna podlost pa je to, velichanstvo?«

Erik se jezno zasmeje in zamahne z roko.

»Gospodje vitezi, storite svojo dolzhnost in odvedite grofa Friderika na povelje presvetlega cesarja k njegovemu ochetu!«

Friderik zatrepeta in skusha z desnico zagrabit drzhaj na mechu, vendar ga zhe obstopi krdelo mrkih oborozhenih mozh z dvignjenimi sabljami. Zato sklone glavo in se pusti vkleniti v verige. V obupu samo she na pol chuti, kako ga na surovov nachin pehajo k vozu za stranskimi poslopji, na katerem ga bodo zavlekli v Celje. Ve, da se mu bo usoda vsak trenutek zhalostno dopolnila v popolno zhivljenjsko nesrecho.

---

* (Glej tudi prejsnje objave v *Reviji SRP* 49/50 – 2002; 51/52 – 2002; 53/54 – 2003; 55/56 – 2003; 57/58 – 2003; 59/60 – 2004 ; 61/62 – 2004 ; 63/64 – 2004; 65/66 – 2005)

Branko Lipnik

LIKOVNA DELA /REPROKCIJE/

- 1 Lekarnishka ulica, 1981, temp., 38x60 cm
- 2 Mrezhe I, 1991, temp., 62x44 cm
- 3 Mrezhe II, 1991, temp., 62x44 cm
- 4 High society, 1994, temp., 44x31 cm
- 5 Vrsta, 1994, temp., 44x31 cm
- 6 Pred blokom, 2000, a. pl., 70x50 cm
- 7 Vrata I, 1992, temp., 44x62 cm
- 8 Lepa Vida, 1995, a. pl., 70x50 cm

Naslovnica

- 9 Romeo in Julija, 1999, a. pl., 40x50 cm

Branko Lipnik se je rodil leta 1945 v Mariboru. Po srednji sholi se ni mogel takoj odločiti za poklic, potoval je po svetu, delal v tekstilnih tovarnah, na avstrijskih avtocestah... To so bila hipijevska šestdeseta leta! Nato se je vpisal na Pedagogshko akademijo v Mariboru, kjer je študiral likovno vzgojo. Leto in pol je študiral tudi arhitekturo v Ljubljani.

V zacetku študija v Mariboru sta nanj napravila najmočnejši vtis profesorja, slikarja znamenite zagrebshke shole, Maks Kavchich kot vsestransko razgledan kulturnik in priljubljeni Lajchi Pandur.

Po uspešnem sholanju ga je pot zanesla v Horjul. Takrat je bila tam shola she celodnevna. Chakalo ga je ogromno razlicnega dela. Poleg likovnega pouka je vodil lutkovni, gledalishki, fotografski in ekoloshki krozhok, ko je bila nuja, je poucheval celo glasbo... Shtirim generacijam je bil razrednik.

Seveda je zhelel v prostem chasu tudi slikati. V Ljubljani je prishel v zdruzbo slikarjev v KUD Univerzitetnega klinichnega centra. Odhajali so na likovne kolonije v Savudrijo ali v Planico ter precej razstavljali. Vendar je raje iskal svoje slikarske poti. V horjulski dolini je prishel v bolj tesen stik z naravo, a mariborskega mestnega utripa ni pozabil. Tako so motivi na njegovih slikah v zacetku mestne ulice, pogosto z osamljeno figuro ali dvema, stara hishna vrata, kasneje ribishke mrezhe in tihozhitja, ciklus mostov in vedno bolj pokrajinske vedute brez arhitekture. Tu in tam se je spoprijel tudi s portretom, v zadnjem chasu pa ishche svoj izraz v stiliziranem upodabljanju literarnih in drugih likov.

(Op.: *Erna Ferjanich Fritö*)

Ivo Antich

SEDEM GREHOV »RDECHE PUSHCHAVE«

(Razstava »slovanske identitete« med Ljubljano in Moskvo)

Ljubljanska Moderna galerija je od 20. 12. 2004 do 28. 2. 2005 priredila razmeroma nenavadno kolektivno razstavo z naslovom: 7 GREHOV: LJUBLJANA-MOSKVA. Podnaslov »arteast razstava« malce asociira Zagorichnikovo »gibanje westeast«, ki na razstavi ni omenjeno, a je vsaj deloma izshlo iz sicer predstavljenega OHO-ja. Vsekakor gre, kot poudarja zhe naslov, za umetnishko westeast relacijo med prestolnicama najmanjshe, najzahodnejshe slovanske drzhave in na drugi strani najvechje, najbolj vzhodne; s tem je manifestativno-simbolichno pokrit prostor celotnega slovanstva (v chasu exYU bi verjetno bolj ustrezala pomanjšana vzporedna relacija Ljubljana–Beograd kot izpostavitev balkanskega JUGOslovanstva), vloga Slovenije z nezatno lastno specifichno tezho pa se zdi v novi Evropi relevantna le na esencialnem vseslovanskem ozadju. Izvirno in zanimivo zasnovan pregled ali »ochishchevanje obzorja« sodobne, nekonvencionalne, neoavantgardistichne slovanske – slovenske in ruske – umetnosti pretezhno v zadnjih desetletjih XX. stoletja. Aktualnost razstave se izostri v luchi za marsikoga zoprnega in sploh »presezhenega« vprasanja sploshnoslovanske identitete spricho novega (postsocialistichnega) usodnega soochenja vsega slovanstva z Zahodom, ko naj bi to »ponovno srechanje« delovalo kot »vrnitev domov« (izgubljenega sina?) in »prijateljsko prepriichevanje«. Pri tem se zaradi kontekstualnih razlik med Zahodom in Vzhodom zgodi neizbezhno (samo)razkritje vmesnih slovanskih »tipichnih karakteristik«, ki jih zadevna razstava definira kot »sedem (vzhodnoevropskih) grehov« ali hkrati tudi kot »sedem (vzhodnoevropskih) kreposti« (krépost – v rushchini pom. moch, sila, trdnjava). Te pomanjkljivosti ali prednosti so, kot pravi razstavni moto, znachilne »za vzhodnoevropsko, she zlasti slovansko dusho, ki oblikujejo vzhodno družbeno in kulturno identiteto: kolektivizem, utopizem, mazohizem, cinizem, lenoba, neprofesionalnost in ljubezen do Zahoda«. To je torej specifichna razgrnitev obeshenjashke slovanske avtorefleksije kot avtoironije: kronichni sentimentalno-melanholichni nihilizem, alkoholizem, bigotnost, bizantinstvo, oprichnishtvo, shvejkovstvo, samopodcenjevanje, delovna shlamparija, depresivno-letargichna »orientalska« oblomovshchina, pomeshana z akutnimi izbruhi upornishtva, anarhoidnosti, shizoidnosti, histerije, fanatizma, megalomanstva, profetizma, surovosti, prostashtva, »prisrchnosti«, »sproshchenosti«, cinizma, demonizma, satanizma (Lermontov, Dostojevski, »satanist« Przybyszewski; odmevi pri Cankarju)... Slovanski

evrazijsko prehodni geohistorični in geopsihološki prostor se tako v (vzvišenih, sadističnih?) kritičnih očeh Zahoda kakor v (samoponizhujocih, mazohističnih?) samokritičnih očeh Vzhoda vedno znova kaže kot z okolishchinami determinirano področje neke bivanjsko-ustvarjalne nespodbudnosti, ki je lahko tudi svojevrstna spodbudnost; ta prostor bi torej lahko bil, rečeno slikovito, nekakšna »rdeča pushchava« (vsaj do nedavnega je bila tod rdeča barva tudi uradno vladajoča ideološko-simbolična opredelitev) ali prostor tragikomičnih gogoljevskih »mrtvih duš«, ki so kot duše seveda hkrati tudi (drakulovsko?) »nesmrtni«...

»HABOTIZMI« ALI STRIPSKE KARIKATURE

(Karikaturist Andrej Habich)

Eno od pomembnih imen slovenske karikature, publicističnega dizajna in stripa v drugi polovici 20. stoletja je Andrej Habich, umetnik zelo svojevrstnega profila. Rojen je bil 27. februarja 1939 v Ljubljani, o sebi je rad rekel: »Habichev poba iz Shishke.« Po gimnaziji je zachel študirati arhitekturo, vendar se je kmalu poklicno posvetil temu, kar ga je zmeraj najbolj privlačilo, namreč kombinaciji pisanja in risanja, chasnikarstva in likovne umetnosti, in je tako postal tehnični urednik najprej pri tedniku TT, nato pri *Mladini*. Za svoje delo na področju vizualnih komunikacij je dobil vseh priznanj, za karikature pa je leta 1979 prejel Tomshichevo nagrado, ki je bila namenjena novinarskim dosežkom. Maja 1986 je umrl v prometni nesreči.

Cheprav ni risal chisto obichajnih stripov, je pomemben tudi za zgodovino slovenskega stripa, kajti v 70. in 80. letih je objavljaj v *Mladini* celostranske aktualno satirichne komentarje, in to v svojevrstni obliki karikaturistichnega stripa. Ti komentarji, tako imenovani »habotizmi« so postali poseben pojem v tedanji publicistiki, nekako tako, kot je danes Lavricheva »Diareja«. Gre za kompozicije iz citatov, najvech so to izrezani chasopisni naslovi, avtorjevi komentarji k njim pa so znotraj posameznih slik v oblachkih ali tudi brez njih. Izvirnost se kazhe tudi v likovnem pogledu; enkratni liki so nepozabni, trebushasti, z ochmi zunaj glave, noge imajo »po egipchansko« enosmerne, karikature pa so oznachene z duhovitimi preoblikovanji avtorjevega imena (Habone... itd.) in s sovo namesto podpisa. Danashnji bralec lahko ugotovi, da marsikatera Habicheva kritika razlicnih družhbenih abotnosti she zmeraj uchinkuje duhovito in aktualno.

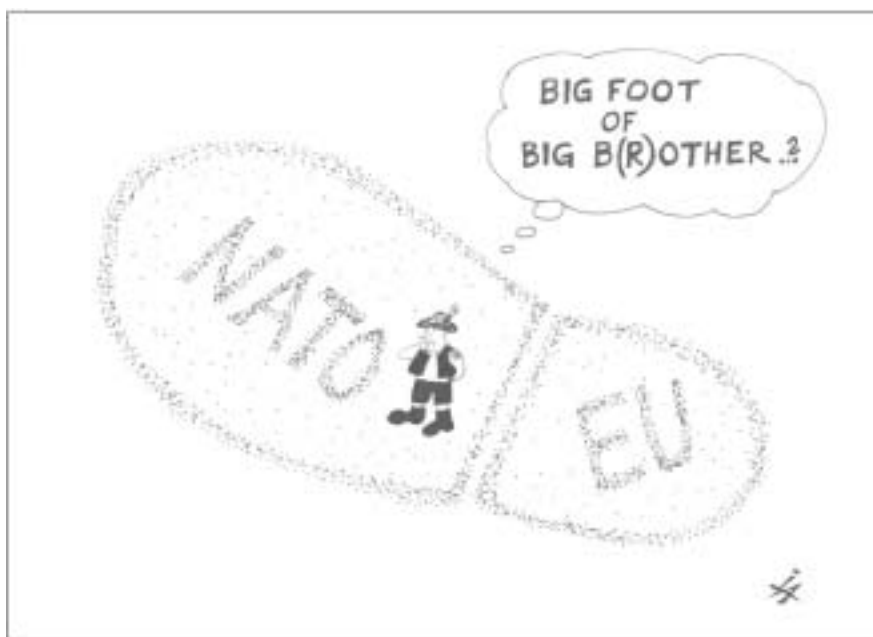
Andrej Habich: Habotizmi /strip – karikatura/

Ivo Antich

»BIG FOOT« (2004)

/karikatura/

Bogdan Novak

NOVINARSKÉ RACE

(anekdote)

AJDICH Vladimir

Vladimir Ajdich – Panda, urednik *Slovenskih novic*, se je peljal s kolegi med hmeljarskimi nasadi v okolici Shempetra. Z njim so bili še urednik *Dela* Matija Dermastia, urednik *Dela* Urosh Shoshtarich in uslužbenec *Kompasa* Chrt Vadnov.

Dermastia, ki je bolj ljubitelj velikih shpricerjev kot piva, se je chudil:

»Kako pa to, da je tisti hmelj tako nizek v primerjavi z drugim?«

»Ja, Matic, ta nizek hmelj je za malo pivo,« se mu je posmejal Panda.

APIH Jure

Glavni urednik *Teleksa* Jure Apih je imel navado, kadar je o chem razmishljal, da si je sezul chevlje in v nogavicah hodil sem ter tja po debeli preprogi v svoji pisarni.

Nekoch se je celo na seji urednistva *Teleksa* tako razvnel, da si je med razlago nekega problema sezul chevlje in se zachel sprehajati po urednistvu v nogavicah.

AVBELJ Pavle

Delova drushchina se je vrachala od Miklicha mimo CK proti *Delu*, ki je bilo tedaj še v Tomshichevi ulici. Bili so urednika centralne redakcije Franci Stres in Bogdan Novak, tehnicni urednik Borut Perko, stavec Pavle Avbelj in pianist Primozh Lorenz. Primozh je za zabavo na plochniku nasproti CK naredil prednozhko na rokah.

»Kaj pa je to kaj posebnega?« se je chudil Pavle. »To bi znal še jaz!«

»Che zmoresh to,« mu je rekel Primozh, »ti placham steklenico viskija po izbiri.«

»Che pa ne bo zmogel, mora za kazen spiti liter vode,« je predlagal Novak.

Stava je obveljala. Pavle je poskushal narediti prednozhko, a zaman. Odpravili so se v urednistvo *Dela*, da bi Pavle izpil liter vode, kar sploh ni machji kashelj.

»Oprostite,« je Lorenz rekel milichniku v hishici pred CK, ki jih je ves chas opazoval chez cesto. »A bi lahko, prosim, popazili na moje kolo ta chas, ko bomo v *Delu*?«

Milichnik, ki je poznal vse *Delove* ponochnjake, je oчитno slisal, o chem je tekla beseda, kajti shiroko se je zasmeljal:

»Hja, che bo pa tovarish Pavle enkrat v zhivljenju pil vodo, vam zelo rad popazim na

kolo, kar na hishico ga prislomite. Shkoda le, da ne smem zapustiti svojega strazharskega mesta, kajti prav rad bi videl to na lastne oči!»

BAUER Marjan

Ko je bil Marjan Bauer - Mishi she nadebuden novinar v *Delu*, je bil pravi veseljak. Nekoch sta shla z Maticem Dermastio po širokih stopnicah *Delove* stavbe v Tomshichevi ulici, ko ju je ustavil neki mozhakar.

»Oprostite, kje bi pa nashel novinarja Mishija Bauerja?« je vprashal.

»Oh!« je ponosno vzdiknil Mishi. »Imate pa res srecho, kajti to sem jaz!«

Tisti hip ga je dobro pomerjen udarec polozhil na tla. Mozhakar bi she kar mikastil Bauerja, che ne bi priskochil Matic in stisnil napadalca v svoj znani medvedji objem, da se ni mogel niti ganiti.

Pozneje se je izkazalo, da gre za ljubosumnega mozha.

Vchasih ima novinar zanimiv dogodek pred nosom, pa ga ne opazi.

Ko je gorela sarajevska *Skenderija*, so o tem porochali vsi chasopisi. Le *Delo* ni imelo porochila svojega sarajevskega dopisnika Marjana Bauerja. Vzeti so morali *Tanjugovo* porochilo.

Pa vendar je bil Mishi Bauer tam. Sedel je ob vodki v bifeju poleg *Skenderije* in she sanjalo se mu ni, da za njegovim hrptom gori shportna palacha.

BIZILJ Nace

Dnevnikov fotoreporter Nace Bizilj je srechal Bogdana Novaka po izidu njegove knjige *Na drugi strani Ljubljane*, v kateri opisuje zhivljenje pri *Dnevniku*.

»Imash srecho, Bogdan, da nisi v knjigi objavil kakshne pikantne zgodbice o meni,« ga je napadel Nace. »Ker che bi jo, bi te pochil kot zajca. Jaz tega ne bi mirno prenesel, kot so drugi kolegi. O, imam doma dve krasni starinski pishtoli. Na en strel, ampak bi zadel, brez skrbi.« Potem je prizadeto dodal: »Poshten pa nisi, da vesh! Vsaj omenil bi lahko z imenom mene in Marjana Ciglicha. Ampak ti si vedno govoril, da fotograf ni novinar, ker gre samo na sejo, pritisne na sprozhilec, pa je. Ampak to ti je reshilo kozho, vesh!«

B. J.

Iz razumljivih razlogov bomo ime junaka te nashe anekdote zamolchali.

Bilo je na svetovnem novinarskem smucharskem prvenstvu v Franciji. J. B. je bil na smuceh pri startu, ko ga je nekam prijelo. Moral je v hotel. Pognal se je po pripravljeni

progi kljub protestu organizatorjev in zdrvel pred hotel na koncu proge. V naglici si je pred vhodom odpel smuchi, med tekom slachil smucharsko bundo in jo odvrigel na krznene plashche dam v garderobi in zadnji hip prihitel v toaletno sobico. Z olajshanjem se je usedel na shkoljko in zgodilo se je. Le da je takoj ugotovil, da je pozabil dvigniti desko...

BOZOVICHAR Ivica

Dnevnikova urednica kulture, pozneje partijska sekretarka in odgovorna urednica *Dnevnika*, je vedno oddajala svoja besedila zadnji trenutek. Prishla je v centralno redakcijo z zajetno mapo rokopisov, jih sproti popravljala in izročala chez mizo tehničnemu uredniku. Shop chlankov pa je porinila kar redaktorju in mu naročila: »Opremite z naslovi! In spremenite tisto, da bo prireditev prihodnji teden – bila je pred shtirinajstimi dnevi!»

BOZHICH Peter

Novinar *Dela* in pisatelj Peter Bozhich je bil zelo vzkipljive narave in je v hipu popenil kot sodavica. Kolega z druge strani Ljubljane Marko Spazzapan ga je zato rad zapletel v pogovor, med katerim je Petra tako izzval, da je ta vpil, metal stvari po tleh. Nekoch je v besu zgrabil solnico z mize in jo skushal zlomiti z rokami, pri chemer je vpil:

»Shpac, ti si nemogoch zajebant! S tabo sploh ni mogoche resno razpravljati in zato s teboj ne spregovorim vech niti besedice! Do smrti enega ali drugega!«

Potem je vstal in odkorakal iz Daj – Dama. Toda chez deset minut, ko je pri točilni mizi izpil shpricer, se je pomirjen vrnil. Seveda ga je Shpac spet zapletel v pogovor o neki kulturnishki zadevi. Nenadoma ga je mirno vprashal:

»Ampak, Peter, kako to, da se zhe spet pogovarjash z mano? Saj si she malo prej prisegal, da ne bosh govoril z mano do smrti.«

In Peter je spet rjovech planil pokonci in oddrvel iz lokala.

Ko je bil Peter Bozhich she novinar pri *Tovarishu*, je napisal nekaj reportazh, ki so vzbudile precej hude krvi. S fotografom Janezom Zrncem – Zrnom je shel na primer na Dolenjsko. Ob cesti je videl kmeta na polju in velel Zrncu, naj ustavi avto. Stopil je do kmeta, malo pokramljaj z njim, Zrno pa je slikal.

Peter je bil kmalu spet v avtomobilu.

»Zhe imam krasno snov za reportazho!« je zadovoljno dejal Zrncu, nato sta shla v gostilno, kjer je Peter spesnil literarno reportazho, a polozhil nekaj besed v usta tistemu kmetu na polju, kdo v vasi je komu zastrupil kravo in podobno.

Seveda je nastal v vasi prepir. Zamera je bila tako huda, da je kmet pridrvel v mesto in besno iskal Petra, da bi osebno porachunal z njim.

Bozhich Peter je postal abstinent. Takoj si je kupil lepo rdecho katrco, a kljub obupnim poskusom ni takoj prishel do voznishkega izpita.

Pa se je vozil kar brez. Tako se je peljal proti Mengshu, ko ga je ustavila policija. Kmalu je prishlo na dan, da je Peter brez voznishke.

»Ampak, hudimana, kako, da ste ustavili prav mene?« se je zachudil Peter Bozhich. »Nobenega prekrshka nisem naredil.«

»Saj prav to nam je bilo sumljivo,« se je zasmejal milichnik. »Tukaj je omejitev hitrosti 60 kilometrov na uro. Vsi so vozili kakshnih deset kilometrov vech, le vi ste peljali tochno po predpisih, ker ste imeli slabo vest.«

BEZNIK Slavko

V *Dnevniku* se je zgodil tudi tale spodrseljaj.

Na drugi strani *Dnevnika* je izshel obshiren chlanek z naslovom VOLITVE V SKUPSHCHINO SO USPELE. Na naslednji strani je bil prav tako velik naslov, ki se je bral kot nadaljevanje prejsnjega: DIRKA OSLOV V PORTOROZHU.

Tisti dan so neprestano brneli telefoni v sobi glavnega urednika Slavka Beznika.

Iz she neobjavljene knjige anekdot Bogdana Novaka *Novinarske race* (Ljubljana, 2001). (Op. ur.)

Andrej A. Golob

IN ON JE REKEL: MOLI MOLI BOZHJI VOLEK

Najmogochnejshi, najpotrpezhlivejši, najpokornejši, najzvestejshi, najsrchnejshi, najmodrejshi, najchistejši, najpravichnejshi Oche nash, kateri si v nebesih, usmili se nas, o Gospod, uslihi nas, o Gospod, ustrezhi nas, o Gospod, in ostani, za bozhjo voljo, she naprej samo v nebesih!

Vechna modrost, ki si mati devishka, kraljica devic, devica chastitljiva, posoda chasti vredna, posvecheno bodi tvoje ime, a le v kraljestvu tvojem!

Dobri pastir, ki si sveti Andrej in Jernej in Matej in Tadej, ki si sveti Lavrencij in Vincencij, ki si sveti Fabijan in Sebastijan, ki si sveti Gervazij in Protazij, zgodi se tvoja volja, kakor v nebesih, tako na nebu!

Ljubitelj uboshtva, ki si nash ljubitelj, ljubitelj chistosti, gorechi ljubitelj dush, pusti she jutri svojim ovchicam njihov vsakdanji kruh in mleko in moko in olje in sadje in zelenjavo in vso kosharico nasploh!

Sonce pravice, ki si voditelj predsednikov, uchitelj drzhavnega zbora, krona vseh zasluhnh velmozh, srchnost herojev, kralj naroda, veselje menedzherjev, luch raziskovalcev, varuh deviz, zgled delavcev in kmetov, saldiraj svoje dolgove do sodobnih tezhenj in hotenj!

Ljubeznivi, ki si zhareche ognjishche ljubezni, posoda ljubezni in pravice, dobrote in ljubezni poln, odpusti nam nashe grehe, kakor smo mi odpustili tvojim namestnikom oblastno greshnost!

Chudoviti, ki si nashe srce, nashe pribezhalishche, nashe zhivljenje, ki si neskonchno velichasten, neskonchna dobrot, neskonchno usmiljen, ki si hrepenenje vechnih vishav, zhar vechne luchi, poroshtvo vechnega zhivljenja, spelji se zhe enkrat iz skushnjav do mladoletnikov in vsega drugega!

Vsemogochni, ki si zgled chednosti, globochina vseh chednosti, sprava za nashe grehe, nash mir in nasha sprava, krotki in iz srca ponizhni, do smrti pokoren, zachetek zhivljenja, kras domachega zhivljenja, zdravje bolnikov, upanje bolnikov,

---

hisha bozhja, srce bozhje, tolazhnik zhalostnih, tolazhnik nesrečnih, vrata nebeshka, oče nebeshki, zveličanje v tebe upajochih, zveličar chloveshkega rodu, neskončno potrpezhljiv, ogledalo potrpezhljivosti, sladkost vseh svetnikov, srcem mir in sladkost, vir vse tolazhbe, vir zhivljenja in svetosti, kralj velichastva, kralj in sredishche vseh src, zaklad vernih, zaklad modrosti in vednosti, moli moli moli, da se she kdaj te ne sposodijo moji pikri molji!

Kamen!

Branko Lipnik

POPOLDANSKI AFORIZMI

Nastavili so she drugo lice in dobili brco.
Tudi zhlehtnoba se utruji, zato hranite svojo prijaznost.
Humor pride prav tudi pod giljotino, če le ni humorist tvoj krvnik.
Z briljantno tehniko je obrusil briljant do prahu.
Bog ima krivo palico. Tudi pri najboljših najde shibko točko.
Ugotovil sem, da ne zmorem. Kakšno olajšanje!
Tihohodci in krohotachi se dopolnjujejo.
Nashe zgodbe so krizhanke s preshtevilnimi chrnimi polji. Zmanjkuje pravih besed.
Vsota vsakodnevnih malih ponizhanj je lahko enaka veliki krivici.
Drznil si bom soditi chevlje. Moji zhulji so zhe krvavi.
V shahu sem premagal rachunalnik z levo roko. Izklopil sem elektriko.
Nisem si mislil, da tako slabo kotiram. Moj nasprotnik je popolna nichla.
Najvech podrepnikov je pri glavi.
Bil je odlicen teoretik. Tudi svoje lapsuse je spremenil v dokaze.
Ko sem nehal vegetirati, so me odzhagali.
Politika ni kurba. Politik se lahko prodaja popolnoma trezen.
Kdor se previsoko ceni, koncha na razprodaji.
Sanjalo se mi je, da sem imel chas sanjariti.
Naj zhivi tisoeh cvetov! Smrdljive bom obshel.
Malo denarja, nich muzike. Tudi tako se dá obogateti.
Dajte jim zadnjo besedo in imeli boste prvo potezo.
Le pravi norci so kos pokvarjencem.
Pravi kuharji dobro vedo, da se slabe porcije slej ko prej vrnejo.
Prevelika prerachunljivost ugonobi tudi matematika.
Na koncu zmaga dobro, ampak komaj.

Ivo Antich

EPIGRAMIZMI: ANTI(CH)KRONIKA

SLOVENIZMI

PETI ELEMENT
(TVS 1 – 27. 2. 05)

Kljub pozni uri
o cenzuri,
ki she podkuri
kje po Kuri.

EVROSIBIRIJA

Kmalu bo spet poletna ura...
Mar je pod evropsko zastavo
she vreme postavljeno na glavo?
V marcu – sibirski temperatura.

RDECHE-BELA (PO)GODBA

Avstrija je slovanska drzhava,
to pomeni njena zastava:
z rdeche-belo kombinacijo
kazhe slavo-germansko nacijo?

»CIVILTÀ LATINA«

V zaledju Trsta
»drugorasna« vrsta:
zhe za Rimljana
»fojba« do Balkana.

ENGLISH VIEW

Che je Slovenec
katolishki Turek,
je narodna jed
razumljivo – burek.

GLASOVI

Spreminjajo se chasi
tudi v podalpski vasi:
prej povsod balkanshchina,
zdaj povsod britanshchina.

GOSTEJSHA MREZHA –
VECHJA TEZHA?

Chetudi je vseh
komajda za shkofijo,
si namesto treh
she vech shkofij zhelijo.

VIRUSI

Eni so krvavo rdeche,
drugi belo pomlajeni;
v hladu te podalpske jeche
so oboji prehlajeni.

LITERARIZMI

V SHPANOVJI

Knjige s chasniki na dan –
shpanjolska parada.
Zhe mnogo komplet neprebran
chaka voz z odpada.

OBSKURANTI S FOLIJANTI

Temeljne knjige slovenske
so samoizdajalske.
So razmere tu peklenske
ali so (polho)rajske?

SPOJINA

Dvojina kot intimnost dveh –
poetichna dragocenost?
Vsak par je ujet v družbeni meh,
zato je dvojina – obscenost.

ZGODNJI PEVEC

Kurina knjiga ni tako fina,
da bi imela svojega Nobla,
ima pa pravega petelina –
kurnishkega pevca Pavla Knobla.

KNOBLOV RECEPT

(za poezijo)

Da dobro deluje
telesa kolesje,
fin duh prezračuje
chloveshko chrevesje.

»MISSA SIMPLEX«

Največ pesnikov chasti
vino in bogove,
mezhar Knobla pa slavi
krompir in vetrove.

SHTIRJE PARI CHLENKOV

Der Knobel: kocka, prstni chlenek.
»Met kocke« se v pesmi zgodi
kakor trd boksarski zmenek:
udarna stran stisnjene pesti.

NOVA KRAMA

(Knoblova karma)

Od globalne krame
(medijske) ostane
le občutek slame,
ki polni mozgane.

GLOBALIZMI

STRESI Z INTERESI

ZDA so Afgancem pomagale
stre(s)ti Sovjetsko zvezo,
»v zahvalo« pa so dochakale –
islamsko sveto jezo.

BUSHEVA MUZA

Condoleezza ni seveda
le neka cifra,
saj je Busheva nebleda
paradna shifra.

BOUCHE

»Bush est bouche,«
je rekel Francoz,
ki mu je Bushev
chvek shel v nos.

SRANJE V LOBANJE

Pet informacij –
informiranje.
Petsto informacij –
kontaminiranje.

CLOACA MAXIMA

Biti o vsem obveshchen
je naposled enako
kot biti potopljen
v nevednosti mlako.

»SMERI RAZVOJA«

(in nespokojja)

Bistvo komunizma
in liberalizma:
zvrsti drzhavnega
zgolj-kapitalizma.

»LAISSEZ FAIRE«

Neoliberalizem –
globalni prvi april?
V krizi kapitalizem
reshi – drzhavni »new deal«.

RDECHE-BELA REVA
(od kokoshje do zmajске meje)

Od Kor-oshke do Kor-eje
je shla rdecha nespametna,
zdaj pa gre chez iste meje
Lucija bela, zhametna.

TRANZICIZMI

MITOKICH

Od zgodovinskih resnic
ne ostane skoraj nich,
ker popadajo vnic
kot mitoloshki kich.

OGRAJA IN KRAJA

Marsikdo nakrade
cele zaklade
v senci ograde
moralne fasade.

(O)BRATI Z OBRAZI

Njegov pravi obraz
je po vetru obrat,
zato svojo zadnjo plat
kazhe kot lastni obraz.

LEPOTICA IN RESNICA

Med desno levico
in levo desnico
mu ni mar za resnico,
ker ishche le – potico.

MEDVEDJE MEDDOBJE

Medvedi, ki jim je spet
z »evropsko« demokracijo
sekira padla prav v med,
imajo medokracijo.

MENA IMENA

Tezhave s pomenom –
tezhave z imenom.
Politichne stranke –
svojih kratic zanke.

UBOGA PARA

V penziji para
je parazit,
ki le para
prorachunsko nit.

VILE V SENU

V senci vilinske idile
so se razpoke skrile;
nanje se kot na vile
bodo vile nasadile.

BALKANIZMI

POSLANSTVO

Cilj identitete,
v balkanstvo ujete:
da bi bilo balkanstvo
nebalkansko poslanstvo.

DETERMINIZEM

Na psiholoshki zofi
sta balkansko slovanstvo
in slovansko balkanstvo
sorodni katastrofi.

BAL OBESHENCEV

(Rimbaud: *Bal des pendus*)

Gor od Bal-tika
dol do Bal-kana
se brat spotika
z bratom iz klana.

SHENTBALKANEC

Po vseh spremembah
in vseh zaplembah
bo ugotovil:
»Tam sem, kjer sem bil.«

BA(L)KAN

V turshchini minister
se reche bakán.
Po slovensko zdi se
blizu zven: bikan.

YUGOZOMBI

Kako sploh z Balkana oditi:
ali bolj to, kar resnično si,
ali manj to, kar resnično si,
ali zhiv polovичno biti?

BALKANOIDNOST

Patetično megalomanstvo
kot avtentično polutanstvo:
kar Balkanec dokončno naredi,
se končno izkazhe kot pol poti.

YAMA IN EDO

(yama – jap. gora; Edo – staro ime Tokija)

Goran kot gora
v balkanski jami.
Murticheva »nora«
strast v hromatski drami.

(jan. – apr. 2005)

POPARE

(Posthistorichne parabole)

TEORIJA KONTINUITETE

(ilar – chlovek z ila, z blata, mochvirnik)

Ilarji Iliri,
tlachani Trachani?
Nenehni delirij
med Balkoslovani?

Ilir ali Trachan?
Balt kot Ilirotrachan?
Slov-Ant, vendo-gotski vrag,
hrvashko-srbski rak?

Hrvati in Srbi -
eno- ali dvogrbi?
Kot Iliotraki
isti, a ne enaki?

V enem skrito dvoje,
vendar pa oboje
ni docela ista
blata polna cista.

Dalech v neolitski mrak
gre lirsko-tracharski trak...

TIMEO DANAOS

(jan. 2005)

Velika Italija
z malim
(ilirskim?)
Illyjem,
mala Slovenija
z velikim
(germanskim?)
Ruplom –

vsaka pod okriljem
 lepih besed se pari
 s kakšnim truplom
 v kletni omari,
 ko Dezhela z Drzhavo
 kocka za glavo:
 je Slovenija drzhava
 ali regija brezglava,
 italijanska,
 jugoslovanska,
 italobalkanska?
 Izkushnja trojanska:
 penetracija prijazna,
 postopna, vechfazna...

»NASH TITO«
 (znova na Sabotinu 6. 3. 2005)

V mesecu filmskih brezen
 je nekdo, najbrzh jezen,
 obnovil ta napis,
 ki Lahe bije v fris:

vzgib primorskega »pobca«,
 ki je s pomocjo Tita
 in rdechega mita
 iztrgal koshček robca
 iz lashkega gobca.

Se Balkancem svita?
 Kaj pa so brez Tita?
 Zgubljene EU-ovce,
 plen za lovce, trgovce?

VSEENO NI VSE ENO

Res da je vse prepleteno,
 po evropsko zavozlano
 in mitropsko zasoljeno,
 a ni možno spregledati,
 da vseeno ni vse eno
 in da je prav dobro znano –

kdo je komu zemljo kradel,
kdo je koga kdaj napadel,
kdo je koga chisto zbrano
nachrtoval predelati
v konzervirano prehrano,
kulturirano membrano.

BREZNO V SRCU

Vse vech je znakov,
ne razveseljivih,
a preprichljivih
in grozljivih,
da Krpanistan
ni le rajski stan
krpanskih junakov,
ampak je tudi klavnica
razlichnih juzhnjakov
in ochishchevalnica
iz iste zibelke rojakov..

»KRIMSKA VOJNA«
(Srechno Ukrajina 2004 / 2005)

Sodech po dimu,
ki zastira Barje,
se shirijo na Krimu
nove stare garje.

Sodech po dimu,
je prichakovati
novo vojno na Krimu,
nov spopad med brati:

eni so za Krim,
drugi so za Rim,
ene privlachi Zima,
druge toplota Rima –

potem kino za nazaj
kazhe Potemkinov raj..

(I)RAK

Che tujec na topovski cevi
prinese kakshni revi
instant osvoboditev
od domachege hudicha –

to za bednega pridanicha
ni srečno odkrizhanje,
ampak je podreditev
in bistveno ponizhanje.

In bolezen se nadaljuje,
vse globlje vase kljuje;
zdravilcem se posmehuje,
v obraz jim bombe pljuje...

**RELATIVNOST - NEDOLOCHENOST
(Mednarodno leto fizike 2005)**

Vsaka minuta je izgubljena,
che ni le shtudiju posvechena.

Vsaka srecha je lahko zamujena,
da bo le resnica ugotovljena:

ni resnice brez lazhnega pomena,
trdno veljavna ni v bistvu nobena –

razen ene: vesh, da nich ne vesh,
kakor tudi vesh, da nich ne smesh,

in da je vsa znanstvena fizika
le nekakshna otroshka lizika.

Ivo Antich

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE: MITOLOGIJA IDENTITETE (III)

SLOVENSKI NOGOMET (8. 9. 2004). Kvalifikacijska tekma (po zaslugi Shkotov precej robustna) za svetovno prvenstvo Slovenija : Shkotska v Glasgowu, rezultat neodločen (malo pred tem proti Moldaviji 3:0). Obnavljanje slovenske nogometne pravljice? Vsekakor dober zacetek novega selektorja Braneta Oblaka. Slovenija in Moldavija – dve »odcepljenki«, ena iz srbskega, druga iz ruskega imperija (»uspešnost« slovanskega anarholiberalizma?). Shkotska v nogometu nastopa kot samostojna drzhava – »odcepljenka« od angleškega imperija (tako tudi Wales; zakaj ne nastopata kot samostojni vsaj v nogometu npr. Baskija ali Katalonija?). Identitetna vloga nogometa: samo v nogometu imata Shkotska in Wales tudi formalno priznano samostojno identiteto...

SKRIVNOSTI VOJNE (*Koreja: Stalinova skrivna vojna v zraku; Secrets of War: Korea – Stalin's Secret Air War*, 7/13; TVS 1 – 14. 9. 2004). Stalin v ozadju korejske vojne – ruski piloti v tajni nalogi, che je kateri ujet, stori samomor ali ga ubije kolega. Sočasna napetost tudi na meji IT – YU (Stalin aprila 1950 vodji severnokorejskih komunistov Kim Il Sungu dovoli vdor v Juzhno Korejo). V Koreji je bila uresnichena delitev »fifty-fifty«, ki je bila na Jalti predvidena tudi za YU na podlagi mnenja, da tako krvavo zapletena naroda, kot so Srbi in Hrvati, ne bosta nikoli vech mogla zhiveti skupaj v eni drzhavi; Tito je tu prekrizhal rachune, a le zachasno, kot je očitno danes. Fenomen Koreje, razdeljene na belo in rdecho – prastara simbolika teh dveh barv v Aziji, Rusiji. Ime Koreo: keltsko »koreo« s pomenom *vladar* je morda koren za Koroshko, verjetno povezano tudi z ilirsko-keltskim plemenom Karni (med Alpami in Trstom – Karnija, Carniola, Kranjska) in starohrvashkim plemenom (med 12) Karnichani; sploh ishchejo nekateri etimologi sledi hrvashkega imena od naselij okoli koroshkega Sht. Vida (npr. Chroboten) vse do Kurdiv in do Koreje. Koreja ponuja tudi (besedno) simboliko za muchni »vidov ples« (koreja, horeja, chorea sancti Viti) zgodovine. Danes je korejsko vprasanje she zmeraj neresheno - vojna formalno ni bila konchana; tako Severna kot Juzhna Koreja, kot je znano, »razmishljata« o atomskem orozhju. Podobno Tajvan: A-bomba bi mu pomenila »edino obrambo« pred kontinentalno Kitajsko, ki to orozhje seveda zhe ima. Verjetno bo o atomskem orozhju kmalu zachela »razmishljati« tudi Japonska...

HEIDEGGER (*Martin Heidegger*; VB, 2000; TVS 2 – 18. 9. 2004). Drugi del BBC-jeve dokumentarne trilogije pod skupnim naslovom *Chloveshko, vse prevech chloveshko* (Human, all too much human). V sijajni tradiciji angleškega tv dokumentarca so pretežno »s chloveshke plati« predstavljene trije pomembni filozofi: Nietzsche, Heidegger, Sartre. Med njimi so tesne zveze: Nietzsche je s svojim »nihilizmom« izhodishche vse evropske filozofije XX. stol., idealistichne in pozitivistichne (njegov slovanski priimek je »simbolichen« - prim. slovensko nich, nichè, niches, nihche; nem. Nichts, nicht; rus. nichtó, nichegó); Heidegger je o njem napisal obsežno knjigo, Sartre se je zhe z naslovom svoje temeljne filozofske knjige *Bit in nich* navezal na Heideggrovo *Bit in das*; Nietzsche je iz nihilizma »pesnishko« izpeljal »voljo do mochi«, ki jo je Heidegger »podaljshal« do nacistichne zgodovinske akcije, Sartre pa v »svobodomiselnost« anarholevicharskega angazhmaja, v smislu katerega je priznaval tudi terorizem (ob atentatu na münchenki olimpiadi je izjavil, da je terorizem »atomska bomba revnih«). Film o Heideggru je zgoshchen preplet dokumentarnih fragmentov, posnetkov na kraju dogajanja, pogovorov s sorodniki in z znanci filozofa ter s poznavalci njegovega opusa. Tako se v populistichnem okviru vizualnega masmedija (v »chasu tehnike« ali »chasu svetovne slike« – recheno po Heideggru) uchinovito zarishe markantna, »dvoznachna« figura za nekatere najvechjega evropskega filozofa XX. stoletja, za druge zgolj »kvaziteologa«, ki se kvazipesnishko in »metafizichno« igra z besedami in nebuloznimi pojmi, kot so »konec metafizike«, bit, tubit, nichenje nicha itd. Njegova zasebna »dvoznachnost« je mislec in »schwarzwaldski drvar« (»heidelbershki prachlovek«), javna pa profesor filozofije in nacist (celo gestapovski ovaduh – pisal je tajne denunciacije o kolegih na univerzi; tedaj je prilagodil tudi svoj »image« s hitlerjansko prirezanimi brki). Cheprav je kmalu konchal svojo aktivno udeležbo v nacistichnem gibanju, se ni odpovedal nacizmu, nikoli ni javno obzhaloval svoje politichne »zablode« in tudi ni obsodil nacizma ali holokavsta (v filozofskem smislu je to »doslednost«, ki izziva moralistichne očitke o cinizmu, vendar z vidika dejstev nobeno opravichilo ne more izbrisati storjenih dejanj). Po padcu nacizma se je povsem umaknil na svoje »gozdne poti« (po knjigi *Holzwege*) filozofije, ki jo je vse bolj priblizheval poeziji in jezikoslovju (*Der Weg zur Sprache; Unterwegs zur Sprache*), vzpostavil pa je tudi dolochen stik z marksizmom, ki je po njem superioren v razlagi zgodovine, ter z orientalsko tradicijo (japonski filozof Tsugimura je s predavanjem v Heideggrovem seminarju opozoril zlasti na sorodnost »nihilistichnih« pojmov v Heideggrovem mishljenju in v zenu; »tao« ali pot - eden temeljnih terminov v kitajski fil.). Film o Heideggru je bil predvajan v chasu aktualne stoletnice Kocbekovega rojstva, med Heideggrom in Kocbekom pa se kazhe prav posebna »podobnost« v smislu vprashanja: mislec v primezhu zgodovine. Ne eden ne drugi se nista izognila izzivu »pocestne« zgodovine, njenemu psihoterorizmu, ki je bil v tedanji praksi terorizem rjave ali rdeche barve; oba sta izvedla, Heidegger seveda neprimerno udobneje, neposreden poseg v zgodovino kot bivanjsko pomenljivo in zlasti zase

usodno »dejanje« (kot osrednji dogodek biografije, po Heideggru »Ereignis«, izstop iz skritosti, zasebnosti), ki ju je v posledicah pripeljalo na rob samomora: pristop k nacizmu, pristop h komunizmu... Oba sta v tem srečanju in »spečanju« s terorizmom zgodovine prejela »klofuto«, po kateri sta poniknila v popolno zasebnost. Tudi Kocbek svojega pristopa k rdečim aktivistom nikoli ni »preklical« ali obzhaloval. Heidegger je skozi svojega predhodnika Nietzscheja domislil evropski nihilizem v smeri kontrarevolucionarnega nacionalnega socializma (tudi »uradni ideolog« nacizma Rosenberg je izhajal iz Nietzscheja in krshchanstvo oznachil kot semitski tujek v arijskem kontekstu), Kocbek je po svoje »udejanjil« vizijo pesniskhega predhodnika, sicer pa istega leta rojenega Kosovela v smeri revolucionarnega internacionalnega socializma. Oba, tako Heidegger kot Kocbek, sta izhajala iz podezhelskega katolishtva (ocheta obeh sta bila mezhnarja), zachela sta shtudirati teologijo (Heidegger je nameraval postati jezuit), potem pa sta se preusmerila v posvetno filozofijo s »poganskimi« idejnimi in praktichnimi izpeljavami (pomen besede Heidegger – »branilec poganstva«; priimek Kocbek je verjetno madzh. ali tur. izvora). Med vojno sta se njuna ideoloshka okvirja spopadla na zhivljenje in smrt tudi kot najvehja in najmanjsa »evropska nacija«. Njuna aktivna pridruzHITEV ideoloshkemu terorizmu prav temu fundamentalizmu podeljuje dolocheno intelektualno legitimiteto v smislu »sokratovske« radikalne avtentichnosti bivanja kot uklonitve interesu kolektiva v kontekstu prostora-chasa (Heidegger: bit se v zgodovinskem dogodku usoja chloveku). Obema je shlo za ohranitev kolektivne (nacionalne) identitete, s katero sta istovetila svojo osebno – Heidegger v odporu zoper »judifikacijo« nemshe kulture, Kocbek v uporuh zoper likvidacijo slovenstva s strani nemshtva; v obeh primerih se je zgodila mishljenjsko konsekventna identifikacija zgodovinskega terorizma z reshilnim sredstvom, oboje z vidikov eksistencializma (Kocbek sicer ni heideggerjanec, cheprav je »njegov krog« med vojnama zhe poznal Heideggra, temveh bolj personalist po Francozih) in dolochene psihosocialne revolucije ali preнове. Tako sta oba, vsak s svoje strani, potrdila ne(z)mozhnost nevtralnosti (ki je le »praktichna iluzija«) in neizbezhnost usodnega trka tudi najbolj »oddaljenega« intelektualistichnega posameznika kot - recheno s heideggrovsko terminologijo - »tukaj bivajochega« z radikalno bitnozgodovinsko izkushnjo bivanja kot »biti-v-chasu« (pomembnost chasa je Heidegger poudaril celo z naslovnim obratom – v spisu *Chas in bit*). Poseben, po svoje »podoben« primer slovenskega »krizhanja« s Heideggrom je seveda Pirjevec: ta je neposredno izhajal iz revolucionarno-osvobodilne akcije (z elementi terorizma) in se na koncu enako neposredno (tudi osebno) priblizhal »tajnemu ideologu« nacizma (za Pirjevca je heideggerstvo postalo nekakshen »heidelbershki katekizem«, Heideggrov pojem »bit« je izenachil z »bogom«, to je verjetno najbolj opazen slovenski prispevek k heideggrovskemu mishljenju »konca metafizike«; sicer pa v svetovnem smislu najbolj relevantno »nadaljevanje« k Heideggru pomeni opus Jacquesa Derridaja, francoskega Juda, rojenega leta 1930 v Alzhiriji).

KOCBEK (*Kocbek, pesnik v pogrezu zgodovine*, Slovenija, 2004; TVS 1 - 22. 9. 2004). Soliden dokumentarec po scenariju Helene Koder in v režiji Mirana Zupanicha. Pregledna, občasno »lirčno« razvlečena predstavitev »zhivljenjske zgodbe« (tudi v času »konca zgodb« je vsako zhivljenje zgodba ali »lasten mit«) fizichno drobnega mozha, ki se vse razvidneje kazhe kot svojevrsten velikan, se pravi sredishchna osebnost slovenske avtorefleksije v XX. stoletju, pri tem pa se ne zdi povsem jasno, s katero stranjo svojega nastopa v prostor-chasu je »najvechji«, cheprav ga naslov filma poudarja kot pesnika v razmerju do zgodovine. Kot politik in filozof ni pravi profesionallec ne posebno izviren, kot pisatelj ni povsem izoblikovan (nekaj novel, kupi bolj ali manj dnevnishkih zapisov), kot pesnik je nedvomno eden najpomembnejshih, a Zhupanchicha ne dosega; za Vidmarja je bila Kocbekova poezija »nich«, nekakshna panonsko (stepsko, hunsko, turkoidno?) podivjana ekspresionistichna afektacija, očitno dalech od Preshernovega vsaj na zunaj idilichnega alpskega klasicizma. Verjetno ravno vsota vseh vidikov Kocbekove osebnosti oblikuje markantno figuro (pesnishkega) misleca ali chloveka refleksije, ki je sebi dosledno stopil v prelomno osvobodilno-prevratnishko akcijo, to dejanje (pomenljivost imena njegove predvojne revije *Dejanje*) pa je enkratno bolj po svoji literarni osvetlitvi kot pa po zgodovinski izvirnosti in politichni tezhni, saj so tudi ostali voditelji slovenskega komunizma vsaj »formalno« izhajali iz katolishkega, natanchneje krshchanskosocialistichnega konteksta (zhe Cankar, ki so ga slovenski komunisti chastili kot svojega preroka, se je izrecno imel tako za socialista kot za katolichana). Kot pri Heideggrovi nemshki avtorefleksiji neizrecheno breme pomora milijonov judovskih sohrzhavljanov (ki so bili bolj nemshko pismeni kot vechina Nemcev), tako pri Kocbekovem slovenskem samosprashevanju ostaja sicer izrecheno, vendar ne dokonchno odgovorjeno vprashanje likvidacije domobrancev (ki jih je nacionalistichna zvestoba slovenstvu potegnila v objem okupatorskega nemshkega nacionalizma). Mogoche je ključna izjava vsega Kocbekovega opusa stavek, s katerim je oznachil antireligijsko gibanje, ki mu je v odlochilnem trenutku pripadal: »Zame je komunizem religiozno dejanje.« (Religija kot dolochen »odmik« in ponovna zveza; lat. re-ligo, re-lego? Je to kosovelovski paradoks? Che se vse zgodi po bozhji volji, je vsako dejanje religiozno...) Zdi se, da je njegov prestop eksplicitnega katolichana h komunistichni akciji bolj eksistencialno-simbolichno kot za narodni kolektiv resnichno pomembno politichno dejanje. Ta prestop mu je dal dimenzijo »preroka«, ki naj bi nachelno antireligiozno revolucijo prezhel z avtentichnim krshchanstvom in narodu kazal konchno »postperspektivo«; bil je eden od »novozavezne« trojice revolucijsko-osvobodilnih voditeljev s pomenljivimi ilegalnimi imeni: Krishtof (Kardelj – »nosilec poslanstva«), Peter (Kidrich – »kamniti izvrshvalec«), Pavel (Kocbek – »prejshnji Savel«, »palchek«, vizionar, moralist). Govoril je o »blazheni krivdi« (tudi naslov novele), kajti za vishji cilj naj bi bila tudi prelita kri sprejemljiva cena (v zapisih iz chasa vojne je utemeljeval likvidacije aktivno protikomunistichnih duhovnikov kot nekakshno normalno revolucionarno

nujnost); pisal je, da bo Kidrichev ukaz poboja domobrancev she sto let tehtil slovenski narod; pojem »blazhena krivda« kazhe na osveshcheno soudelezhenost na strani, ki je ta poboj naposled izvedla; seveda nikakrshna »naknadna filozofija« tega poboja ne more »odmisлити«, bil je »logichen« slovenski prispevek k vsejugoslovanskemu obrachunu z razlicnimi kvislingi in daje revoluciji-osvoboditvi specifichen »pechat avtentichnosti«, kakor ga fashizmu daje »ochishchevalna« industrija smrti... (Heideggrova »pot k jeziku« vodi do Derridajeve »poti k pisavi«, k skripturi kot aporiji in k utemeljitvi vsake identitete na tujstvu in zlochinu; tako osvetljena identiteta kot temeljni pojem humanizma razkriva njegovo »zlochinskost«, temu se priblizha zhe Heidegger v spisu *O »humanizmu«*). Tudi Kocbek ima torej svoj »Ereignis«, svoj »die Kehre« (oboje po Heideggro, svoj »spin/e« (angl.), svoj hrbtnichni, strzhenski »zrcalni obrat«, dejanje (s komponento shkandaloznosti: pesnik gre »v hosto« in postane revolucionar, filozof postane nacist), ki prelomi hamletovsko avtorefleksivno obotavljanje tipichnega evropskega intelektualca; s prestopom na »drugi breg« je izvedel premostitev in hkrati postal »dvoznachni izdajalec« tako krshchanstva kot komunizma v njuni slovenski institucionalni funkcionalnosti, pri vsej dramatični protislovnosti pa je ostal zvest obema in tudi sebi, svoji presegajochi, »odshtekani« identiteti, integriteti, v »nemogochi poziciji« shizoidnega razkoraka celovit. (»Kosovelovski« torzo, ki je dosegel »integral«? Balkanski »bogomilski« heretik? V smislu »novega bogomilstva« kot specifichnega nadaljevanja praslovanske »dualistichne hereze« je npr. Krlezha videl Tita, ki je govoril o pritiskih Stalina in Vatikana na Jugoslavijo... Je z nekega »metafizichnega« vidika dejanje izdajstva lahko tudi skrajna zvestoba?). Tako Kocbek individualno »utelesha« identiteto slovenskega kolektiva, ki je kljub antireligijski revoluciji, povezani z osvobodilnim bojem, ostal v katolishkem kontekstu, pri tem pa to »uteleshenje« tudi dvoumno potrjuje, da je revolucija bila, »kakor da je ni bilo«, a je kot zgodovinskega dejstva ni mogoche »odmisлити«... Kot kazhe zlasti njegova poezija, se je Kocbek videl globoko zakoreninjenega v svojem kmechkem izvoru, toda njegova odprto problematichna filozofskopolitichna pozicija je hibridna, elitistichna, »artistichna«, poskus »jahanja na dveh konjih«, brezpredmeten za navadnega vojaka v neposrednem soochenju z nasprotnikom. Za domobranskega operativca je bil Kocbek komunistichni agitator, okrashen s svetopisemsko retoriko, po svoje she posebno nevaren, ker vnasha zmedo v jasno delitev taborov; po vojni je kljub odrinjenosti in določenim pritiskom dejansko chisto solidno zhivel kot zgodaj upokojen partizan, cheprav je shele postsocialistichni chas odkril v njem osebnost, primerno za manifestacijo svoje poglavitne politichne identitete, ter mu zachel postavljati spomenike. (Sploh je posebno vprashanje, koliko se je komunizem v svojih geohistorichnih kontekstih resnichno oddaljil od krshchanstva; Stalin, nekdanji semenishchnik, je med drugo svetovno vojno z rusko duhovshchino organiziral mnozhichno blagoslavljanje vojashkih enot pred odhodom na fronto.) Z danashnjega geohistorichnega vidika je znachilno tudi, da Kocbek ni pisal o možnostih samostojne

Slovenije ali o vechstrankarski demokraciji; (enopartijska?) Jugoslavija je bila očitno samoumeven okvir za njegov literarnopolitični projekt osebne in kolektivne »volje do mochi«, tudi v tem smislu je bil »na liniji« slovenske KP (celo zheno si je »bratsko« nashel na Hrvashkem).

PASOLINI (*Salò ali 120 dni Sodome/ Salò o le 120 giornate di Sodoma*, IT-FR, 1976; TVS 1 – 26. 9. 2004). Če pisatelj priredi pisatelja za film, gre za poseg iz besedne umetnosti v izrazito »tehnično umetnost«: Pasolinijeva priredba de Sadovega romana *120 dni Sodome ali Shola razuzdanosti* (osnovne reference o markizu v uvodni shpici: Barthes, Sollers itd.) je anatomija zadnje stopnje »fascinantnega« fashizma kot manifestacije zla pri koncu novoveshkega humanizma na simptomalni sledi potomca Laure de Sade, ki je bila Petrarkovo utelesenje elitistichne lepote na zacetku te epohe (vzporednica v slikarstvu: Leonardov portret Mone Lise, nova epohalna identiteta, »obraz biti« v novi epohi, novoveshki »nadomestek« za srednjeveshkega Jezusa, »zhenska v izlozhibi«; prim. Langov film *The Woman in the Window* iz 1945; pri ital. filmu z enakim naslovom iz 1961 je Pasolini sodeloval kot koscenarist). »Kvintesenca« fashistichne estetike bivanja kot »übermenschenske« volje do mochi je dekadentna »avtorefleksija« lepote/ zlochina v obliki triptiha z naslovi: *Predpekel, Krog dreka, Krog krvi*. Dogaja se v razkoshni vili kot »zlata kletki« brezizhodnosti v letovishkem okolju mesta Salò (prim. Saloma – »dvojna« svetopisemska asociacija v naslovu) ob Gardskem jezeru v chasu Mussolinijeve tvorbe »Repubblica Sociale Italiana«, nemshkega protektorata pred koncem vojne (1944 – 1945). Shtirje »plemeniti fashisti« v okolishkih vaseh ugrabijo 16 (8 + 8) deklet in fantov ter nad njimi izvajajo svoj poslednji »socialni eksperiment« psihoteroristichnega egoizma (»sacro egoismo«), zraven poteka tudi »bokachovsko« pripovedovanje »radozhivih zgodb v chasu kuge« (pred tem Pasolini posnel *Decameron*, ki je zacetek evropske novoveshke proze). Kuga (d)vojnega zla seksa in smrti (od latinshchine dalje sta si v romanskih jezikih blizu besedi za smrt in ljubezen): v filmu je med dialogi recheno, da ni nich tako nalezljivo kot zlo in da ni odpushchanja brez prelivanja krvi. »Predpekel« in »krog krvi« sta tako rekoeh vsebina vsakega filma, resnichni pasolinijevski novum je »krog dreka« kot sredishchno poglavje. Tu se svehana pojedina blaziranih burzhujev razgali kot obredna koprofagija, zhretje dreka kot skrajna varianta gesla nacistichne ekonomije: nich ne sme iti v nich (omenjeno v filmu). (Homo)seksualna orgija se prek sarkastichnega uzhivanja iztrebkov neizbezhno koncha v fizichni torturi in krvnem zlochinu, umoru. Film *Salò* je nadvse osebna, izzivalno shokantna režiserjeva ekshibicija, »labodji spev«; režhija je precej okorna, verjetno namerno staromodna v stilu filmov iz chasa dogajanja, igra je »brezosebna«, lutkasto ekspresivna tako na strani rabljev kot na strani zhrtev, v skladu s »kolektivistichnim« konceptom svojevrstne družbene analize; nekateri kritiki so podvomili tudi o moralni identiteti režiserja, ki je zmozhen posneti tako shkandalozno umazanijo (ponekod po svetu she danes prepovedano predvajanje). Pochasno nizanje

turobnih prizorov brez ekstatičnih poudarkov uchinuje kot odmaknjeno vrtenje v jechi brez vidnejshe fabule in tudi brez pravega konca (edini »zaključek«: pianistka se vrzhe skozi okno), »izklop« se zgodi sredi prizora, ko mlada fashistichna vojaka zaplesheta kot moshki in zhenska. Mozhna »poanta«: radikalna »filozofska« demistifikacija lepote in zhivljenja vodi v konkretno prakso gnusa in umora, vsakdo pa mora nekoch pozhreti blato svojih dejanj... Za Pasolinija tovrstna sistematchna refleksija ni bila le »literatura«, temvech je svoja spoznanja plachal z zhivljenjem: leta 1975, v chasu dokonchevanja filma *Salò*, ga je ubil menda nakljuchni homoseksualni partner (1969 je PPP režhiral del omnibusa *Ljubezni in bes*; njegov segment ima naslov *Sekvenca s papirnatò rozho* – moshki z veliko papirnatò rozho v roki tava po mestu: asociacija neplodne, neuresnichene ljubezni); obstajata pa tudi hipotezi o izzivanju smrti v obskurnih okolishchinah kot obliki samomora in o zarotnishki likvidaciji neznosno kritichnega ustvarjalca, ki ni bil le filmski režhiser in scenarist, temvech tudi doktor literarne zgodovine, pesnik (tudi v furlanskem »subjeziku«) pisatelj, esejist, filmski teoretik, igravec, slikar, skladatelj; film je »istovetil« z zhivljenjem kot »heretichno izkustvo« (»empirismo eretico« – prim. ital. eretico/ erotico); med taka njegova izkustva sodi zgodnja izguba uchteljske sluzhbe in chlanstva v KPI zaradi homoseksualnosti; fashistoidnost je razkrival tudi na levici (»fashizem levega krila«); smrt ga je doletela na vrhuncu ustvarjalnosti v shirshem kontekstu »seksualne revolucije«, hipijevstva (»cvetlichna« in demonska/ mansonovska var.), vietnamske vojne in tedanjega levicharsko-anarhoidnega terorizma z vsakrshnimi povezavami (prim. umor Alda Mora, 1978). Kot Heidegger in Kocbek tudi Pasolini po svoje združuje protislovja (krshchanstvo, psihoanaliza, marksizem), opusi vseh treh so v dolochem opaznem segmentu »nedorecheni« (nedokonchano Heideggrovo osrednje delo *Bit in chas*, Kocbekova proza, Pasolini pretepen do smrti tako rekoch sredi dela, v 53. letu...).

SKRIVNOSTI VOJNE (*Skriti vsem na ocheh; Secrets of War*; 9/ 13; TVS 1 – 28. 9. 2004). Deveti del izvrstne dokumentarne serije (»nanizanke«) v najboljšem amerishkem stilu – tokrat o vojni v Vietnamu. Pozornosti gledalca ni dopushcheno, da »zaspi« niti za hip: vsebinsko poln, zgoshchen, dinamicen preplet odlomkov, v chasu vojne posnetih na terenu, in komentarjev sodobnikov – udelezhencev z obeh strani. Amerishka vojska pod gen. Westmorelandom s taktiko iz druge svetovne vojne (zasipavanju nasprotnika s tonami bomb sledi pehotno »chishchenje« terena) v spopadu z daljnovzodnim nasprotnikom, ki je neviden in neujemljiv v edinstvenem sistemu podzemskih rofov, dzhungle, mochvirij in mimikrije v mnozhicah »mongoloidov« (»Gooks« v vojashkem slangu amerishkega »übermenschevstva«), neraspoznavnih za Zahodnjake. Americhani so se bojevali le na podrochju Juzhnega Vietnama, v Severnega so segali le z letalskim bombardiranjem; nekateri she danes menijo, da bi lahko dobili vojno, che bi shli prek te meje, ne razumejo, zakaj vrhovno poveljstvo tega ni dovolilo, cheprav je bilo splošno znano, da Hanoi podpira Vietkongove

»neodvisne« južnovietnamske gverilce (razlog je bil gotovo strateshki: če bi vdrli v S. Vietnam, bi lahko tja prishla na pomoč komunističnim bratom kitajska armada s Sovjeti v ozadju). Ameriška poanta: nismo izgubili nobene bitke, izgubili smo vojno. Vietnamska poanta: bistveno je, da ste odšli ven. Američanom je jasno: če ne bi odšli, bi se bojevali še danes (proti Francozom so se Vietnamci bojevali 90 let). Pobegnili so pred nedoumljivim azijskim prepletom patriotizma in specifične teroristične ideologije, ki je zmožna z vsakršnimi sredstvi in ne glede na enormne žrtve (Vietnamci priznavajo ok. pol milijona mrtvih, drugi menijo, da jih je bilo vsaj 2 – 3 milijone, od tega tretjina zaradi malarije) organizirati in aktivirati množice, ravnodushne do darov ameriške demokracije. (Morda »poučno« v času sedanjega ameriškega »Vietnama v Iraku«, kjer namesto »rdeče« deluje »zelena« ideologija.)

SKRIVNOSTI VOJNE (*Prva svetovna vojna – Skrivno tveganje Nemčije; Secrets of War WWI – Germany's Secret Gambles*, 10/ 13; TVS 1 – 5. 10. 2004). Prva svetovna vojna je zastavila vojskovanje moderne dobe: boj nacij – boj informacij. Prvi del »gesla« je industrijski (»hardware«), drugi tehnološki (»software«). Po prvem gre za časovno zgoščeno, tako rekoch trenutno množično industrijsko predelavo chloveshkih bitij v blato in prah, po drugem za skrajno sofisticirano vohunsko-zarotniško (sabotazhe, kemično-biološka orožja, kraja, razkrivanje in podtikanje zaupnih informacij) delovanje, ki ima odločilen vpliv na splošni znanstveni napredek (vojna kot »gonilo razvoja« od kamnite sekire naprej). Zlasti Nemčija, ki se je znashla v primezhu sočasnih front na obeh straneh svojega »Lebensrauma«, je skushala s kakršnimi koli sredstvi (podmorniško piratstvo, »fenomenalne« sabotazhe nemških agentov v »nevtralnih« ZDA, eksportacija Leninove »rdeče celice« v Rusijo v zaplombiranem vagonu in s tem posredno sesutje konkurenčnega evrazijskega imperija) doseči preobrat, ki bi jo reshil iz pata. Ob podatkih o »znameniti« pozicijski vojni v rovih zahodne fronte se onstran vseh tako ali drugače racionaliziranih »razlag« vedno znova zastavlja povsem »izrabljeno«, a vendar »večno aktualno« vprasanje o bivanjskem »smislu« individuumov, ki so v kontekstu globalne proizvodno-unichevalne mashinerije le popolnoma brezimna množica mrchesa ali oblaki seminacijsko-pestilentnih delcev.

POPOLNI PREOBRAT (*U-Turn*, ZDA, 1997; POP TV – 9. 10. 2004). Od doslej znanih predzadnji film režiserja Oliverja Stona. V prichujocih belezhkah je tako spet beseda o Stonu, a se to ne zdi odveč, kajti vodilni trojci sodobnih ameriških režiserjev bi ustrezala kratica SLS: Stone – Lynch – Spielberg (prva povojna generacija; vsi trije rojeni 1946; Stona imajo nekateri ameriški kritiki za najpomembnejšega med domaćimi režiserji, drugi, zlasti neameriški pa ga imajo za senzacionalista brez finejshe senzibilnosti). Pri Lynchu in Spielbergu sta morda najboljša prvenca (prvi: *Eraserhead*; drugi: *Dvoboj*) kot spochetek in povzetek vsega poznejšega

avtorjevega delovanja, čeprav ni mogoče reči, da sodita med znachilne rezhiserje, ki se jim v celotni karieri »zgodovinsko posrechi« le en film, »one movie masters« (npr. Boorman, Tarantino...). Lynch je izvrsten raziskovalec provincialnih presechishch realno/ psihotichno, vendar mochno neizenachen v uchinkovitosti rezultatov, Spielberg je briljantno spektakularen »pravljichar«, Stone pa praviloma suvereno, vchasih tudi poenostavljeno nachenja »zhgoche«, za ZDA tako rekoch tipichno identitetne teme. U-Turn je Stonov »popolni preobrat« od prejšnjih »prvolinijskih tem« v skrajno zakotje, njegova »variacija« na *Tween Peaks* ali *Modri zhamet* (oboje rezhiral David Lynch) in she na kakshen tematsko soroden film (npr. Peckinpachovi *Slamnati psi*, Sturgesov *Slab dan v Blackrocku*), tako da se vchasih pojavlja občutek »dejà vue« (obchutno skonstruirana fabula, povzeta po romanu Johna Ridleya *Stray dogs*). Gre za vprashanje amerishke province v zhanrovski (»blackrockovski«) kombinaciji t. i. filma noir in vesterna ter v kontekstu Stonove temeljne (nedvomno avtobiografske) avtorske »matrice« o izgubljenem posamezniku, pravem luzerju, ki pade v prostorchasno »luknjo«, kjer se radikalno soochi z lastno bivanjsko identiteto v razlichno variiranih peklenskih okolishchinah. »U-Turn« – toponim v arizonski pushchavi, kjer samotni »mali lopov«, hazarder, ki mora gangsterjem vrniti dolg, na poti v Las Vegas (avtor knjige in scenarija se tudi sam ukvarja s hazardom v Las Vegasu), kjer naj bi zasluzhil denar za vrnitev dolga, zaradi okvare avta obtichi v blizhnjem zaselku z ironichnim imenom Superior in dozhivi »totalni preobrat« iz kolikor toliko razumnega vsakdana v zlochinski kaos, prehajajoch v iracionalno. (Pravzaprav je to okolje Hitchcockovega znamenitega trilerja *Psycho* o morilskem blaznezhu z incestuoznimi simptomi).

UCHITELJICA KLAVIRJA (*La pianiste*; FR-AU; 2001; TVS 2 – 9. 10. 2004). Namesto prvotno napovedanega *Zbogom, draga moja* (po Chandlerjevi kriminalki, R. Mitchum kot detektiv Marlowe) je bila na sporedu francoska priredba romana *Die Klavierspielerin* (1993) avstrijske sosede Elfriede Jelinek, ki je te dni nenadoma postala posebno aktualna kot najnovejsiha (izrazito srednjeevropska) nosilka Nobelove nagrade za literaturo; za njeno poglavitno temo velja ironichna kritika mnozhichnih medijev (film, tv, tisk, strip...), industrije zabave, potroshnishtva, hkrati pa v tem svetu, ki je za posameznika kljub tehnoloshki racionalizaciji »kaotichen«, raziskuje tudi identiteto moderne zhenske. Za mnoge je bila Nobelova Jelinekovi presenechenje, ker ni najbolj znana ali popularna, toda pozornejshe poznavanje njenega opusa potrdi, da je nagrada povsem ustrezna; Jelinekova je izjemna pisateljica, v probleme vrta z izvirnim pisanjem, ki je tako rekoch do »chiste muke« zgoshcheno in razgrebajoche. *Uchiteljica klavirja* je »tezhak« film, mestoma sarkastichno razjedajoch skoraj kot Pasolinijev salòjski gnus: francosko govorechi dunajski intelektualci, umetniki, v obsesivno nevrotichnem ozrachju »freudizma« pod zadushljivo meshchansko polituro »lepe modre Donave« ipd.; druzhbena »kritichnost«, ki ni brez potez provokativne afektacije, saj gre za okolje, ki je vendarle izvrstno urejeno in preskrbljeno, za mnoge »zunaj«, zlasti v t. i. tretjem

svetu, naravnost sanjsko... Prepoznavno (avtobiografsko) ozadje pomembne sodobne evropske pisateljice; izjemen napor glavnih igralcev, korektno delo avstrijskega režiserja Michaela Hanekeja (z asociacijami na francoski »novi val« in seveda na prav tako »eksteritorialni« avstralsko-shkotsko-novozelandski *Klavir* režiserke Jane Campion iz 1993), tehtna osnovna teza iz romana o »posebno problematičnem« zhenstem umetnishtvu kot tveganju specifichne perverzije (Cannes 2001: velika nagrada zhirije, najboljša igralka in igralec Isabelle Huppert in Benoit Maginel); kljub vsemu vtis dolocene posiljenosti z omahujočo preprichljivostjo, vechkrat tudi dolgočasno.

DERRIDA (12. 10. 2004). Novica o smrti Jacquesa Derridaja (74), najpomembnejšega filozofa na Zahodu v drugi polovici XX. stol., avtorja t. i. dekonstrukcionizma, (ne)konsistentne metode mishljenja, ki je kljub zahtevni berljivosti nashla odmev po vsem svetu in s katero je možno zhgoche analizirati najrazlichnejše vidike tega sveta, vse njegove robove in njihove možnosti, da udarijo v sredishcha (znamenita Derridajeva sintagma: *rob kot zaloga*, med drugim je vplivala tudi na to, da si je filozofija zachela razshirjati svoja obzorja s populistichno umetnostjo, filmom, stripom, shportom, psihoanalizo...). Avtentichni nadaljevalec Heidegggra, najpomembnejšega filozofa na Zahodu v prvi polovici XX. stoletja (Derrida heideggrovsko bit oznachuje kot »diferanco«, razloko, bistveno aporichnost, zato je morda le navidezno paradoksalno, da je Jud najtemeljiteje nadaljeval »nacistichnega ideologa«). Kandidat za Nobelovo; najbrzh jo je zasluzhil bolj kot desetine drugih, ki ob njegovem monumentalnem opusu tudi okrasheni z nagrado ne pomenijo skoraj nich; sicer pa njegovi filozofiji nagrada tako ali tako ni potrebna. Izzval je svetovno »seкто« privrzhencev, derridajevcev, pa tudi ostre nasprotnike, ki so mu ochitali hermetichnost, nihilizem, cinizem, prevarantstvo, brezvsebinsko igranje z besedami, literariziranje filozofije, zastrupljanje shtudentov, intelektualcev in ustvarjalcev, levicharstvo, celo fashistoidnost (cheprav je kot chlovek judovskega porekla imel tudi ustrezne osebne izkushnje); s svojo »destruktivno« filozofijo je veljal za nevarnega navdihovalca, za nekakshnega »intelektualnega terorista«, diverzanta (menda v francoskih akademskih krogih ni priporochljivo veljati za derridajevca). Pri koncu se je ukvarjal z nekaterimi tradicionalnimi filozofskimi vprashanji, ki prej pri njem niso bila v os(p)redju, v chasu njegovih zachetkov so celo veljala za reakcionarna, metafizichna, presezhena: religija, vrednote, identiteta... (Vsako vrachanje »obrobnega«, »odpisanega«, »potlachenega« pach kazhe, da se filozofija pravzaprav vrtil v zmeraj istih krogih, da predvsem zastavlja vprashanja, odgovori so bolj ali manj iluzorni ali »retorichni«; filozofija se v chasu »postfilozofije« povsem razkrije kot zvrst literature/ mitologije, kot odprt ne-sistem mishljenja, aporetika.) Tu gre nedvomno za vpliv aktualnega konteksta »spopada civilizacij« (prim. Heidegger: »neskonchna vojna«) ob prelomu tisoehletja z razsulom sovjetskega imperija in nastankom cele vrste

nacionalnih (»identitetnih«) drzhav v »obrobnem« evrazijskem prostoru ter z novo aktivnostjo »teroristichnih obrobij«; leta 1998 je na univerzi v Jeruzalemu predaval o judovski identiteti, izvirajoči iz praočeta Abrahama, in o vrednotah gostoljubju, odpushchanju, darovanju, zhrtvovanju ter lastno identiteto definiral z izjavo: »Imam samo en jezik – in ta jezik ni moj« (na koncu poti k jeziku-pisavi soochenje z vprashanjem jezika). Avtentichno derridajevska situacija, paradigmaticzna za intelektualca: »nemozhnost« kot edina, skrajno izostrena, samoosveshchena mozhnost (pri refleksiji identitete je opozoril na komponento njene nasilnosti, zlochinskosti – se pravi njenega »terorizma«); obenem se nakazuje tudi slutnja o nemozhnosti svetovljanstva (potem ko je z briljanco svoje misli kot eden redkih evropskih filozofov osvojil Ameriko in postal »drzhavljan sveta«, se je zachel vrachati k svoji izvorni identiteti, ki jo posamezniku, po vsem sodech, daje le »neizogibna« plemenska pripadnost in determiniranost; zachel je »banalno« ugotavljati, da je to, kar pach je: severnoafriški frankofonski Jud, rojen v Alzhiriji; podobno se je Heidegger imel za nemshkega hribovca). Morda se je, recheno slikovito, shele z Derridajevo smrtjo zares konchalo XX. stoletje, namrech stoletje fragmentacije metafizike in filozofije, velikih vojn med nacijami, industrijskega »ochishchevanja« odvechnih, »klasichnega« terorizma; XXI. stoletje bo morda znachilno po »malih« preventivnih in sosedsko-plemenskih vojnah ter po tehnoloshko sofisticiranem, a ideoloshko fanaticnem »postterorizmu«, tj. asasinizmu. Eden zadnjih Derridajevih javnih posegov je intervju za amerishko profesorico filozofije Giovanni Borradori v *Le monde diplomatique* (feb. 2004); skupaj z nem. filozofom Habermasom je odgovarjal na vprashanja o 11. sept. 2001 in o sodobnem terorizmu: ni vech vojn med drzhavami, nasprotnik ZDA ni definiran, cheprav Bush govori o vojni; nepredvidljivo, novo stanje... Derridajeva misel je nedvomno inspirativna za refleksijo razlichnih fenomenov; osrednji dosezhek njegove filozofije – definicija biti kot aporije – ima zanesljivo nadchasovno veljavo in je nikakrshna kritika ne more iznichiti; med drugim se zdita ravno Kosovelov in Kocbekov opus posebno primerna za raziskavo v smislu gramatoloshke dekonstrukcije z analizo notranje aporichnosti (vse tri »simbolichno« povezuje leto 2004: Derridajeva smrt in Kosovel-Kocbekova stoletnica rojstva).

SUPERMAN (12. 10. 2004). V istem chasu kot Derrida je umrl tudi Christopher Reeve (52), igralec, ki je bil filmsko uteleshenje stripskega Supermana (1978, 1980, 1883, 1987). Vsekakor chlovek, na katerem je »nakljuchje« izvedlo ekshibicijo, vredno svetovnozgodovinskega spomina. Za vlogo, s katero je tako rekoch iz anonimnezha, cheprav sicer dober karakterni igralec, postal svetovni zvezdnik, je bil izbran med vech kot dvesto kandidati, in to shele chetrtich, po treh predhodnih zavrnitvah. Na vishku slave in psihofizichne kondicije je leta 1995 med snemanjem dokumentarca o varnosti pri jahanju padel s konja in ohromel od vratu navzdol (konj je nenadoma obstal pred oviro, igralec pa je poletel prek njegovega vratu in si zlomil tilnik). Postal

je dobesedno »hromi superman«, svojevrsten medicinski fenomen; ni obupal, temveč je ustvarjalno deloval v okviru strahovite blokade: kot igralec, režiser (nova verzija Hitchcockovega *Dvorishchnega okna*), socialnozdravstveni in politični aktivist (v zadnjih dnevih za Bushevega protikandidata Kerryja). Vnetje preležanin so mu skusali pozdraviti z antibiotiki, a njegovo srce tega ni preneslo.

SLOVENIJA – NORVESHKA (TVS 2 – 13. 10. 2004). Kvalifikacije za nogometno SP 2006. Datum s »13« je očitno moral biti za nekoga »nesrečen«. Tokrat so to bili Slovenci, kar v tem primeru ni presenečenje: po sanjski (bolj ali manj naključni) zmagi nad Italijo v Celju zhe po nekaj dneh »totalna kontra« in knockdown v Oslu, kjer so popolnoma dezorientirani Slovenci odigrali »oslovsko vlogo« pred pobesnelo mashinerijo »Vikingov« (ki so jih Italijani premagali). Ni dosti manjkalo, da bi bil rezultat namesto 3 : 0 vsaj 6 : 0. Pristanek na trdih, mrzlih nordijskih tleh. Do pomladnega nadaljevanja ostaja eno samo veliko vprašanje: Kako naprej? Seveda na ozadju »večnega« vprašanja o ritualno-identitetni vlogi nogometa nasploh (srednjeameriški Indijanci so v nekakšni »nogometni kosharki«, pri kateri je bila v zhogi odsekana chloveshka glava, videli »igro sonca in smrti«; po nekaterih razlagah so bili na koncu obglavljeni porazhenci, po drugih celo zmagovalci kot vrhunski »samopodaritev« bogovom) in slovenskega posebej z različnimi možnostmi »simbolichnih« asociacij: prejšnji selektor Srechko Katanec je imel »ključ za srečo«, morda bo Brane Oblak branil slovenski nogomet z nihanjem med vzponi »na oblak« in padci na tla...

NIKOGARSHNJE ZHIVLJENJE (*La vida de nadie*, Španija, 2002; TVS 1 – 13. 10. 2004). Španci znajo presenetiti s svojimi filmi. Ta film, chetudi posnet v režiji manj znanega režiserja (Eduard Cortez) in v klasični maniri, je nedvomno mojstrovina v vsakem pogledu. Pomembna vodilna misel: radikalno vprašanje o identiteti, kaj je chlovekova prava identiteta. Kdo je sploh ta, s katerim partner prezhivi pomemben del življenja? Ali ga sploh pozna? Ali ni chloveshko življenje tako ali drugače le preplet nekih iluzij, lazhi, slepil, shele pred obrazom smrti odpadejo maske? Glavni junak je »Nobody«, neznanec sredi modernega mestnega okolja, zheni se predstavlja kot banchni uslužbenec, a v zadevni banki ga nihche ne pozna (nekakshen »Josef K.«?). Zhena ga vprasha: Kdo sploh si ti?

MACBETH (VB, 1998; TVS 1 – 12. 10. 2004). Kot zločinca privlachi kraj zločina, se tudi refleksija zmeraj vracha k svojim izvirom. Za prichujoče zapiske je Shakespearov *Macbeth* prav posebno pomemben, saj so se z njim srečali zhe pri svojih zacetkih leta 1980 ob angleški priredbi (iz leta 1979) v odrski režiji Trevorja Nunna in v tv posnetku v režiji Philipa Cassona (leta 1980 sta se na svetovnih prestolih »simbolichno zamenjala« vladarja, ki sta imela največ koristi od »povojne

hladne vojne»: v YU je umrl je Tito, v ZDA je nastopil Reagan – vsak po svoje sta zaključila njeno obdobje, prvi je bil revolucionarni zarotnik, ki je odstranil svojega kralja, drugi neokonservativec z nachelno zasnovno ZDA kot globalnega »imperija zvezd«, ki ga danes nadaljuje Bush ml.). Četrto stoletja pozneje spet srečanje z *Macbethom* kot tv dramo, tokrat v režiji mednarodno uveljavljenega angl. gled. režiserja Michaela Bogdanova, ki je – morda v »duhu identitete« svojega rusko-valizhanskega porekla - igro posodobil s prenosom v sodobno industrijsko-vojashko opustosheno okolje (vojaki spominjajo na rusko vojsko, eksterieri na razsuti Grozni, celota pravzaprav na nekakšno SF »postkatastrofo«). *Macbeth*, za Goetheja najboljša in najboljše grajena Shakespearova igra, je v prvem delu (do samomora Lady Macbeth) pretežno psihološka »anatomija zla«, v drugem pa geohistorična: od osebno storjenega *dejanja* kot zločina (Macbeth ob odločilnem zheninem spodbujanju premaga svojo »hamletovsko« negotovost, umori kralja in zasede prestol) do zunanjega zgodovinskega obrata, ko sin umorjenega kralja s pomočjo Angležev obkoli Macbethov grad in prevzame oblast (kot vazal okupatorjev, pred katerimi je sposobni Macbeth vrsto let uspešno branil identiteto škotske samostojnosti). Solidna, funkcionalna režija, ustrezna igra igralcev (Macbeth: Sean Pertwee, Lady Macbeth: Greta Scacchi), scenografija pa se vseeno zdi problematična: uchinjuje sicer sanjsko nadrealistično, čeprav z ustreznimi »sodobnimi« asociacijami, vendar se te za samo igro ne zdijo bistvene; v izvorni drami so rekviziti pach srednjeveshki, izrecno omenjani tudi v dialogih, avtomatske pushke in pishtole postanejo moteče v osebnih spopadih, zlasti na koncu med Macbethom in Macduffom, koreografsko nepreprichljivo, v izvirniku gre pach za mechevanje (s sodobnim orožjem osebni dvoboji s spremnimi »filozofskimi dialogi« niso možni, ker nasprotnika preprosto »odpihne«; tudi fantastika ima pach dolocheno logiko). Kljub vsemu pa se izvorna Shakespearova drama z intenzivnostjo svoje intrige in s she zmeraj funkcionalno poetiko starinskih verzov suvereno prebija skozi bizarno scenografijo do konchnega vtisa, ki ne more biti povsem brez zadržkov. Tako se zdi, da bo Nunn-Cassonov izrazito komorni tv film izpred chetrto stoletja, scenografsko asketsko in minimalistično osredotočen na vsebinsko-igralski strzhen (Ian McKellen kot impresiven Macbeth in enkratna Judy Dench kot Lady Macbeth), ostal nepresegljiv.

JUBAL (*Juba!*, ZDA, 1956; POP TV – 16. 10. 2004). Reminiscenca na »dobrega, starega« Delmerja Davesa, ki je v 50. letih podobno kot Anthony Mann skushal ohranjati dostojanstvo zhanra (vestern kot »horse opera«), ter na »njegovega« igralca, skoraj legendarnega »kavboja« Glenna Forda (leta 1978 je v *Supermanu* odigral ochima Chr. Reeva) z njuno vrsto solidnih vesternov, med katerimi danes nekateri veljajo za klasiko. Davesova *Zlomljena pushchica*, predhodnik za Costnerjev *Pleshe z volkovi*. *Jubal* je preprost, a funkcionalen film, vse na svojem mestu, solidna fabula, jasno zachrtani znachaji v maniri vesternovske tradicije, a s poudarkom na erotichnih odnosih: dobra

blondinka, fatalna temnolaska, samotni jezdec, ki zaide v neko provincialno okolje in vnese nemir z ljubosumjem, zavistjo, sovrashtvom. Glenn Ford v naslovni vlogi standardno soliden, kot zmeraj markanten je Ernest Borgnine, zanimiva sta tudi poznejša velika zvezdnika Rod Steiger v vlogi negativca in Charles Bronson v eni svojih prvih vidnejših vlog.

»RUSHENJE« HEIDEGGRA (Vinko Oshlak: *Konec zmote in sprenevedanja o Heideggerju?* – Delo, KL 27. 10. 2004). »Sesutje« Heideggerja v Oshlakovem obseznem zapisu ob knjigi Jozheta Hlebsha, slovenskega profesorja na filozofskem inštitutu teološke fakultete v Salzburgu, izdane pri Shtudentski založbi (Lj. 2004) z naslovom: *Usodna misel – Od »cogita« Renéja Descartesa do nihilizma Martina Heideggerja*. Kot je razvidno iz prve, predstavitvene tretjine Oshlakovega spisa, Hlebsch v svoji knjigi podaja razvojno linijo novodobnega evropskega nihilizma od Descartesa (izvirno zlo naj bi bil njegov »subjektivizem«) prek Nietzscheja do Heideggerja; slednjega razkrinka kot prepričanega nacista (chlana stranke) in mu kot pozitivno nasprotje zoperstavi katoliškega humanista Theodorja Haeckerja. Drugi dve tretjini članka zavzema Oshlakov osebni (s Haeckerjem in Hlebschem v zaledju) »tezhkotopnishki napad« na Heideggerja kot chloveka in kot filozofa z uporabo takih in podobnih oznak: sovrashnik vsega krshchanskega, duhovni zloch in, duhovna perverzija, zhargon slabe hermetichne poezije... Retorichno slikovito omeni tudi »slovensko heideggerjansko zadruge« in »partizanskega komisarja« (brez navedbe imena), ki je romal k Heideggerju kot k preroku, ter opozarja, da Hlebschu nekdanji zagovorniki komunizma očitajo, da je »klerikalec« (ne omenja pa, da imajo nekateri za »klerikalca« ravno Heideggerja). Tako se po Hlebshevi knjigi in Oshlakovem članku o njej nakazuje »obrachun« treh proti trem: Descartes, Nietzsche, Heidegger – Haecker, Hlebsch, Oshlak. Rezultat je seveda nedvoumen: Heidegger, za mnoge doslej najpomembnejše ime zahodne filozofije XX. stoletja, je zdaj dokončno razkrinkan kot »goli cesar«, kvaziuchitelj in kvazifilozof v Hitlerjevi senci, etichni izprijenec, potolchen in odvrzhen na smetishche... Ob dejstvu, da evropskega nihilizma ni izumil Descartes, saj obstaja vsaj od sofista Gorgiasa; da je za Heideggerja avtentichna filozofija predvsem »sokratovsko« zastavljanje vprashanj (in Heidegger jih je kar nekaj zastavil epohalno markantno); da je bila zhe Sokratu v chasu »antichnega fashizma« (suzhnji kot zhivali ali »govoreche orodje«, ki se pridobiva zlasti z vojnami; odobraval tudi Platon in Aristotel) do te mere jasna filozofova radikalna dolochenost s socialnim kontekstom, da je z nachelno odlochitvijo sprejel smrtno obsodbo, ter da nobena filozofija nikogar ne more zagotovo zavarovati pred prakso kot zlochinom – ob vsem tem in she marsichem, chesar dvojec Hlebsch-Oshlak ne reflektira, zadevno bombastichno spodkopavanje »gore Heidegger« (kljub nekaterim utemeljenim kritichnim pripombam) izzveni kot neznatna feljtonska »humoreska«.

LJUDOZHERCI (TVS 2 – 28. 10. 2004). TV priredba predstave Primorskega gledališča v Novi Gorici v korektni režiji Mileta Koruna iz leta 1987... Strnisheva fantastično vizionarna poezija (verjetno najbolj markantna in celovita pesniško-eksistencialna opusna vizija v slovenski literaturi) je metaforično-mitolohki preplet evropskega srednjega veka (samorogovstvo) in antike, zlasti Odisejevega mita kot kulta doma in domovine ter v manjši meri Orfejevega kot kulta pesmi in mrtvih (prim. *Orfejeva pesem* in *Lenorina pesem* v zbirki *Odisej*, 1963); podobno je pri vrstniku Tauferju (pesem *Orfej* v »antipreshernovskem« ciklu *Slovenski sonetje 62* in cikel *Nemi Orfej*, vse v zbirki *Jetnik prostosti*, 1963, ter drama *Odisej in sin...*; Strnisha v zbirki *Odisej* kot moto k ciklu *Dom* navaja citat iz Tauferjevega *Nemega Orfeja*), pa seveda zhe pri Preshernu (prim. *Sonetni venec*, sonet o Vrbi, *Elegija svojim rojakom, Lenora*) in Vodushku (pesem *Odisejski motiv* in z ironičnim »antiorfejskim« obratom sonet *Poet pred Panteonom*); za Presherna, Vodushka in Tauferja je poleg tega znachilen tudi mit o Prometeju (prvi, indirektno: *Pevcu*, drugi: *Ko smo Prometeji neugnanj*, tretji: drama *Prometej ali tema v zenici sonca*); prim. she Zagorichnikovo pesem *Evrídika in Orfej* (zbirka *Slovenski gambit*, 1994) in njegovo *Prometyno pesem* (zbirka *Ananas*, 1987) kot parafrazo na Prometeja s sintagmo »OKOVAN VERZ SVOBODE« (cit.). Očitno se mitologija z močjo svojih arhetipskih sporočil vedno znova tako ali drugače vracha, cheprav se včasih zdi zastarela, presezhena; v literaturi XX. stoletja je Odisejev mit najbolj markantno aktualiziral Joyce z romanom *Ulysses*, 1922, Orfejev mit pa sočasno Rilke v *Sonetih na Orfeja*, 1923 (Strnisha je s svojo izredno izobrazbo v določenem smislu »podobno« povezal klasične osnove z germanistiko, svojo študijsko stroko); znani sta tudi dramska priredba Orfejevega mita T. Williama in filmska Jeana Cocteauja, Paul Valéry pa je s pomočjo mita o Narcisu »solipsistično« obnavljal liriko na rushevinah Mallarméjevega »hazarda« z besedami. V slovenski poeziji je po drugi svet. v. Vodushek z mitom obnavljal zacharanost svojega »odcharanega sveta«; tako je izrazil predhodnik aplikacije mita pri naslednikih: Strnisha, Smole Taufer, Zagorichnik; sicer pa Odisejev in Orfejev mit nista neznana niti slovenskemu ljudskemu izročilu: mitologemski temi »godca pred peklom« in desetnice, desetega brata – prim. desetletno Odisejevo zdomsko tavanje, »usodnost« decimalnega sistema... Tako Presheren kot Strnisha sta približno v isti starosti prishla do določene popolnosti, »zaključenosti«; Preshernove *Poezije* so v svojem kontekstu izrazito testamentarna, »mallarméjevsko« absolutna knjiga, tako da bi jim bilo skoraj nemogoče dodajati nove zbirke istega ranga, kvechjemu morda kakšno relaksacijo z »zabavljivimi« napisi ali soneti; pravnik Presheren po letu 1840 pravzaprav ni vech pisal, le zelo »lagodno« in občasno. Che je pri tem Presherna »reshila« smrt, je Strnisha po zbirki *Odisej* kot profesionallec seveda she pesnil, a je njegova poezija vsebinsko in oblikovno vse bolj zahajala v svojevrstno pravljicharsko-kozmično-ciklično klishejstvo, zato sta se kot ustrezen »izhod« pokazali dramatika in deloma proza. Dramatičnost in pripovednost sta od zachetka navzochi v Strnishevi pesmi, poezija pa se je v njegovi dramatici

monumentalno realizirala v obliki t. i. poetične drame (ki je Strnisha ni priznaval kot posebne zvrsti, ker je menil, da je vsa avtentična dramatika po svojem bistvu pesniška). Strnishev dramski nastop je bil samozavesten in markanten; le z nekaj dramami, ki pa ne slonijo na klasični mitologiji kot njegova poezija, marveč na srednjeveshki metaforiki in alegoriki, je takoj zavzel eno osrednjih mest v slovenski izvirni dramatiki. Njegova igra *Ljudozherci* je, čeprav je bila ob nastanku deležna tudi zgrazhanja zaradi drastične metaforike, v vizionarno-sporočilnem in artističnem smislu sploh najvišji dosežek vse slovenske literature v drugi polovici XX. stoletja; tako se s svojim »magičnim realizmom« postavlja ob bok Cankarju, ki je vrhunec v prvi polovici (nasproti Cankarjevih *Hlapcev* pred prvo svetovno vojno stoji kontekstualni kolektiv Strnishevih *Ljudozhercev* po drugi vojni, v kateri se je zgodila korbekovska »sprememba narodnega značaja«).

FARENHEIT 9/11 (ZDA, 2004; režija Michael Moore). Pisec teh vrstic si je 3. nov. 2004, se pravi na dan, ko je svetovne medije obšla »najpomembnejša vest druge polovice leta«, da je namrech George W. Bush zanesljivo drugih izvoljen za predsednika ZDA, ogledal film *Fahrenheit 9/11* (japonski novinar je zapisal, da bi morali pri volitvah ameriškega predsednika sodelovati vsi prebivalci sveta, tako pomembno je pач, kdo vodi edino supersilo). Vsekakor obrtno odlično narejen film, ob katerem gledalec v glavnem kar pozabi, da gleda (ideološko) zmanipuliran, brez zadržkov tendenciozen dokumentarec, ker pritegne kot nekakšen »thriller«. Film je velikanska »torta«, vržena v Bushev obraz, ki pa se od njega, zlasti v praktičnih posledicah, nekako odbije, čeprav navaja vrsto nedvomno problematičnih zadev, indicev. Zdi se, da je pri Bushevi zmagi pomagala tudi ameriška patriotična ključovalnost zoper ostali svet, ki je pretežno navijal za Kerryja (ena od izjem je gotovo Srbija, ki si je demokrate zapomnila po Clintonu, ta pa je prvi po Hitlerju bombardiral Beograd, s pomočjo danasnje Nemčije in »po bushevsko« brez mandata VS OZN, in sicer zato, da bi »krič« odcepljanje Albancev na Kosovu, medtem ko ni posredoval, da bi zashchitil od Srbije »zhe odcepljeno« Sarajevo). Če bi Američani odstranili Busha, bi pomenilo, da se odrejajo tudi svojega »minulega dela«, bili so z Bushem v vojnah... Američani se ne ravnaajo po svetu, po njihovem mnenju je tisto, kar je dobro za Ameriko, dobro tudi za svet... Takoj po 11-09-01 je bil Bush eden najbolj priljubljenih predsednikov v zgodovini ZDA, in zdaj ob volitvah naj bi Američani sami sebe »korigirali«, to priljubljenost naj bi razveljavili za nazaj... Resda je njegova priljubljenost močno upadla, toda bistvena je vendarle izvolitev... Američani so zavrnilo Moorov protibushevski pamflet, knjige in chlanke raznih liberalnih in levicharskih intelektualcev s ponovno izvolitvijo chloveka, ki daje vtis, da je iz ljudstva, čeprav je iz izrazito bogatashke dinastije... Verjetno bo obveljala znana ocena, da je Bush ml. najbolj kontroverzen predsednik v zgodovini ZDA. »Umski primitivec« in lazhnivec (»Bushochio«) na chelu supersile? Vsekakor deluje

bolj zhivo kot Kerryjev »zombijevski nasmeh«... Zanimiv je Putinov komentar ob Bushevi zmagi: islamski teroristi so zheleli onemogochiti Bushevo drugo izvolitev, Americhani so se odlochili za trdnost in odlochnost... To ne presenecha, med Putinom in Bushem je očitno sozvochje z vrsto vzporednic: oba od leta 2000 vodita velesili, simbolichni zachetek XXI. stoletja z »mehkim konservativizmom« in profiterorizmom. Oba zhe drugih izvoljena, očitno priljubljena ne le v ozhjih interesnih krogih, temvech tudi pri shirshih množicah... Oba vzbujata skepso pri kritichnih intelektualcih, a zaman; znana ruska radikalna novinarka Anna Politkovska v svoji knjigi *Putinova Rusija* (angl. prevod 2004) govori o Putinu nachelno brez obchudovanja, oznachi ga kot KGBjevskega poklicnega vohljacha (snoop) in ga nich kaj prijazno primerja s klasichnim literarnim junakom iz Gogoljeve novele *Plashch*, po tem junaku, ki se pishe Bashmachkin (Copatar) je Putin zanjo Akakij Akakijevich Putin... Gogolj o svojem junaku pravi: v nekem oddelku nekega ministrstva je sluzhil neki uradnik... To naj bi bila tudi definicija Putinove preteklosti pred vstopom v visoko politiko... Tudi George Bush ml. je »junak« iz knjige (Winston Groom: *Forrest Gump*, 1986, zhivljenjepis amerishkega »idiota«; po tej knjigi je nastal pojem »gumpizmi«; pozneje ob Bushu pa »bushizmi«) in iz filma, posnetega po njej... Moorov film *Fahrenheit 9/11* je namrech »dopolnilo« k *Forrestu Gumpu* (1994), prvemu filmu, v katerem je, kot se razkriva danes, »glavni junak« prvi predsednik ZDA v novem tisočletju... FORREST GUMP (ZDA, 1994, režhija Robert Zemeckis, dobil vrsto oskarjev) – prva pomenska asociacija, deset let po nastanku filma she vedno veljavna: Gozdni Tepec; napoved nove dobe, XXI. stoletja, junak tega filma je »hodec«, obsesivni maratonski potohodec z govorno napako, »preroshka« asociacija: celotno ime George Walker Bush – Jure Hodec (Peshec, Sprehajalec), beseda »bush« pomeni grm, grmovje, goshchava (politichna goshchava vojashko-energetskih zvez v ozadju?), kar je tako rekoch isto kot gozd (tj. forest – z enim »r«). Uvod v »sochutni konservativizem«, termin, ki ga uporablja (tudi disleksichni) Bush; vsesplošno podcenjevanje Busha... ozdravljeni alkoholik pa nenadoma predsednik... mar ni bil pred tem nadvse uspesen guverner Texasa? Reagan – Bush; Kennedy – Kerry? Bush ima Reagana za svojega učitelja in vzornika. Ne po pomoti, so vzporednice: prijazni (po Bushu »sochutni«) konservativizem. Oba sta prishla nekod od strani, oba tako rekoch »zhe odpisana«, eden zaradi starosti, drugi zaradi pijache, Reagan iz igralstva, Bush iz bogatashkega bohemstva, iz obeh so se mnogi norchevali kot iz nekakshnih populistichnih debilov, a sta izvedla »prerod« in se pomembno uveljavila. Simbolichno: z Bushem se zachenja amerishko XXI. stoletje (za nekatere nelegitimno zaradi skrajno tesne izvolitve, vendar potrjene od vrhovnega sodishcha in zato po amerishki ureditvi nesporne). Bush pooseblja teksashko robati obrat v versko-moralni rigorizem v nasprotju z japijevskim »uzhivachem« Clintonom, na chigar ime je obesheno ime Monike Levinsky (na Kennedyja se vezhe Marilyn Monroe). Poslovne zveze teksashkih naftnih družhb, v kateri s svojim lastnishtvom sodelujejo chlani Bushevega klana, s saudijsko

megadruzhino/ klanom bin Laden očitno niso usodne za Bushevo kariero; najbrž so po svoje celo koristne, saj potrjujejo uradno tezo, da niso vsi muslimani (Arabci) enaki, da so pach tudi taki, s katerimi je možno lepo poslovno sodelovati in prijateljevati... Nekateri namrech menijo, da je Saudija izvor vsega islamskega zla, tj. vahabitska sekta, ki vlada v Saudiji; glavna finančna podpora za Al Kaido, bin Ladnovo teroristično organizacijo, naj bi prihajala prav iz Saudije, Saudijci so bili v vechini med atentatorji 11-09-01 v ZDA; pred drugo vojno so ameriški kapitalisti trgovali tudi s Hitlerjevo Nemchijo, npr. Joseph Kennedy; povojni amer. imperij je utemeljil Roosevelt, ki naj bi »zmanipuliral« Pearl Harbour, bil je obveshchen, da se pripravlja napad, vendar je potreboval zhrtvenci shok za vstop v vojno proti Japoncem; po nekaterih podatkih je bil »zmanipuliran« tudi atomski napad na Japonsko – kot neizogibno mashchevanje za P. Harbour in kot edinstvena prilozhnost za »pravi preizkus« A-orozhja. (Clintona v zacetku septembra 2004, v chasu dolochanja kandidatov obeh strank, nenadoma obsihla slabost, v bolnici operacija na srcu, 4 x bypass s holesterolom zamashenih zhil, rad je dobro jedel, mastno, mochno hrano, v pokoju je najbrž zanemaril telesno aktivnost; ko je bil she predsednik, je she uravnoveshal z rednim jutranjim joggingom... Bush naj bi bil kot nadaljevalec Thatcher-Reaganove konservativne revolucije povsem drugachen od Clintona v politiki, toda malo natanchnejshi pogled pokazhe, da ga le nadaljuje, vse je kontinuiteta ameriškega interesa, ki je poglavitno vodilo, napade brez pokritja OZN je zachel Clinton, za obema je tudi mochna zhenska kot svetovalka in zunanja ministrica - Albrightova, Condoleezza Rice...) Izvolitev Busha, ki je odlicnega zdravja, pomeni, da vechina v ZDA vendarle meni, da v tem trenutku ni v interesu ameriških koristi zamenjava na vrhu oblasti, v chasu vojne to ni primerno, kot med 2. svet. vojno, vojna psihoza je tu koristila Bushu... Kerry, ki se sklicuje na Kennedyja (ima iste zacetnice), proti Bushu (kerry – vrsta drobnega goveda, tudi vrsta terierja; bush – grmovje, goshchava, to so njegove »tajne zveze«, vsa dinastichna mrezhja v njegovem ozadju) nima bistvene alternative v programu, alternativa je le osebno (Bush iz elitistichne wasp, Kerry dokaj nenavadno za kandidata za predsednika ZDA – katolichan mittelevropsko-judovskega porekla, kot tak waspovcem ne more biti vshech, kot jim ni bil vshech katolichan Kennedy, ki so ga likvidirali; tovrstna »simbolika« Kerryju kot predsedniku ne bi obetala nich dobrega; nekaterim se zdi tudi sumljiva njegova hitra odpoved ponovnemu shtetju glasov, morda je dobil kakshno »opozorilo«...); ustanovno izhodishche oblasti ZDA so protestantski fundamentalisti, ki so se uprli Angliji, ti imajo tajne družhbe, ki drzhijo oblast ZDA v rokah v vojashko-energetski mrezhji, tega pach ne bodo »kar tako« izpustili iz rok. Che je Busheva politika »velika prevara«, ni nich manjsha Kerryjeva obljuba »drugachnosti in globokih sprememb«. So Americhani menili: v chasu vojne proti terorizmu se niti ne splacha izvajati velike spremembe administracije, to namrech neizbezhno vnese diskontinuiteto v bojno operativnost? Nekoch Eisenhowerjev opozorilni govor: opozorilo Kennedyju pred vojashko-industrijskim

kompleksom, ki pomeni stalno nevarnost vzporedne oblasti in uzurpacije (ti so likvidirali Kennedyja kot predsednika, ni bil dovolj oster do Rusije in Kube, in potem še brata Roberta kot kandidata za predsednika; so pač »pohiteli«, kot predsednika bi ga gotovo težje). Putin in Bush – oba predsednika od leta 2000, zacetek novega tisočletja, oba v znamenju »mehke, sochutne, prijazne, ljudske diktature«, tako rekoč »nezhnega fashizma«... Vsekakor so Američani z izvolitvijo Busha poslali na smetishče zgodovine vse knjige (od znanih ameriških pisateljev se je protibushevsko angazhiral zlasti Gore Vidal z zgovorno naslovljeno knjigo: *Dreaming War – Blood for Oil and the Cheney-Bush Junta*), chlanke in razvpiti Moorov film, ki so opozarjali pred Bushem kot poshastjo iz fashistoidne dinastije; skupna poanta vsega tega raziskovalnega pisanja je bila, da je bushevska dinastija v zaroti z dinastijo saudovskih prijateljev pravzaprav naročila atentat na bistvena centra ameriške vojashke in ekonomske mochi 11-09-01, da bi s tem sprozhila dolgoročno posledično zlivanje vsakršnih dobichkov na svoje rachune. Kljub izvrstni montazhi in očitni tendencioznosti Moorov film ostaja nedorečen v upodobitvi »glavnega junaka« Georgea Busha: ni jasno, ali je Bush debil, perfiden demon v vlogi klovn, marioneta centrov mochi v ozadju ali prostodushen poshtenjak. Poglavitni namen filma je bil prepRechiti Bushevo ponovno izvolitev: Američani so se na to opozorilo pozhvizhgali, pri tem pa je znachilno tudi, da so za Busha, »zashchitnika bogatih«, vechinoma glasovali revni delavci in kmetje, za »liberalno-socialnega« Kerryja pa »napredni bogatashi« in intelektualci na vzhodu ZDA... Rezultat nedvoumno kazhe, da so pretezhno izbirali v skladu s kolektivno »voljo do mochi in varnosti«, chetudi z mozhnimi »nechistimi« povezavami, to pa je v sozvochju z aktualno splošno svetovno tendenco neokonservativizma, zavitega v neoliberalistichno retoriko. (Vsekakor so mnogi Busha podcenjevali.)

JASER ARAFAT (11. 11. 2004). Svetovne medije je preplavila vest o smrti predsednika »fantomske« drzhave Palestine. Tudi sam je bil skoraj kot nekakshen fantom: prezhivel je neshstete atentate, kot razni »fantomi« iz populistichne literature je imel stalno znachilnost v svoji garderobi: kockasta naglavna ruta in v bojevitejših mlajshih letih tudi zatemnjena (teroristichna?) ochala. Verjetno v zgodovini ni chloveka s tako dvoumno patriotsko identiteto terorista (glede tega seveda vsaj med Izraelci ni dvoma; nekateri od njih so vest o smrti sprejeli s plesom veselja; zanje je Arafat vsaj duhovni oche modernega terorizma vse do Al Kaide in Osame bin Ladna, pokol na olimpiadi v Münchnu 1972 naj bi bil njegovo delo; to je bil tudi chas izvirnega evroterorizma anarho-leve, npr. RAF, ter desne provenience, npr. hrv. emigracija) in t. i. bojevnika za mir, leta 1994 nagrajenega, skupaj z Izraelcema Jicakom Rabinom in Simonom Peresom, celo z Nobelovo. (Splošno uporabljana sintagma »bojevnik za mir« ima morda svojo bistveno vrednost ravno v dvoumnosti zveze boj – mir; prim. izrek »si vis pacem, para belum«.) Arafat je namrech priznal Izraelu pravico do obstoja; to za

militantnega Arabca, ki ga imajo rojaki za očeta palestinskega naroda, ni bila majhna stvar, čeprav naj bi pozneje tudi izjavil, da je shlo le za »taktično zvijacho« in da glavni cilj Palestincev ostaja »unichenje Izraela« z dolgoročno psihobiološko subverzijo (seveda je po potrebi tudi ta izjava lahko le zvijachna »formalnost«, ki naj bi pomirila skrajnezhe v lastnih vrstah). Sploh je pri njem veliko nezanesljivega, vse do osnovnih podatkov: ni povsem jasno, ali je bil leta 1929 rojen v Jeruzalemu ali v Kairu; bolj verjetno je slednje, se pravi, da je Egipčan, s pravim imenom Abdel-Rahman Husseini, sin kairskega trgovca, torej pravzaprav sploh ni bil palestinski begunec, kot se je sam predstavljal (najbrž je bil to njegov oče)... Za »posebno poslastico« ostajata še dve slikoviti (hipo)tezi o njegovi smrti: zastrupitev in levkemija. Zastrupitev naj bi bila izraelska (mosadovska?) zarota, po nekaterih pa celo palestinska (nasledstveno rivalstvo?); Arafatov dolgoletni osebni zdravnik je izjavil, da je zastrupitev najbolj verjeten vzrok za to skrivnostno smrt in da je pokojnik dva tedna prej še hodil, ko so ga peljali v vojashko bolnishnico v Francijo, tam pa je organizem popolnoma odpovedal (okvara na trombocitih zaradi strupa?). Levkemija pa naj bi bila »drugo ime« za aids (Oriana Fallaci je Arafata v intervjuju zhe leta 1972 oznachila kot homoseksualca; zhen, nekdanja pravoslavna kristjanka, ni zhivela z njim, temvech s hcherjo razkosno v Parizu). Sicer pa vechni bojevnik Arafat tudi po smrti očitno ne bo imel pravega miru: samo zachasno je pokopan v svoji (od Izraelcev obkoljeni in polporusheni) predsednishki rezidenci v Ramali, in sicer z obljubo, da mu bo nekoch izpolnjena zhelja, da bi imel grob v arabskem delu Jeruzalema. Vsekakor je bil, po osnovnem poklicu gradbeni inženir, tudi uspesen »poslovnezh«: njegovo »begunsko« premozhenje naj bi znashalo ok. shtiri milijarde dolarjev... (Balkancem lahko ostane v spominu tudi po svoji izjavi iz 90. let, da so se razmere na Blizhnjem vzhodu »balkanizirale«.)

ZHIVLJENJE PRESTOLNICE (Slovenija, 2004; TVS 1 – 9. 11. 2004). Zadnji del (6/6) izobrazhevalno-dokumentarne serije o Ljubljani, avtor Boshtjan Veselich tokrat zajame XX. stoletje od prve svetovne do vstopa SLO v EU. Celota shestih oddaj se zdi sicer obrtnishko dokaj solidna, vendar je pri tem tudi precej nepregledno in neizenacheno natlachena z vsem mogochim, od zanesljive dokumentarnosti do nekakshnih zabavno igranih »ilustracij«. Morda je she najvechja vrednost v tem, da lahko v gledalcu spodbudi shirshi razmislek o naslovnem fenomenu, se pravi o slovenski narodni in drzhavni prestolnici, zlasti v zvezi s sochasno aktualno »afero Kolizej«. V pozni jeseni 2004 je namrech po slovenskih medijih polemichno odmeval izid natechaja za arhitektonsko reshitev na podrochju t. i. Kolizeja, kjer v sredishchu Ljubljane, v jami nekdanje gramoznice, stoji leta 1845-1846 na hitro zgrajena »zgodovinska dragocenost« v obliki v vsakem pogledu danes zhe popolnoma brezvrednega, za chloveshka zhivljenja nevarnega, grotesknega konglomerata, pravzaprav »kurnika« ali she tochnje – kupa opeke. Drzni predlogi tujih arhitektov

so seveda razburili različne branilce tradicije in t. i. mestne identitete. Ljubljana ima skoz vso zgodovino, najbrž zhe od Jazonovih in emonskih chasov, tezhave s spreminjanjem vashko-trshke naselbine v pravo mesto in nacionalno prestolnico. Rezultati teh tezhav, ki izvirajo iz »vehne« ne(z)moznosti kakrshnekoli resnichno velikomestne širokopoteznosti, se kazhejo v znanem dejstvu, da je Ljubljana she zmeraj (evropsko, tochnjeje severnobalkansko) prestolno mesto brez ene same ulice, ki bi imela zares v celoti mestno podobo (izjema s pridrzhomom bi bila kvechjemu Mikloshicheva), je brez modernega mestnega sredishcha (ima le zgodovinsko, srednjeveshko podgrajsko jedro), kakor tudi nima niti ene arhitektonsko resnichno pomembne novejše stavbe (izjema je Plechnikov NUK, a she ta je realiziran le polovichno, od zadaj so nanj »sramotno obeshena« povsem drugorodna poslopja; pozornosti je seveda vreden tudi blizhnji sedež univerze kot dovolj reprezentanchna, chetudi ne posebno izvirna palacha, povsem neprimerna za sedanjo visokosholsko uporabo). Zhe krajshi sprehod po najvechkrat preimenovani barjansko-slovensko-dunajski osrednji zhili (Dunajska cesta 1876 – 1932; v SFRJ Titova cesta; po osamosvojitvi je »Titova balkanska pot« nadomeshchena s prvotno mittelevropsko), ki naj bi bila hrbtenica mesta, pokazhe arhitektonsko-identitetno zmeshnjavo brez doslednejše mestne linije, z neshtetimi »shkrbinami« in vsakrshnimi poslopji, od vechnadstropnic do enonadstropnih vashkih »zgodovinskih dragocenosti« tipa Shestica; slednja groteskno stoji ravno nasproti nekoch »najvishjega nebotichnika na Balkanu« (zaradi nje je zhe pred desetletji ob predlogu za rushenje skoraj izbruhnila »držhavljska vojna«, za ohranitev se je posebej zavzel celo »dvorni poet revolucije«). Tudi druge mestne vpadnice (Celovshka, Trzhashka, Shmartinska, Zaloshka, Dolenjska s Karlovshko) ne dajejo dosti drugachne podobe; po katerikoli pripelje tujec v Ljubljano, ne dobi vtisa, da prihaja v mesto, dokler se po brezoblichnih nizih vsakrshnih pritlehnih podezhelskih poslopij ali realsocialistichnih stolpnic nenadoma ne znajde »v sredishchu«. Pred leti, ob zchetku preнове osrednje zheleznishke postaje, se je obetalo nekakshno »kolodvorsko mitropsko svetovljanstvo«, vendar je kljub dolochenemu ochishchenju konchni rezultat she zmeraj provincialna avstro-ogrska postaja ob cesti z imenom tujega »junaka«, domachi »heroj na konju« je povsem nereprezentativno potisnjen na rob parka, v nekakshni kvazioficirski razoglavu in razpasani »lahkotno poetichni« podobi. »Branje« pokrajine z njenimi znamenji, njenega urbanizma z arhitekturo, zmeraj in povsod razkriva nepodkupljivo sporochilnost »videza kot bistva«; po izkushnjah sodech, niti 30-nadstropni nebotichnik na mestu Kolizeja ne bi bistveno spremenil Ljubljane; njen globinski identitetni strzhen jo »za vechno« dolocha kot bolj ali manj depresivno staroavstrijsko provincijsko gnezdo, stisnjeno k tlom v kotlini pod Gradom in blizhnjimi grichi, na obrobem mittelevropskem krizhishchu med Alpami, Jadranom, Panonijo in Balkanom. Na podrochju »exYU«, v tem specifichnem geohistorichnem bazenu ali »kotlu«, se je pach izoblikovalo le eno mesto v shirshem, polnovrednejšem smislu: namrech

Beograd; v njegovi senci je ostal tudi Zagreb. Beograd ima predvsem izredno naravno lego na sotočju najpomembnejših vodnih žhil tega prostora, na prelomnem ovinku med severnim in južnim Balkanom, z razgledom na vse strani; v sedmih desetletjih, kolikor je bil prestolnica srednjevelike evropske države, se je bliskovito razvil v dinamični urbani organizem, ki pomeni eno od točk med vechjimi svetovnimi mesti. Zagreb ima sicer solidno, čeprav ne posebno izvirno mestno jedro med madzharsko zaznamovano zheleznishko postajo in »dunajskim karejem« do katedrale; v tem kareju je nedvomno markanten le spomenik kralja Tomislava, vse ostalo pa je v glavnem na široko razmetano naselje brez opaznejshe identitete; v celoti gledano, gre za pomanjšani balkanski »ponaredek« Dunaja s pridihom Budimpeshte, in danes morda stoji pred zgodovinsko nalogo, da se razvije v eno od opaznejših evropskih prestolnic; za to, se zdi, le ima nekaj možnosti, medtem ko za Ljubljano z njenimi sociogeografskimi resursi takih možnosti ni videti. (Kosovel po prvi svetovni vojni pravi: »Siva melanholija Ljubljane«, pesem *Ognjeno sonce*, Kocbek po drugi v *Dnevniku 1946* omenja Ljubljano kot pridusheno, preplasheno, malenkostno, pijano in grobo...) Vendar to ne zahteva defetizma: kakor je bil po prvi svetovni vojni Nebotichnik simbol vzpona mladega slovenskega meshchanstva in po drugi Trg revolucije simbol vzpona njegove socialistichno-samoupravne voluntaristiche mimikrije, tako bo izvrstno zasnovani in ustrezno izbrani novi Kolizej simboliziral osamosvojitveni vzpon drzhavne prestolnice v novem tisočletju.

Chlovekov razvoj

*Sergej G. Kara–Murza*ZAHODNA IN SOVJETSKA DRUZHBA KOT
PLOD DVEH RAZLIČNIH TIPOV CIVILIZACIJE

SOVJETSKI SISTEM: TIP DRUZHBE IN TIP DRZHAVE

Bistvo institutov države in prava lahko razumemo samo, če upoštevamo tip družbe, ki jih je porodil. Oznachiti tip družbe po vrsti v njej vladajoče socialno-ekonomske formacije (fevdalna, kapitalistična, socialistična) ni dovolj. Rusija, Kitajska in Anglija so se zmeraj razlikovale, ne glede na ekonomsko formacijo.

V novem veku, ko se je oblikovala sodobna zahodna civilizacija (»Zahod«) in kolonialni imperiji, se je v zahodni družbeni misli utrdilo razlikovanje dveh podob chlovekovega zhlivljenja – civilizirane in divjashke. V okviru zahodne kulture chlovek zhivi v meshchanski družbi, zunaj teh okvirjev pa v stanju »narave«. Predstava o meshchanski družbi se je pojavila v t.i. naturalistični sholi politične misli, ki je primerjala »naravno« družbo (societas naturalis) in »civilizirano« ali meshchansko (societas civilis). Tako se je pojavila ideologija, ki je dobila ime *evrocentrizem*, katerega glavna ideja je, da obstaja samo ena pravilna pot družbenega razvoja (»magistralna pot civilizacije«), ki jo je Evropi (Zahodu) zhe uspelo prehoditi. Ostale države ali narodi so s te poti zavili ali so zaostali. Prej ali slej pa bodo prisiljeni to pot vseeno prehoditi, vendar z nepotrebnim trpljenjem in izgubami.

Evrocentrizem ni znanstveno utemeljen, sestavljen je iz niza mitov, ki se menjavajo odvisno od položaja (na primer: po polomu fashizma je bil mit o rasni manjvrednosti potisnjen na stran). Vendar pa je kot ideologija, ki rabi vladajočim razredom, evrocentrizem zelo zhlilav in je neredko prevladujoč v zavesti množic.

Kot nasprotno utezh evrocentrizmu so na Zahodu in v Rusiji mnogi znanstveniki in filozofi razvili predstavo o chloveshtvu kot zapletenem sistemu mnogih kultur in civilizacij. Njihova pestrost je nujna ne le za zdrav razvoj, ampak celo za sam obstoj chloveshtva.

V drugi polovici XX. stoletja je taka predstava dobila stroge znanstvene oblike. Z vidika teorije države in prava je postalo pomembno razlikovanje med sodobno in tradicionalno družbo. Sodobna družba se je pojavila v Evropi na rushevinah tradicionalne srednjeveshke družbe (renesansa je bila prehodno obdobje, tedanja »perestrojka«). Kulture in civilizacije, kjer takih globokih prelomov ni bilo, so nadaljevale svoj razvoj v pogojih te ali one variante tradicionalne družbe. Rusija v svoji imperialni obliki kot tudi v obliki ZSSR je bila klasičen primer tradicionalne družbe.

Pojma »tradicionalen« in »sodoben« sta pogojna, izbrani besedi ne izrazhata vech svojega izvornega smisla. Poleg tega za mnoge beseda »sodoben« zveni kot pozitivna ocena. Ker pa sta ta dva pojma zhe od zdavnaj v uporabi, ne bomo izumljali novih. Sodobna družba je produkt industrijske civilizacije, medtem ko tradicionalna družba korenini v agrarni civilizaciji. V chasih to znachilnost prenashajo v nashe chase in napachno sodijo, da se je v vseh industrijsko razvitih drzhavah oblikovala sodobna družba. Stopnja gospodarskega razvoja ni bistvena znachilnost. Japonska je visoko razvita industrijska drzhava, vendar je ohranila najbolj pomembne znachilnosti tradicionalne družbe. Po drugi strani pa so plantazhe v Zimbabveju sredishcha sodobnega nachina zhivljenja.

Pojma »sodobno« in »tradicionalno« ne vsebujeta ocene, te se pojavijo le pri gledanju skozi ideoloshki filter. Na primer: kljub ideoloshkim postulatom evrocentrizma tradicionalna družba ni neuchinkovita in inertna. Pri določenih pogojih izvaja projekte hitrega in mochnega razvoja (to se vidi na primerih Rusije, Japonske, danes Kitajske). Tip družbe sam po sebi ne prejudicira njenega obnashanja na določenem zgodovinskem razpotju – njene surovosti ali tolerantnosti, despotizma ali svobodnjashstva.

Sodobna (meshchanska) družba emigrantov iz Evrope v ZDA je brez vsakih moralnih zadržkov tristo let izvajala suzhenjstvo in se pri tem imela za ideal demokracije. V istem chasu pa so se z Zahoda vsipale kletve na »despotsko Rusijo« zaradi njenega tlachanstva, ki je obstajalo le kratek chas in le v osrednjih regijah. Utemeljitelj teorije meshchanske družbe, angleshki filozof John Locke, je pomagal napisati ustavo suzhnjelastnishkih drzhav ZDA in vložil vse svoje prihranke v trgovino s suzhnji.

Za razumevanje smisla drzhavne ureditve v Rusiji po oktobrski revoluciji 1917 se je nujno, vsaj zachasno, izogniti ideloshkim ocenam. She posebno popachi stvarno obravnavo zgodovine sovjetske drzhave in prava pogled skozi ideoloshki filter evrocentrizma, ki zamegljuje resnichno sliko in ne pojasnuje. Raziskovalci se morajo okleniti tudi vulgarne psihoanalize in zadeva se zreducira do kompleksov in psihichnih deviacij »tiranov« ali mistichnih skrivnosti »ruske dushe«. V luchi teorije sodobnih in tradicionalnih družb pa je mogoche zgodovino sovjetske drzhave in prava tolmachiti z racionalnim razmishljanjem, ki privede do logichnih sklepov.

Za nasho temo je bistvena predstava o chloveku in celoti interesov, idealov in kulturnih norm, ki združujejo ljudi v družbo, porodijo drzhavo. Predstave o chloveku (torej antropoloshki model, odgovor na vprashanje: »Kaj je chlovek?«) se v tradicionalni in sodobni družbi mochno razlikujejo. Pri utrjevanju sodobne družbe kot rezultata reformacije, renesanse in meshchanskih revolucij se je oblikovala nova predstava o chloveku – *svobodni individuum*. Individuum – je latinski prevod grshke besede *atom*, kar po rusko pomeni *nedeljiv*. Chlovek je postal atom chloveshtva – svoboden, nedeljiv, v neprenehnem gibanju in nasprotnih udarcih. V Rusiji je sam smisel pojma

»individuom« široki javnosti neznan – ta beseda se razume kot sinonim za besedo osebnost«, kar je popolnoma napachno.

Kakor se je srednjeveshka Evropa preobrazhala v sodobni Zahod, tako se je chlovek osvobajal od zavezujočih ga, solidarnostnih, »*obshchinskih*«, chloveshkih vezi. Kapitalizmu je bil potreben mobilen chlovek, vprezhen v kupoprodajni odnos na trgu delovne sile. Zato je *obshchina*¹ zmeraj bila največji sovražnik burzhoazne družbe in njene kulture.

V Rusiji ni prishlo do pretrganja teh vezi, ne glede na vpliv kapitalizma med Stolipinovo reformo. V antropoloshkem modelu, ki so ga v zacetku XX. stoletja v Rusiji razvili pravoslavni filozofi, je chlovek *sobornaja*² osebnost, sredishche mnozhice chloveshkih vezi. Tu je chlovek vedno vkljuchen v solidarnostne skupine (družhine, vashke in cerkvene srenje, delavske skupnosti ali celo tolpe lopovov). Kot obichajni izraz te antropologije je v rabi moto: »Eden za vse, vsi za enega«.

Za tradicionalno družhbo je zelo pomemben pojem *narod* kot nadosebnostna skupnost z zgodovinskim spominom in s skupno zavestjo. V narodu je vsaka generacija povezana z odgovornostjo do prednikov in potomcev. Na Zahodu se je pojem »narod« spremenil, tu so drzhavljani, skupnost individuumov. Ker so nedeljivi, se združhjujejo v narod prek meshchanske družhbe. Kdor je zunaj, ni narod. Z gledishcha zahodnih raziskovalcev Rusije v njej narod ni obstajal niti sredi XIX. stoletja, ker ni bilo meshchanske družhbe. Popotnik markiz Astolphe de Custine je pisal v svoji znani knjigi o Rusiji (*Rusija v letu 1839*): »Stalno vam ponavljam – da bi lahko ustvarili narod, bi tu bilo potrebno vse porushiti«.

Izhodishchni mit zahodne družhbe je postala predstava o chloveku, kot jo je podal filozof XVII. stoletja Thomas Hobbes. Trdi, da je naravna, prirojena lastnost chloveka – podrejanje in izkorishchanje chloveka (»chlovek chloveku volk«, op. pr.). Za chloveka je tako naravno stanje *vojna vseh proti vsem* (*bellum omnium contra omnes*). V pogojih civilizacije, meshchanske družhbe, se ta vojna vgrajuje v okvire zakona in postane *konkurenca*. Zahod je edina kultura na Zemlji, katere antropoloshki mit trdi, da je chlovek po svoji naravi domnevno krvolochen. Vse druge družhbe verjamejo, da izvirajo od bogov, da je chlovek zaradi storjenega greha izgubil raj, v svojem izvirni naravni obliki pa je ustvarjen po bozhji obliki in podobi.

Na nivoju religiozne zavesti je glavno spremembo v predstavi o chloveku na Zahodu izvedla evropska protestantska reformacija. Ta je zavrgla idejo kolektivne reshitve dushe, religioznega bratstva ljudi, ki je prej združhila ljudi v krshchanstvu: vsi ljudje so bratje v Kristusu, on je *za vse nas* shel na krizh. Na Zahodu pa se je nasprotno pojavil utemeljevan *individualizem*. Tam je v družhbo vgrajena ideja *predestinacije*. Kar pomeni, da niso vsi ljudje izvorno enaki, marvech se delijo na manjshino, izbrano za reshitev dushe, in na tiste, katerim je namenjena poguba v peklu (gehenna) – *zavrzhenci*.

Pri tem je temeljna trditev kalvinistov (1609): »Chetudi govorijo, da je Bog poslal sina svojega, da bi vzel nase grehe vsega chloveshkega rodu, njegov cilj ni bil reshitev

vseh: hotel je reshiti od pogube samo nekatere. In govorim vam, da je Bog umrl samo za reshitev izbranih«. Shkotski puritanci celo niso dovolili krstiti otrok tistih, ki jih je zavrzel Bog (na primer otrok pijancev). To je bil premik nazaj od bistva krshchanstva k ideji »izvoljenega ljudstva«. Vidno znamenje izvoljenosti je postalo bogastvo. Revshchino so sovrazhili kot simptom zavrzenosti. Calvin je najstrozhje prepovedal dajati miloshchino, v Angliji sprejeti zakoni o revnih so osupljivi po svoji surovosti.

Pomembna ideoloshka posledica religiozne delitve ljudi na izbrane in zavrzhene, dopolnjena z idejami socialdarwinizma, je postal *rasizem*, ki ne obstaja v tradicionalni družbi. Sprva se je nanashal na narode koloniziranih drzhav (posebaj v zvezi s trgovino s suzhnji), potem pa se je razshiril na razredne odnose v novi družbi samega Zahoda. Utemeljitelji politichne ekonomije XIX. stoletja govorijo o »rasi delavcev«, britanski premier Disraeli pa o »rasi bogatih« in »rasi revnih«. Proletarci in burzhuiji so postali dve razlichni rasi.

Tako je kolonizacija predhodnica ustanovitve burzhoazne drzhave. Kapitalistichna ureditev je bila do delavcev Zahoda taka, kot je bil prej odnos Zahoda do prebivalcev kolonij. Odnos med kapitalistom in proletarcem ni bil nich drugega kot posamezen primer odnosa med kolonizatorjem in koloniziranim.

V Rusiji protestantske reformacije ni bilo, ideje razsvetljenstva in znanstvene revolucije niso povzročile ideoloshkega prevrata, ker so jih v kulturno okolje Rusije uvajali postopoma in brez religiozne podpore. Hobbsove zamisli si niso mogle utreti poti, prav tako ne socialdarwinizem (tj. ideja, da med ljudmi kakor v divjini poteka *boj za obstanek*, v katerem morajo slabotni umreti). V Rusiji se je celo razvila posebna veja darvinizma, ki ni poudarjala boja za obstanek, temvech *vzajemno pomoc* – celo v odnosu do zhivalskega sveta.

Tako so se torej v chasu ustanovitve sovjetske oblasti v Rusiji vladajoche predstave o chloveku na vseh nivojih zavesti v temelju razlikovale od tistih, ki so se oblikovale v meshchanski družbi Zahoda. Iz predstav o chloveku so sledili tudi pogledi na družbo in drzhavo.

Prvich, pogledi na družbo v zahodni socialni filozofiji od Hobbsa pa do nashih dni sledijo nachelom *metodoloshkega individualizma*: »dejanja individuumov ustvarjajo družbo«. V Rusiji je socialna filozofija (tako pravoslavna kot tudi liberalna, she toliko bolj pa marksistichna) zavrachala samo formulacijo vprashanja kot nekorektno, ker osebnost zunaj družbe preprosto sploh ne obstaja. Družba in osebnost sta nerazdružno povezani in se *soustvarjata*.

Razlichne so tudi sile in procesi, ki krepijo družbe razlichnih oblik. Ta proces na Zahodu pomeni ekvivalentno menjavo med individuumi, njihovo pogodbo *nakupa–prodaje*, izrazheno s chisto kolichinsko mero *cene*, neutesnjeno z etichnimi vrednotami. Vsak chlovek je glede na drugega chloveka lastnik. Družba se oblikuje prek dejanj menjave, s pomocjo katerih vsakdo ishche maksimalno možno korist na rachun

pridobitve lastnine drugega po najmanjši ceni. Obča, vseobsežna metafora družbenega zhivljenja postaja *trg*. Vsako dejanje menjave mora biti *svobodno* in *ekvivalentno*.

Nasprotno pa so v tradicionalni družbi ljudje povezani z mnogimi odnosi *odvisnosti*. Dejanja medsebojne menjave največkrat nimajo značilnosti svobodnega in ekvivalentnega nakupa–prodaje (menjave enakih vrednosti), ker trg regulira samo manjši del družbenih odnosov. Zato pa imajo velik pomen odnosi, kot so sluzhenje, izpolnitev dolga, ljubezen, skrb in prisila. Vsi ti odnosi so z vidika liberalca nesvobodni in se jih ne dá racionalno ovrednotiti. V dobrshni meri je njihova motivacija etična. Obča, vseobsežna metafora družbenega zhivljenja postaja v tradicionalni družbi *družhina*.

V Rusiji je vedno bila pomembna ideja »skupne stvari«, kohezivnega elementa družbe. Prisotnost skupne ideje (»v prid iste stvari«), podprte s strani vechine občanov, je krepila drzhavo. In nasprotno, dvomi ali razocharanje glede te ideje (»zhivimo nepravichno«) so lahko privedli k hitremu, in za liberalno mishljenje nerazumljivemu, propadu drzhave.

Temeljna razlika med tradicionalno in zahodno družbo je jedro etičnih vrednot, ki jih priznavajo za skupne vsi člani družbe (»nenapisani zakon«). Prav zahodna družba se je pojavila prek razchlenitve te skupne (totalitarne) etike na mnozhico posameznih, poklicnih etik – na poslovno, administrativno, politichne etiko itd. Meshchanska družba je okrepila stabilnost takrat, ko je iz medchloveshkih odnosov ochistila neracionalne sile (z zamenjavo *vrednot* z *vrednostmi*, tj. s ceno), postala je neobchutljiva za pretrese v sferi idealov. Tako je tudi postala povsem ravnodushna do problema priznavanja socialne ureditve kot pravichne ali nepravichne – kriterij pravichnosti je odstranjen iz procesa legitimizacije družbene ureditve.

V tradicionalni družbi pa nasprotno ideal pravichnosti igra veliko vlogo pri utrditvi ali izgubi legitimnosti. Vodilni sodobni ideolog liberalizma F. von Hayek je v svoji knjigi *Pot k suzhenjstvu* (1944) poudaril, da pojav nekaterih skupnih etičnih idealov v družbi pomeni premik k socializmu.

V skladu s predstavami o chloveku in vezeh, ki povezujejo ljudi v družbo, se gradi politichni red, ki dolocha tip drzhave. Tradicionalna družba, ki ima za ideal družhino, porojeva t.i. *paternalistichno* drzhavo (od lat. pater – oče). Tu so odnosi med oblastjo in podanikom hierarhichni ter se gradijo po vzorcu odnosov med ochetom in otroki. Jasno, da so predstave o svobodi, vzajemnih pravichah in obveznostih tu v temelju drugachne, kot so v tipu zahodne drzhave, katere vloga je zreducirana v funkcijo policista na trgu (drzhava je »nochni chuvaj«).

V Evropi reformacija ni revolucionirala le religozne sfere, ampak tudi idejo drzhave. Prej je le-ta utrjevala, krepila *avtoriteto* s pomochjo bozhanske milosti. Monarh je bil maziljenec Bozhji, vsi njegovi podaniki pa so v nekem smislu njegovi otroci. Luther je bil prvi, ki je utemeljil spreobrnitev paternalistichne drzhave v *razredno*, kjer

predstavniki višje sile postanejo *bogati*. Bogati so postali nosilci oblasti, usmerjene proti *revnim*. Država je prenehala biti »oče«, narod pa je prenehala biti »družina«. Družba je postala arena razrednega boja.

Ko je imenoval novo družbo »republika lastnikov«, je teoretik meshchanske družbe Locke takole pojasnil bistvo države: »Glavni in osnovni cilj, zaradi katerega se ljudi povezujejo v republike, se podrejujejo vladam, je obvarovanje njihove lastnine« (beseda »republika«, torej »skupna stvar«, se je izvorno uporabljala za vsako državo, tudi za monarhijo).

Meshchanska družba torej temelji na konfrontaciji z revnimi. Notranja enotnost družbe je nachelno zanikana kot izguba svobode, kot totalitarizem³. Normativno je dolžna država meshchanske družbe omogočati konkurenčne pogoje, občasno pa voditi vojne in preizkušati revolucije. V fundamentalni vechdelni *Zgodovini ideologij*, po kateri se uchijo na zahodnih univerzah, beremo: »Drzhavljske vojne in revolucije so inherentne za liberalizem prav tako, kot sta najemno delo in placha za lastništvo oz. kapital. Demokratična država je vseobsežna formula za narod lastnikov, ki je v nenehnem strahu pred ekspropriacijo... Drzhavljska vojna je pogoj obstoja liberalne demokracije. S pomočjo vojne se utrjuje drzhavna oblast prav tako, kot se »narod« utrjuje prek revolucije, politično pravo pa z lastništvom... Tako torej demokracija ni nič drugega kot hladna drzhavljska vojna pod vodstvom države.« Enetnost (»*narodnost*«) v tradicionalni družbi pa je nasprotno vedno ideal in skrb države. Svoje legitimnosti ne chrpa iz zmagovite drzhavljske vojne, temveč iz avtoritete države kot očeta. Enotnost je glavna vrednota družine, zato država v vseh svojih ritualih poudarja obstoj take enotnosti.

Razlika dveh tipov države je dobro vidna iz primerjave načinov glasovanja v parlamentih in sovjetih. Glasovanje je starodaven ritual vsake oblike demokracije, od rodovne do sodobne liberalne. Ta ritual le končuje proces usklajevanja interesov in izvedbe odločitev, sprejemljivih za vse vplivne skupine. V parlamentu je glasovanje le ritual, ki simbolizira *konkurenco*, v kateri zmaguje močnejši (pa chetudi z vechino enega samcatega glasu). V sovjetih (vsake vrste) – od sovjeta plemenskih poglavarjev do Vrhovnega sovjeta ZSSR – je glasovanje ritual *soglasja*, kjer se trudijo doseči enoglasje⁴.

Enak smisel imajo volitve v predstavnishke organe oblasti. V meshchanski družbi so volitve prezentirane kot politični trg, na katerem stranke »prodajajo« svoje programe in dobijo plachilo v obliki glasov občanov. V svobodni konkurenci tu zmaguje močnejši. Volitve v tradicionalni družbi, kot smo lahko videli v ZSSR, so dejansko plebiscit (odgovor je »*da-ne*«). Njihov namen je sodelovati pri odobritvi generalne linije države. Zato je bila v ZSSR tako pomembna *navzočnost* na volitvah, cheprav je malokdo od volilcev sploh pogledal na volilni listek – izrekel je »da« s samim dejstvom glasovanja, ko je oddal neposhkodovan volilni listek. Vsak primer nesodelovanja na volitvah je pomenil izraz močnega nezadovoljstva. Za liberalno

držhavo množično sodelovanje na volitvah nima bistvenega pomena, pravomochni kvorum se zmanjšuje včasih do $\frac{1}{4}$ občanov, v nekaterih primerih (kot v ZDA) pa sploh do enega chloveka.

Različni so tudi pristopi pri dodelitvi »glasu« obchanu. Nastanek novega tipa chloveka – individuuma (atoma) je privedel do »atomizacije« glasu. Skrajna oblika demokracije zahodnega tipa je postal princip »en chlovek – en glas«. Pred tem se je v raznih solidarnostnih kolektivih »glas« ali njegov del oddajal tistemu, ki so ga imeli za predstavnika razuma in volje tega kolektiva (na primer ochetu kmechke družhine, duhovniku, plemenskim poglavarjem). V vsaki držhavi sovjetskega, ne pa parlametarnega tipa so nosilci glasov ne le občani, temvech tudi kolektivi, skupnosti ljudi.

Na zgodnjih stopnjah razvoja držhave v sovjetski Rusiji so volitve v sovjete potekale v kolektivih podjetij in vashkih skupnosti tako, da je glas chlana kolektiva »tehtal« vech kot glas izoliranega občana⁵. Kasneje se je pojavil »kolektivni glas« narodov in nacionalnosti. Narodi niso bili zastopani v držhavnem vrhu kot skupnost atomov, temvech kot celotnost (Sovjet nacionalnosti), vsak obchan pa je imel svoj »glas« tudi kot predstavnik svoje nacionalnosti, kar je bilo celo navedeno v osebnem dokumentu (notranjem potnem listu).

Smisel glasovanja kot eden od mehanizmov uveljavljanja volje občanov dolocha izvor legitimnosti držhave v dveh tipih družhbe. V meshchanski družhbi je držhava *profanirana*, odvzeta ji je svetost – je racionalen stroj, zgrajen v interesu družhbe. Legitimnost za vsak novi mandat dobi »od spodaj«, prek volilne skrinjice, s seshtevkom glasov ljudi–atomov.

V tradicionalni družhbi je držhava *sakralizirana*, pripada ji neki vishji smisel, svetost, ki ne temelji na seshtevku glasov posameznih občanov, temvech na milosti te ali one vrste. V skrajnem primeru *teokraticne* držhave ta milost, ki legitimizira politichno oblast, v celoti izhaja iz bozhjega navdiha. V jeziku, razumljivem za ljudi, ta navdih izreka cerkev. Legitimnost, pridobljena na ta nachin, ne gre nujno skozi preizkus volitev, dokler zadoshcha avtoriteta cerkve.

Najbolj razshirjena varianta držhave tradicionalne družhbe je *ideokraticna*. V njej je vir navdiha niz idealov, priznan kot obchesprejemljiv in nepodvrgljiv preizkushnji prek dialoga ali volitev. Včasih je varuh takih idealov cerkev, včasih ni. Tako carska Rusija ni bila teokraticna držhava, vloga pravoslavne cerkve v legitimnosti oblasti pa je bila zelo velika. Kriza uradne cerkve in religiozno iskanje v ruski družhbi ob koncu XIX. – zacetku XX. stoletja sta bila zelo pomembna dejavnika spodkopavanja legitimnosti carske oblasti. Lev Tolstoj kot religiozni mislec, ki je prishel v konflikt s cerkvijo, je resnichno postal »zrcalo ruske revolucije«.

Sovjetska oblast je bila tipichna ideokraticna držhava tradicionalne družhbe. Niz idealov, v katerem je bilo bistvo navdiha in ki je dajal legitimnost oblasti, pa se je manifestiral v jeziku »hrepenenja proletariata« po resnici in pravichnosti. Avtoriteta

sovjetske države se je opirala na majhno shtevilo svetih idej. Filozof N. Berdjajev je v emigraciji celo pisal (1923): »Socialistična država ni sekularna država, to je sakralna država... Podobna je avtoritarni teokratični državi... Varuhi mesijanske »ideje« proletariata so posebna hierarhija – komunistična stranka«.

Postopoma je sakralna komponenta slabela, ko je prehajala iz mesijanske vere v svetovno revolucijo v »kult Stalina«, odsevajoč predvsem idejo krepitve *lastne* države. Po koncu obnovitvenega obdobja (sredina 50. let) pa je sovjetska država izredno hitro postajala vse bolj odkrita, vse manj ideokratična. Vendar pa je njen tip ostajal prejšnji. Njena legitimnost se je dokazovala predvsem prek idealov in s socialno politiko v skladu z njimi, potrjevala pa se je z volitvami plebiscitarnega tipa (po principu »da – ne«).

V strukturi procesa legitimizacije je bila partija nujna predvsem kot varuh in tolmač navdiha. Zato je bila partija – VKP(b), potem pa KPSZ – povsem drugachen tip stranke kot v zahodni meshchanski družbi, kjer stranka konkurira na »političnem trgu«. Ker je bila edina partija na oblasti, je KPSZ v bistvu bila poseben »stalno delujoči« *sobor*, ki je zastopal vse socialne skupine in razrede, vse nacionalnosti in teritorialne enote. Znotraj tega *sobora* pa je potekalo usklajevanje interesov, doseganje kompromisov in reševanje oziroma odpravljanje konfliktov, kratka koordinacija vseh delov državnega sistema. Razumljivo, da se v partiji *sobornega* tipa, ki je dolžna demonstrirati enotnost kot najvišjo vrednoto in vir legitimnosti vse države, ni dovoljevalo frakcionastva, naravnega za »razredne« stranke.

Vse zahteve vechstrankarstva, »svobodne igre političnih sil«, pluralizma itd., ki jih je bilo slišati v sredini 80. let, niso bile usmerjene v »izboljšanje« sovjetske države, temveč v zamenjavo samega *tipa državnosti* (in še globlje – v zamenjavo tipa civilizacije). Shlo je torej za izvedbo revolucije, veliko bolj fundamentalne, kot so socialne revolucije. V sovjetskem obdobju so vsi družboslovci predvidene posledice take revolucije (vključno z antisovjetskimi filozofi – emigranti) ocenjevali kot katastrofalne, njihove razsežnosti je bilo težko celo predvideti. Izkushnje 90. let so v celoti potrdile te ocene.

PARLAMENT IN SOVJETI

Evrocentrizem trdi, da obstaja ena sama »pravilna« oblika demokracije – *parlamentarna*. Ta temelji na strankarskem predstavnistvu glavnih družbenih socialnih skupin, ki konkurirajo na volitvah (»politični trg«). Parlament je forum, na katerem strankarske frakcije trgujejo, usklajajo interese skupin in razredov, ki jih predstavljajo. Ravnotezhje političnega sistema se omogoča s pomočjo »omejitev in nasprotnih utezhi« – z razdelitvijo oblasti, s trdnimi pravnimi normami in z obstojem močne opozicije. V zrelem stanju se ta uravnoteženi sistem prelevi v dve, po moči približno enaki

stranki, zelo podobni po svojem socialnem in političnem programu. Kot taki predstavljata v parlamentu interese različnih socialnih skupin. Kot se je politična ekonomija razvijala v okvirih koncepcije uravnoteženega trga, tako je tudi politična filozofija parlamentarizma nastajala kot odlitek z Newtonove mehanistične podobe vesolja. Tako teorija ustavne monarhije v Angliji neposredno izhaja iz Newtonovega modela. Ustava ZDA je klasičen primer koncepcije države kot uravnoteženega stroja.

V sovjetih se je izrazil drugachen tip demokracije. Prvih, od vsega zacetka je ta demokracija izrazhala *samodržavni* ideal, nezdružljiv z dualizmom zahodnega mishljenja, ki je pripravljen videti v vsaki stvarnosti boj dveh nasprotujočih si nachel (ta dualizem je na koncu privedel do dvostrankarskega političnega sistema). »*Vsa oblast sovjetom!*« je geslo, ki je zavrachalo tako konkurencu strank kot tudi razdelitev oblasti – na pravne »nasprotne utezhi«. Drugich, sovjeti so v sebi od vsega zacetka nosili idejo *neposredne* in torej ne predstavniške demokracije. Sprva so sovjeti, ustanovljeni v tovarnah, združevali vse delavce, v vashkem okolju pa se je za sovjet shtel vashki shod. Kasneje so se sovjeti postopoma in s tezhavami spreminjali v predstavniški organ, vendar so pri tem ohranjevali *soborno* nachelo demokracije. Za vzorec so imeli (ochitno podzavestno) stanovske zборе ruske države XVI.–XVII. stoletja, ki so jih sklicevali predvsem v kritičnih trenutkih⁶. Poslanci sovjeta niso bili profesionalni politiki (praviloma pravniki), temvech ljudje iz »osrchja zhivljenja« – idealno pa predstavniki vseh socialnih skupin, pokrajin, nacionalnosti. Z gledishcha parlamentarizma je seveda videti nesmiselna »izbira« sestave sovjetov po spolu, starosti, poklicu in nacionalnosti. Vendar ko je korpus poslancev sestavljen iz tistih, ki poznajo vse plati zhivljenja iz osebnih izkushenj, ne pa iz profesionalcev, ima tak pristop globok smisel.

V nasprotju s parlamentom, kjer se v konkurenchnem boju zmagovalec hitro ugotovi, se sovjet, ki stremi k iskanju enotnosti (konsenza), loteva vprashanj z raznih strani in pretresa probleme v zastri obliki. To pushcha vtis nejasnosti in pochasnosti (»govorunstvo«) – she posebej, ko oslabijo mehanizmi zakulisnega usklajevanja pozicij. Tistim, ki so po letu 1989 lahko paralelno sledili debatam v Vrhovnem sovjetu ZSSR (ali RSFSR) in v kakem zahodnem parlamentu, se je razlika zdela fenomenalna.

Stvar je v tem, da se v parlamentu zbirajo politiki, ki zastopajo konfliktne interese raznih skupin, sovjet pa izhaja iz ideje narodnosti. Od tod izvirajo različni cilji in procedure. Parlament ishche le sprejemljivo odlochitev, točko ravnotezhja sil. Sovjet pa »ishche resnico« – tisto odlochitev, ki naj bi bila skrita v ljudski modrosti. Zato je glasovanje v sovjetih imelo plebiscitarni znachaj: ko je »resnica odkrita«, se potrdi enoglasno. Konkretno odlochitve pa izvaja organ sovjeta – ispolkom⁷.

Retorika sovjeta se z gledishcha parlamenta zdi chudna, che ne absurdna. Parlametarec, ki je dobil volilni mandat, se vnaprej opira le na svoj um in sposobnost. Poslanec sovjeta poudarja, da on le izrazha voljo ljudstva (iz njegovih krajev). Zato se pogosto

ponavlja fraza: »Nashi volilci čakajo...« (ta ostanek iz preteklosti se je ohranil v drzhavni dumi celo she deset let po likvidaciji sovjetske oblasti). V sovjetih je obstajal ritual, neizpolnljiva norma – »navodila volilcev«. Veljalo je, da poslanec nima pravice podvomiti o njih (cheprav so, jasno, ta navodila lahko bila protislovna).

Sovjeti so bili plod politichne kulture ruskih ljudstev in so izrazhali to kulturo. Soditi o njihovih nachelih, procedurah in ritualih po merilih zahodnega parlamenta pomeni zaiti v primitiven evrocentrizem. V praksi so sovjeti izdelali sistem procedur, ki so bile v konkretnih pogojih sovjetske druzhbe stabilna in efektivna oblika drzhavnosti. Ko je v tej druzhbi nastal razdor in je zachela razpadati, so neefektivni postali tudi sovjeti, kar se je v celoti pokazalo zhe v letih 1989–1990.

SOVJETI IN PARTIJA

Drzhava se gradi in deluje v okvirih določenega politichnega sistema. V njem so drzhavni organi in ustanove dopolnjeni z druzhbenimi organizacijami (strankami, sindikati, kooperativami, znanstvenimi in drugimi drushtvi). Glavne druzhbene organizacije sovjetskega politichnega sistema so nastale do revolucije 1917, njihovo shtevilo pa je po njej zelo nihalo. Glavna sprememba je bilo uvajanje *enostrankarskega* sistema, ko so zvezne in celo koalicijske (sprva) leve stranke postopoma prehajale v opozicijo k boljshevikom. To se je dogajalo vse do leta 1922, ne glede na poskuse boljshevikov, da bi obnovili znamenja vechstrankarstva. Ideja enotnosti se je vse mochneje vsiljevala. Eserji in menjsheviki so hitro »preshaltali« v VKP(b), strankarski voditelji pa so emigrirali, bili pregnani ali aretirani v toku politichnega boja.

Partija je zavzela v politichnem sistemu posebno mesto, brez uposhtevanja tega ni mogoche dojeti tipa sovjetske drzhave. V literaturi se to neredko predstavlja tako, kot da je bila preobrazba partije v ogrodje celotnega sistema in njeno zrashchanje z drzhavo – realizacija zavestne koncepcije V. I. Lenina, ki se je pojavila zato, ker se politichno nezreli in malo izobrazheni poslanci delavskih in kmechkih sovjetov niso znali spoprijeti z nalogami drzhavnega upravljanja. Ochitno problem lezhi globlje. Potrebo po posebnem, od sovjetov neodvisnem »ogrodju« sta narekovala dva razloga.

Geslo »Vsa oblast sovjetom!« je odsevalo kmechko idejo »zemlja in lastna volja« ter nosilo v sebi velik naboj anarhizma. Nastanek mnozhice lokalnih oblasti, ki jih »zgoraj« niso omejevali, je dobesedno razsipala drzhavo. Sovjeti tudi niso bili omejeni z zakonskimi okvirji, kajti ker so imeli »vso oblast«, so lahko nacheloma spreminjali zakone. Nujna je bila sila z nesporno avoriteto, ki bi bila vkljuchena v vse sovjete, hkrati pa ne bi sledila lokalnim ciljem in kriterijem, temvech obchedrzhavnim. Takshna sila je postala partija, ki je igrala vlogo »varuha idej« in najvishjega arbitra ter bila zunaj dosega kritike za svoje napake in polomije. Prav partija, katere chlani so v raznih letih sestavljali od 40 do 70% poslancev, je zdruzhila sovjete v edinstven

državni sistem, povezan hierarhično in »po horizontali«. Pomen te povezujoče vloge partije se je nazorno pokazal leta 1990, ko je bila partija zakonodajno odstranjena iz pristojnosti KPSZ.

Drugi razlog preobrazbe partije v kohezivno »ogrodje« državnega sistema je v dejstvu, da sovjeti *sobornega* tipa, v nasprotju od parlamenta, niso mogli biti *hitri* organi upravljanja. Iz njih se je izločil chisto upravni *ispolkom*, sami pa so le odobrili in legitimizirali njegove odločitve. Za družbo tradicionalnega tipa je bila taka vloga zelo pomembna, vendar je bil potreben še forum, kjer bi prihajalo do odloचितev prek usklajevanja interesov in iskanja kompromisov. Tak forum, delujoč »za kulisami« sovjetov, je postala partija bolshevikov.

Taka konstrukcija oblasti je neobichajna z zornega kota liberalnega demokrata, cheprav izpolnjuje iste funkcije, kot jih v parlamentarni demokraciji. Zakulisni forum za iskanje kompromisov in doseganja odloचितev obstaja tudi v parlamentu. Tako je v ZDA najvishja financa, industrijska, politichna, vojashka in znanstvena elita združena v mrežo zaprtih klubov, in prav tam se dogaja nevidno usklajevanje interesov in izvajanje odloचितev. Drugachen tip »nadstrankarskega« foruma je politichno masonstvo, ki v določenih trenutkih igra zelo aktivno vlogo (posebno v kadrovski politiki). Tako je rusko politichno masonstvo, izoblikovano leta 1906, združevalo v svojih vrstah vodje vseh levih strank razen bolshevikov. Med 29 ministri zachasne vlade vseh mandatov je bilo 23 masonov. Vsi trije chlani prezidija CK Petrograjskega sovjeta prvega mandata (Kerenski, takrat trudovik⁸, ter dva menjshevika) so tudi bili masoni. Najbolj znane osebnosti Februarja⁹ so v spominih poudarjale, da so bile prav masonske lozhe tiste »okrogle mize«, za katerimi so potekala pogajanja revolucionarjev (eserji in menjsheviki) z liberalnimi politikami¹⁰ (kadeti in trudoviki).

V letih industrializacije je VKP(b) postala mnozhichna, v 70. letih pa je shtela 10% odraslega prebivalstva. Glavno sredstvo vpliva na delovanje držhave je bila njena kontrola nad kadrovskimi vprashanji. Unichenje opozicije znotraj partije v zachetku 30. let in likvidacija frakcionashtva sta omogochili CK VKP(b) popolno kontrolo nad imenovanjem uslužbencev na vse pomembne državne položhaje. Zhe pri koncu leta 1923 se je zachel oblikovati sistem *nomenklature* – seznama položhajev, za katere so se vrshila imenovanja (in odstavitve) shele po dogovoru s partijskimi organi. V nomenklaturu so zacheli vkljuhevati tudi volilna delovna mesta (elective office; op.pr.), kar je bilo, razumljivo, očitno krshenje uradnega prava. Prosesi, ki sledijo po likvidaciji neke strukture, mnogo povedo o njenem realnem družbenem položhaju. Sama po sebi likvidacija očitno nedemokratskega nomenklaturenega sistema (v letu 1989), ni bila vzrok za posledichno bolj odkrito niti bolj razumno imenovanje državnih uradnikov. Prej nasprotno. Zato je imela kritika nomenklaturenega sistema, iztrgana iz konteksta, chisto ideoloshki smisel.

V razmerah hudega pomanjkanja izobrazhenih kadrov in velikanske zapletenosti geografske, nacionalne in gospodarske strukture držhave, je imel nomenklatureni sistem

mного prednosti. Podredil je celoten drzhavni aparat enakim kriterijem in deloval praktično samodejno. Omogočal je efektivnost (tujo parlamentarnemu sistemu) sovjetske drzhave v ekstremnih razmerah industrializacije in vojne. Pomemben dejavnik v takih razmerah je bila visoka stopnja *neodvisnosti* vodilnih od lokalnih oblasti in nadrejenih. Ta »zashchita« je omogočala iniciativo in tvorni pristop – che sta le bila v skladu z glavnim ciljem.

Poglavitna pomanjkljivost takega sistema, ki so se je zavedali od vsega zacetka, je bila tendenca nomenklature k probrazbi v stanovsko kasto, k oblikovanju vplivnih klanov, kadar se je lokalnim in gospodarskim veljakom posrečilo vplivati na partijske organe (v širokem smislu besede – jih »korumpirati«). Tako se je nomenklaturni sistem sčasoma neizogibno »kvaril« in se spreminjal v sistem strnjenih in solidarnih skupin, ki so delovale v svojem posebnem interesu, na škodo drzhavnemu. V okvirju sovjetske drzhave to protislovje ni bilo resheno in nomenklatura je na koncu koncev izvedla revolucijo »od zgoraj«, unichila sovjetsko drzhavo in aktivno sodelovala pri razdelitvi drzhavne lastnine.

POSEBNOSTI SOVJETSKEGA PRAVA

Kot naslednica tradicionalne družbe je sovjetska drzhava izdelala pravni sistem v skladu s tako družbo. V mnogih pogledih se je temeljito razlikoval od prava meshchanske družbe. Ljudje, ki razmishljajo v pojmih evrocentrizma, ne razumejo tradicionalnega prava, kazhe se jim kot *brezpravnost*. V zvezi s tem se v domeni ideologije pojavljata zamenjava pojmov in vzajemno nerazumevanje.

Tako se izraz »pravna drzhava« v Rusiji dojema povsem drugache kot na Zahodu, kjer je to sinonim za liberalno drzhavo z njeno brezpogojno prioriteto *pravic individuuma*. V vsakdanji zavesti Rusije je pravna drzhava tam, kjer se strogo uposhtevajo norme, uveljavljene in vsem znane, ki so jih primorani izpolnjevati vsi. V taki drzhavi chlovek lahko dovolj zanesljivo prognozira posledice svojih dejanj – zashchiten je od kriminala ali od hipnega razvrednotenja svojih prihrankov v hranilnici.

Poskushajmo se abstrahirati od ideologije in pogojnega pojma »pravna drzhava«. Nepravna drzhava v normi ne obstaja, tudi che je teokratično ali ideokratično pravo z liberalnega vidika surovo ali ni dovolj racionalno. Obstajajo trajni odkloni od prava, kar je v resnici okrnjena drzhavnost. To je nestabilno stanje, ki vodi do revolucije ali do polnega razsula drzhave, izrazenega v izgubi *monopola na nasilje*.

Osnova prava je popolni monopol drzhave na uporabo nasilja. Che se monopol ohranja, je drzhava pravna, pa chetudi je skrajno surova. Che je v drzhavi legitimno nedrzhavno nasilje in kaznovanje (npr. »sodishche lincha« v ZDA), lahko govorimo o nestabilnem stanju okrnjene drzhavnosti. Che pa drzhava predaja orožje in licenco za nasilje neformalnim organizacijam, je nepravna. Drzhavno prepushchanje sredstev

nasilja neformalnim organizacijam znotraj in zunaj lastnega ozemlja je drzhavni terorizem, kar se po merilih mednarodnega prava shteje za simptom zlochinske drzhave.

Tako je izredno tezhka kriza v Rusiji imela za posledico predajo orozhja neformalnim silam D. Dudajeva (1991–1992), ki je bilo v Checheniji uporabljeno za likvidacijo organov sovjetske oblasti. Da bi obnovili nadzor nad ozemljem so potem oborozhili drugo skupino chechenskih neregularnih sil – »opozicijo« Dudajeva. She vech, tja so she poslali pogodbeno najete vojashke osebe brez uniforme in vojashkih oznak. To je privedlo do nastanka vojnega zharishcha v Checheniji in do izgube suverenosti ruske drzhave nad tem ozemljem. Obnavljanje te suverenosti zahteva zdaj ogromno zhrtev in sil.

SREDSTVA VLADANJA

Vsaka drzhava vzpodbuja ljudi k obnashanju v okvirih ustaljenih norm. Sredstvi sta v temelju razlicni – *prisila in sugestija*. Drzhava tradicionalne druzhbe zhe od zdavnaj deluje z *odkrito* prisilo in sugestijo. Kadar tako drzhavo oznachujejo kot »nedemokraticno«, »tiransko«, imajo obichajno v mislih njeno avtoritarnost. Drzhava meshchanske druzhbe pa je porodila nov tip vladanja prek *manipulacije zavesti*.

Manipulacija je nachin vladanja s pomocjo duhovnega vpliva na ljudi prek programiranja njihovega obnashanja. To vplivanje je usmerjeno na psihicne strukture chloveka, izvaja se zakamuflirano in postavlja pred sebe nalogo spreminjanja mnenj, vzpodbud in ciljev ljudi v smeri, ki je zazhelena za oblast.

Manipulacija zavesti kot sredstvo oblasti se pojavlja le v meshchanski druzhbi, z utrditvijo politichnega reda, ki temelji na predstavnishki demokraciji. Vodilna amerishka sociologa P. Lazarsfeld in R. Merton pisheta: »Tisti, ki kontrolirajo ideje in stalishcha v nashi druzhbi, manj uporabljajo fizichno nasilje in bolj mnozhichno sugestijo. Radijski programi in reklama nadomeshchajo ustrahovanje in nasilje«. Oblast monarha (ali genseka¹¹) je potrebovala legitimnost – za utrjevanje avtoritete v kolektivni zavesti. Ni pa potrebovala manipulacije zavesti. Odnosi vladanja pri taki oblasti so temeljili na »odkritem, nezamaskiranem, imperativnem vplivanju – od nasilja in zatretja do vsiljevanja, sugestije, ukaza – z uporabo grobe, preproste prisile«.

V ideokraticnih druzhbah, kakrshni sta bili carska Rusija in ZSSR, se po svojih glavnih izvornih znachilnostih vplivanje na chloveka z religijo ali »propagando« razlikuje od manipulacije. Glavna znachilnost manipulacije je zamaskiranost vplivanja in sugeriranje zhelja chloveku, ki so v nasprotju z njegovimi glavnimi vrednotami in interesi. Tako religija kot uradna ideologija ideokraticne druzhbe ne samo, da ne ustrezata tej znachilnosti, ampak delujeta povsem drugache. Njuno apeliranje na ljudi ne samo, da se ne skriva, ampak je gromoglasno. Kazhipoti in norme obnashanja,

h katerim vzbodbujajo ti vplivi, so izraženi absolutno odkrito ter so strogo in jasno povezani z deklariranimi družbenimi vrednotami.

Oboji, cerkveni očetje in »očetje komunizma« so menili, da je tisto obnashanje, h kateremu so gromoglasno pozivali, v interesu reshitve dush in blaginje njihovih ovchic. Zato si tudi niso mogli postaviti naloge sugerirati lazhne cilje in zhelje ter skrivati aktivnost duhovnega vplivanja. Seveda so se predstave elite in manjshega ali vechjega dela prebivalcev o blagru in potrebah ljudi lahko razhajale, vodje so bili lahko v strasnih zablodah. Vendar pa niso »lezli pod kozho« ter so izpolnjevali Besedo z neposredno prisilo. V kasarnah Rdeche armade je visel plakat: »Ne moresh – ti pomagamo. Ne znash – te nauchimo. Nochesh – te prisilimo«. Smisel manipulacije je drugachen: ne bomo te *prisiljevali*, ampak ti bomo zlezli v dusho, v podzavest, in naredili tako, da bosh *zahotel*. V tem lezhi glavna razlika in principialna nezdruzhljivost dveh svetov: religije in ideokratije (v tradicionalni družbi) ter manipulacije zavesti (v meshchanski družbi).

Med francosko revolucijo se je s pomočjo propagande posrečilo nahujskati mestno sodrgo proti cerkvi in monarhiji. To je bil, cheravno svojevrsten, bleshchech dosezhek uma in besede. Kot orodje burzhoazije je bilo uporabljeno prav tisto, kar ji je sovrazhno – stremljenje chloveka po enakosti in pravici. Tako se je v Franciji prvich pojavila beseda *ideologija* in ustanovljena je bila vplivna organizacija – *Institut*, v katerem so vedrili in oblachili ideologi. Ustvarili so »znanost o mislih ljudi«. Ko prenashamo pojme, razvite na Zahodu, v druge kulture, pogosto oznachujemo z njimi drugachne fenomene. V strogem pomenu besede sovjetska ideologija ni povsem ideologija, ne raziskuje misli ljudi s ciljem manipulacije njihove zavesti. Prej »oznanja z amvona¹²« ter zahteva izpolnitev rituala vere in ustreznega obnashanja. Kaj ljudje v resnici mislijo, pa je sovjetsko ideologijo malo zanimalo. Sovjetska drzhava do zadnjega trenutka ni uporabljala uslug sociologov.

Chlovek liberalnih pogledov meni, da je manipulacija zavesti bolj humano in prijetno sredstvo vladanja kot pa odkrita prisila in imperativna sugestija. Tak chlovek (ki danes nekako prevladuje v »kulturnem sloju« Rusije) je preprichan, da je prehod od nasilja in prisile k manipulaciji zavesti velikanski napredek. V resnici je to vprashanje okusa (npr. F. M. Dostojevski je menil, da manipulacija mnogo globlje travmatizira chloveshko dusho in tlachi njegovo svobodno voljo kakor pa nasilje – o tem govori njegova *Legenda o Velikem Inkvizitorju*). Tudi na Zahodu so med vodilnimi strokovnjaki taki (res pa jih je malo), ki jasno in odkrito postavljajo manipulacijo zavesti, v etichnem smislu, nizhje od odkrite prisile in nasilja. Z zamaskirano manipulacijo zavesti se individuumu okrne svoboda bolj kot z neposredno prisilo. O idealih in okusih ne razpravljamo, vendar velja razlikovati razlicne fenomene.

FORMALIZACIJA PRAVA

Glavna zunanja razlika pravnih sistemov dveh družbenih tipov je v stopnji formalizacije pravnih norm, njihove ubeseditve v obliki zakonov in kodeksov. Za tem stoji odnos med *pravom* in *etiko*. Seveda, v vsaki družbi pravni sistem temelji na prevladujoči morali, na predstavah o dovoljenem in prepovedanem, vendar je v zahodni družbi vse to formalizirano v veliko večji meri zaradi odsotnosti enotne etike. Odsotnost enotne etike je porodila *nihilizem*, posebno značilnost zahodne kulture.

V pravnem pogledu ta nihilizem pomeni neodgovornost, zamaskirano s pojmom svobode. Pojem svobode je v tradicionalni družbi uravnotežen z množico prepovedi, ki v skupnosti porojevajo močan občutek odgovornosti (tudi zato je, mimogrede, taka družba videti nepravna, ker v njej ni tako ostre potrebe formalizirati prepovedi v obliki zakonov). V zahodni družbi se nadzor nad skupno etiko zamenjuje s sankcijo zakona. V tradicionalni družbi je pravo v povechinoma zapisano v kulturnih normah, prepovedih in legendah. Te norme so izražene v jeziku tradicij, ki se prenashajo iz generacije v generacijo in ne prek formalne izobrazbe in vzgoje individuumov.

V Rusiji se pravo povezuje z resnico¹³, kodeksom temeljnih etičnih norm. Te norme se do te mere zlivajo s pravnimi, da vechina ljudi v navadnem življenju med njimi ne dela razlike. Po predstavah liberalizma ZSSR ni bila pravna država, obstajale pa so nepisane moralne norme, ki so celo veljale za zakone (saj je vechina ljudi iskreno verjela, da so te moralne norme nekje zapisane kot zakon).¹⁴ Kadar so oblasti te norme krshile, so to poskušale skrbno skriti.

Tradicionalna država je »sramezhljiva«. Država meshchanske družbe nacheloma »ne pozna sramu«, v njej obstajajo samo krshitve zakona. Krvava nedelja je unichila carizem, ustrelitev v Chicagu pa ni pustila nobenega občutka krivice v ZDA. To se vidi tudi v novejših chasih. Hrushchev se je odločil za ulichne represalije v Novoherkasku (v obsegu, po merilih Zahoda, neznatne), vendar se je to skrbno skrivalo. To je bila sramota, ki je Hrushchev kot voditelj ni prezhivel. Danes, po liberalizaciji družbe, tanki lahko sredi Moskve streljajo po ljudeh ves dan in to she kazhejo vsemu svetu po TV. Pojem greha pri obravnavi te akcije ni bil niti nakazan.

Govorimo o idelanem projektu, v resnici pa zahodna demokracija po potrebi posega po odkriti krshitvi svojih pravnih nachel, na primer nachela kolektivne odgovornosti in kaznovanja. Pomemben eksperiment nad pravno zavestjo je postala izkushnja z blokado Iraka. Proti irashkemu narodu, strogo povedano, izvajajo smrtonosne represalije zaradi delovanja rezhima Saddama Huseina, ki je predstavljal majhen del naroda, del, ki ga narod ne more nadzorovati. V jeziku zahodnega prava se to glasi: izkorishchajo nedolzhne ljudi kot talce in jih ubijajo. Toda vrnimo se k »chistim modelom«.

Družbene pojave, ki sčasoma postanejo običajni, je najlažje razumeti v trenutku njihove transformacije, še bolj pa ob njihovem hitrem, radikalnem zlomu. Sovjetsko pravo, ki je v toku mnogih desetletij postalo običajno (pred njim je delovalo gentično sorodno, *tradicionalno pravo* ruskega imperija), se nanasha na take pojave. Za njihovo razumevanje je koristno opazovati tiste pojave, katerim smo priča danes. Pri tem je potreben precejšen napor, da odstranimo »ideološke shume«. Mnogo takih shumov je ustvarilo disidentsko gibanje, ki je izhajalo predvsem iz političnih in ne pravnih kategorij. Na primer, disidenti so postulirali: boljše je pustiti na svobodi deset zločincev kot obsoditi enega nedolžnega. Pri tem je bil govor o sodnih napakah in ne o zavestnih zločinih organov za javno varnost (takšne zločine poznajo najbolj »pravne« zahodne države). In vsi so sprejeli, z gledišča prava, nekorektni postulat, ne da bi vprašali, ali je govor prav o desetih zločincih. Kaj pa če o sto? O tisočih? O sto tisočih? O vseh?

Globoke spremembe odseva sam jezik. Ideologi liberalne formacije so nachelno zacheli imenovati organe za javno varnost *represivne strukture*. Beseda, katere koren je *pravo*⁵, je zamenjana s terminom, ki je v celoti oropan vsakršne etične obarvanosti. *Sila* je nevtralna, ravnodushna do Dobrega in Zlega, je *orodje*. Tukaj opazujemo prelom s tradicionalnim pravom, kjer je »chlovek z orožjem« ali nosilec Dobrega ali pa je v službi Zla.

Iskreni ideolog liberalne reforme je bil akademik A. D. Saharov. Glede koncepcije pravne države je razglasil: »Nachelo – dovoljeno je vse, kar ni prepovedano z zakonom – je treba razumeti dobesedno«. Ta lakonična misel pomeni prelom s sistemom prava tradicionalne družbe, konec neprekinjene trajektorije ruske pravne zavesti. To pomeni, da so v družbi ukinjene vse v zakonu nezapisane prepovedi in kulturne norme. Seveda, v predlagani »absolutni« obliki to ne more biti uresničeno, ker bi imelo katastrofalne posledice. Govorimo o radikalnem uvajanju pravnih norm, kot so se oblikovale in razvile na protestantskem Zahodu, v vechnacionalni državi s pravoslavno in muslimansko kulturo. Zdi se kuriozno, v resnici pa je imel nachelni pomen nedavni primer sklenitve zakonske zveze v Italiji med bratom in sestro – ni bilo najti zakona, ki bi to prepovedoval. Racionalni argumenti mladoporočencev so bili neovrgljivi: to je ekonomično, zavarovana sta od okuzhbe z virusom aidsa, shkode potomstvu ne bosta povzročila, ker otrok ne nameravata imeti. Zahodna svobodna družba je to sprejela (kot tudi zhe neredke prej sklenjene zakonske zveze med istospolnimi osebam). Ali to pomeni, da je za podobno izlochitev tradicionalnih norm iz prava pripravljena tudi Rusija z vsemi narodi, ki jo naseljujejo?

NARAVNO PRAVO

Ni pomembno, katero poglavje prava raziskujemo (gospodarsko, delavsko, družinsko itn.), pod njimi vedno lezhijo bolj ali manj zavestne predstave o *naravnem* pravu. Se pravi o nekakšnem idealnem, od države neodvisnem pravu, ki ga nekako narekuje razum in sama narava sveta in chloveka. Naravno pravo je, razumljivo, sad kulture, v njem ni nič »naravnega«. Je preprosto tako tesno povezano s predstavami o svetu, da se zdi, kot da je izpeljano iz naravne danosti. Tako je urejen svet – taka je utemeljitev naravnega prava. Ker pa so predstave o svetu in chloveku v sodobni in tradicionalni družbi različne, so različne tudi utemeljitve naravnega prava. Iz tega pa sledi, da se na zunaj podobne pravne norme zapolnjujejo z različno vsebino. Tako je bila ena od socialnih pravic v ZSSR, pa tudi v nekaterih drzhavah s socialdemokratsko vlado (recimo na Shvedskem), pravica do brezplačnega zdravstva. V skladu z koncepcijo individuuma (na Shvedskem) se chlovek rodi skupaj s svojimi neodtujljivimi osebnimi pravicami. Vzete v celoti, so sestavni del njegovih naravnih pravic. Vendar brezplačno zdravstvo ne sodi v naravno pravico chloveka. To si mora izbojevati kot *socialno* pravico in jo zakolichiti v neki obliki družbenega dogovora.

V sovjetski (tradicionalni) družbi chlovek ni individuum, temvech chlan *obshchine*. Ta se rodi z nekaterimi osebnimi, pa tudi z neodtujljivimi *družbenimi*, socialnimi pravicami. Ker chlovek ni individuum (je »deljiv«), je njegovo zdravje v dobrshni meri nacionalna last. Zato se brezplačno zdravstvo razume (podzavestno) kot naravna pravica. Varovanje chlovekovega zdravja je *obveza* tako države – upravitelja nacionalne lastnine – kot tudi samega chloveka. Pomembna je odsotnost protestov v chasu reform 90. let, she vech – družbene debate – v zvezi z nachrtovanjem ukinitve brezplačnega zdravstva in izobrazbe. Ta javni blagor se je v tolikshni meri dojemal kot neodtujljiva naravna chlovekova pravica, da si nihche ni mogel niti predstavljati, da bi jo država ukinila. Reforma v Rusiji je privedla do neprichakovanega uchinka: she pred prehodom na plachano zdravstveno oskrbo so se strmo znizhali obiski pri zdravnikih, cheprav se je povechalo shtevilo obolelih. Ljudje so se pochutili osvobojeni od obveze skrbeti za svoje zdravje kot nacionalno lastnino, niso pa se she zavedali svojega telesa kot osebne lastnine.

Ena od glavnih nalog države v vsaki družbi je regulacija odnosov v *gospodarski* sferi (proizvodnja in distribucija). Temu se posvecha gospodarsko pravo. V sovjetskem družbenem redu je ta funkcija postala she posebej pomembna, ker se je v ZSSR zgodilo globoko podrhavljenje gospodarstva. Glavne utemeljitve prava v tej sferi se tudi mochno razlikujejo v sodobni in tradicionalni družbi; koreninijo globoko v starem veku.

Zhe Aristotel je formuliral osnovne pojme, na katerih temelji razumevanje gospodarstva. Eden od njih je *ekonomika* (gospodarstvo; op. pr.), kar pomeni »vodenje doma«, gradnja doma, materialno vzdrzhevanje ekosa (doma) ter polisa (mesta). Ta

dejavnost ni nujno povezana z denarnim pretokom, s tržnimi cenami itn. Drugachen način proizvodnje in trgovinske dejavnosti je imenoval *hrematistika* (tržna ekonomika – gospodarstvo). Izvorno sta to dva popolnoma različna tipa dejavnosti. Gospodarstvo je proizvodnja in blagovni promet, ki ima za cilj zadovoljitev potreb. Hrematistika pa je tak način proizvodnje in trgovinske dejavnosti, ki je usmerjen v kopichenje bogatstva, neodvisno od njegove uporabe, tj. kopichenje postane najpomembnejši cilj dejavnosti.

Tržno gospodarstvo, ki je v zahodni družbi postalo prevladajoči tip gospodarstva, ni nekaj naravnega in univerzalnega. Je nedavna socialna konstrukcija, ki se je pojavila v obliki globoke mutacije v specifični kulturi Zahoda. Med perestrojko v ZSSR so ideologi predstavljali trg preprosto kot mehanizem informacijske povratne vezi (feedback; op. pr.), ki stihijsko regulira proizvodnjo, v skladu z družbenimi potrebami in s pomočjo blagovno–denarnih pretokov. Torej kot mehanizem nadzora, alternativen *planu*. Vendar pa je protislovje »trg–plan« nebitveno v primeri s temeljnim smislom pojma *trg* kot skupne metafore vse družbe v zahodni civilizaciji.

Kako se je pojavil sam pojem »tržno gospodarstvo«? Trg blaga se je namreč pojavil hkrati s prvo delitvijo dela in obstaja danes v nekapitalističnih in celo primitivnih družbah. Tržno gospodarstvo se je pojavilo, ko so se v blago spremenile stvari, ki za tradicionalno mishljenje nikakor niso mogle biti blago: denar, zemlja in svobodni chlovek (delovna sila). To pomeni globok prevrat v tipu racionalnosti, v mishljenju in celo religiji, nikakor ne samo v gospodarstvu.

Torej se je gospodarsko in delovno pravo v meshchanski družbi oblikovalo v smeri predstav o hrematistiki (trgu), v sovjetski družbi pa v skladu s predstavami o ekonomiki, se pravi gospodarstvu, vodenem ne zaradi dobichka, ampak zaradi porabe. Razumljivo, da so v teh dveh pravnih sistemih bile različne kategorije lastništva, kapitala, dela, denarja itn. V sovjetski družbi so se te kategorije napolnjevale s konkretno vsebino predvsem pod pritiskom okolishchin gospodarske prakse in ne nekakšne teoretichne doktrine (cheprav se je naknadno obichajno dokazovala nuja vpeljave te ali one norme, izhajajoch iz doktrine).

V okviru tega članka nimam možnosti izvesti široko primerjalno analizo zahodne in sovjetske družbe kot produktov dveh različnih tipov civilizacije, zato tu le obracham pozornost na nujnost stalnega uposhtevanja njihovih razlik pri obravnavi drzhavnih in pravnih institutov, ki so si navzven lahko zelo podobni.

Iz rushchine prevedel Just Rugel

¹ *obshchina* – srenja, ruska vashka skupnost

² *sobor* – zbor (v stari Rusiji)

³ Ko se v Rusiji pojavi stranka z imenom »Enotnost« in njeno vodstvo izjavlja, da je privrzheno

liberalnim vrednotam, je to nesmisel, znamenje popolnega nerazumevanja samega smisla besede »liberalizem«.

⁴ Ta smisel rituala glasovanja v drzhavi tradicionalne družbe je skrbno preuchen v antropologiji in kulturologiji. V ponekod na Zemlji ohranjenih kulturah s plemensko demokracijo obstajajo celo posebni domiselni rituali, med katerimi ljudje zanemarijo zamere in raznoglasja (plesi, ritualne inscenacije bojevanja, obredno umivanje, piri). Shele po teh obredih pristopajo h glasovanju, ki mora biti enodushno.

⁵ Prve volitve v sovjete 1923–1924 so povzročile preplah v partijskem vodstvu, kajti udeležilo se jih je samo okoli 30% volilcev. Vzrok pa je bil v tem, da je bil po pameti kmetov (ti pa so sestavljali 85% prebivalstva) dolzhan iti glasovat samo oche – za vso družino. Chlani družine so »vrochali« svoje glasove ochetu.

⁶ Beseda »*sobor*« je prevod grshke besede ekklesia, kar pomeni zbor in cerkev. Stanovski zbori so se sklicevali ne zato, da bi sprejeli konkretne odločitve, temvech zato, da bi »nashli resnico« – opredeliti ali odobriti usmeritev drzhave.

⁷ *ispolnitelnyj komitet* – izvrshni komite

⁸ *Trudoviki* (Trudovaja grupa); malomeshchanska demokraticna frakcija poslancev–kmetov in narodne inteligence v Drzhavni dumi 1–4 (1906–17).

⁹ Februarska meshchanska revolucija 1917 je zrushila samodrshtvo.

¹⁰ Odnosi med komunisti in masoni so bili zapleteni; eden vodij Kominterne, G. Dimitrov, ki je raziskoval to vprashanjem, je izjavil, da je chlanstvo v kompartijah (komunistichnih strankah) nezdruzhljivo s pripadnostjo masonstvu.

¹¹ *gensek* – generalni sekretar

¹² *amvon* – vzvishen prostor med prezbiterijem in cerkveno ladjo za branje svetega pisma

¹³ *pravda* (rusko) – resnica; zastar. pravica: braniti svojo pravdo

¹⁴ Tukaj navajamo besede iz pesmi V. Visockega (ruski pesnik in bard; op. pr.): »Dvakratna ustrelitev je prepovedana s predpisi«. Razumljivo, tega ni v nobenih predpisih. Vendar v Rusiji she iz starih chasov obstaja etichna norma: po ponesrecheni usmrtitivi mora biti obsojenec pomiloshchen. Na vesti dinastije Romanovih je bil skoraj sto let greh Nikolaja I., ki je postal legenda – ponovljena usmrtitev dekabristov, ki so se utrgali z vislic.

¹⁵ V rushchini se organi za javno varnost imenujejo *pravoohranitelni organi*. Angleshki ekvivalent je *law-enforcement institutions*.

(vse op. prev.)

Za zgodovinski spomin

Just Rugel

»RUSIJA IN EVROPA« N. J. DANILEVSKEGA

(Koncept kulturno-zgodovinskega procesa iz leta 1869)

1) O KNJIGI

Danilevski je knjigo *Rusija in Evropa* pisal v letih 1865-1868. Najbolj pomembni znotrajruski dogodki teh let, ki so neizogibno vplivali na razmishljanja Danilevskega, so bili: reforme 60. let, še posebej sodne reforme leta 1864, uveljavitev bolj naprednih *Zachasnih pravil o cenzuri in tisku* leta 1865; atentat Karakozova na Aleksandra II. 4. aprila 1866 in istega leta ukinitve revij *Sovremennik* in *Russkoje slova*; leta 1866 začetek izhajanja revije *Otechestvennye zapiski* Nekrasova, Saltikova-Shchedrina, Jelisejeva in Mihajlovskega ter na njenih straneh objave *Istoricheskikh pisem* P. L. Lavrova.

Velik notranjepolitichni in zunanjepolitichni odmev so še vedno imeli dogodki kot: zadušitev vstaje na Poljskem 1863-1864; pridružitve turkestanskih ozemelj v letih 1865-1867; leta 1866 vojna Prusije in Italije proti Avstriji; dunajski mir Avstrije z Italijo in pridružitve beneshke pokrajine k Italiji; leta 1867 ustanovitev dualistične avstro-ogrske monarhije in Severnonemshke zveze: slovanski kongres v Moskvi istega leta. Za Danilevskega niso ostali neopazheni taki dogodki kot ustanovitev prve internacionale leta 1864 in izid 1. zvezka Marxovega *Kapitala*. Danilevski v negativnem smislu omenja tudi komunizem in Marxa skupaj z drugimi imeni, ki se jim je nepremišljeno začela priklanjati ruska inteligenca. Takšno je bilo politično ozadje, ki je spremljalo stvaritev osrednjega dela N. J. Danilevskega.

Ustvarjalni opus ruskega misleca Nikolaja Jakovljeviča Danilevskega je v mnogočem definiral ideje zahodnih mislecev, kot so O. Spengler, A. Toynbee, W. Shubart in drugi. Teorija, ki jo je uveljavil – množica chloveshkih kultur in civilizacij – je pomembno vplivala na filozofsko misel. Kot vodja poznih slovanofilov je branil samobitnost ruske kulture, njeno posebno vrednost v primeri z zahodno civilizacijo, ki jo tudi danes vsiljujejo vsemu svetu kot edino resnično in pravilno. V Rusiji knjiga Danilevskega ni bila izdana vech kot sto let.

Najbolj znano delo Danilevskega je *Rusija in Evropa*, v njem je podan koncept kulturno-zgodovinskega procesa (1869). Knjiga je imela odločilen vpliv na F. M. Dostojevskega, K. N. Leontjeva, N. N. Strahova, K. N. Bestuzheva-Rjumina. V tem delu je podvrget

kritiki evrocentrizem, ki je dominiral v historiografiji XIX. stoletja, še posebno splošno sprejeto shemo delitve svetovne zgodovine na obdobja starodavne, srednjeveške in nove zgodovine. Danilevski je menil, da ima podobna razdelitev le pogojni pomen, ki popolnoma neupravičeno »privezuje« k etapam evropske zgodovine pojave povsem druge vrste. Nachelo preučevanja zgodovine z vidika »stopnje razvoja« različnih oblik socialnega in kulturnega življenja je imel za povsem pravilno, vendar le takrat, ko to nachelo pomaga, ne pa, ko je ovira za reshitev osrednje naloge kulturno-zgodovinske raziskave: opredelitve in študija zgodovinske pestrosti »razvojnih oblik«.

»Bistvo je v razlikovanju kulturno-zgodovinskih tipov, se pravi samostojnih, izvirnih načrtov religioznega, političnega, znanstvenega, umetniskkega, skratka – zgodovinskega razvoja«. Pojem »kulturno-zgodovinskih tipov« je osreden v doktrini Danilevskega. Kot je sam opredelil, samobitni kulturno-zgodovinski tip oblikuje vsako pleme ali družina narodov, za katere je značilen poseben jezik ali skupina sorodnih jezikov, če je po svoji duhovni potenci sploh sposobno za zgodovinski razvoj in je zhe zapustilo otroštvo. Danilevski je razlikoval med glavnimi kulturno-zgodovinskimi tipi (ki so se realizirali v zgodovini) naslednje: egiptovski, kitajski, asirsko-babilonsko-fenichanski, indijski, iranski, židovski, grški, arabski in germansko-romanski (evropski). Zhe v neposredni prihodnosti, je menil Danilevski, je ogromna zgodovinska vloga namenjena novi kulturno-zgodovinski skupnosti – Rusiji in slovanskem svetu. Vendar zato ni trdil, da se mora zgodovinska misija Rusije izpolniti z neko fatalno neizbežnostjo. Nasprotno, rusko-slovanski tip se lahko razvije in doseže izredno visoke rezultate ali pa se ne bo zmozel realizirati in se lahko spremeni v navaden »etnografski material«. Danilevski se na splošno ni nagibal k fatalizmu. Ker je bil globoko veren chlovek, ni dvomil o vlogi Bozhje previdnosti, sočasno pa je ni skushal povezati neposredno z zgodovinsko dejavnostjo različnih etnosov. Vztrajal je na tem, da sta »država in narod prehodna pojava in obstajata samo v toku chasa, in skladno s tem lahko zakoni njunega delovanja temeljijo le na zahtevah njunega zachasnega obstoja«. Pojem skupnega chloveshkega napredka je imel za prevech abstrakten in je praktichno izkljucheval možnost neposredne sukcesije v kulturno-zgodovinskem razvoju. Zato pa so različne oblike vplivanja enega kulturnega tipa na drugega ne le možne, ampak so praktichno neizbežne. Ciklični model zgodovinskega napredka, ki ga je zachrtal Danilevski, je napovedoval koncepte, ki so se pojavili v XX. stoletju (O. Spengler, A. Toynbee).

2) O AVTORJU

N. J. Danilevski (1822-85), ruski publicist, sociolog, mislec, naravoslovec, ideolog panslavizma. V delu *Rusija in Evropa* je lansiral teorijo o posebnih »kulturno-

zgodovinskih tipih« (civilizacijah), ki se razvijajo podobno kot biološki organizmi; za kakovostno novega je imel »slovanski« tip.

Po poreklu je bil iz plemstva. Oče je bil komandir huzarskega polka, kasneje general-major. Leta 1842 je konchal carskoselski licej, zatem naravoslovno fakulteto peterburške univerze. Leta 1849 opravil izpit za magistra botanike. Poleti istega leta ga je navdushenje za socialistične ideje C. Fouriera privedlo do aretacije (povezane z zadevo petrashevcev). Danilevski je prebil sto dni v zloglasnem zaporu v Petropavlovski trdnjavi. Njegova politična nedolžnost je bila dokazana, zato je bil izpushčen. Kratkotrajno navdushenje s fourierizmom iz mladega Danilevskega ni napravilo radikalca. Kasneje je vedno bil kritičen do različnih variant ruske levoradikalne ideologije. »Vsa razlika med našim in inozemnim, zahodnim nihilizmom – je pisal Danilevski v članku *Poreklo našega nihilizma* – je izključno v tem, da je tam izviren, pri nas pa posnemovalen, zato ima tam določeno opravičilo kot eden od neizogibnih rezultatov zgodovinskega zhivljenja Evrope, nash pa visi v zraku in je smeshen, karikiran pojav«. Po izpustitvi iz trdnjave je bil Danilevski pregan iz Peterburga in je sprva delal v Vologdi, zatem v Samari.

Leta 1853 se je odpravil na svojo prvo znanstveno ekspedicijo pod vodstvom znamenitega naturalista Karla von Bera, ki je imela namen raziskati ribolovstvo na Volgi in Kaspijskem morju, med potovanjem se je srečal s T. Shevchenkom. Takih potovanj je kasneje opravil veliko; na obalah ruskih rek, jezer in morij je prezhivel večji del zhivljenja. Danilevski je pripravil zakonodajo o ribolovu v vseh vodah evropskega dela Rusije. Leta 1860 je prvi v Rusiji opisal filoksero, ki je resno ogrožala rusko vinogradništvo ter veliko prispeval v boju proti tej bolezni. Zadnja leta zhivljenja je posvetil svojemu temeljnemu znanstvenemu delu *Darvinizem*. V njem je kritiziral darvinizem kot teorijo, ki »poenostavlja problem razrednega raznovrstja zhivljenjskih oblik«. Opozoril je na njegovo socialno nevarnost. Preroshko je izpostavil dejstvo, da darvinizem lahko postane idejna platforma za porajajoča se materialistična prepričanja in lahko privede do utemeljitve ideologij, ki upravichujejo zhrtvovanje narodov. Zgodovina XX. stoletja je prepričljivo potrdila njegova predvidenja.

Iz zgodovinskega spomina

Lucijan Vuga

ETRUSHCHINA – MEGALITSKI JEZIK

Che skushamo strniti najnovejshe teorije mednarodnih strokovnjakov, se nam utrjuje vtis, da zhe od antike sem znana razhajanja o izvoru Etrushchanov – da so avtohtoni na tleh Italije, da prihajajo z Blizhnjega Vzhoda, da so se priselili s severa – vse tako kazhe, lahko povezhemo v domnevo, da je vse troje res: tu so se združila ljudstva in kulture avtohtonega prebivalstva, priseljencev z vzhoda in severa. S takega zornega kota poskušajmo analizirati dela Karla Oshtirja.

Karel Oshtir je, kot recheno, obdelal odnos med Etrushchani in Slovani predvsem v knjigi *Drei vorlavisch-etruskische Vogelnamen* (*astrēbъ : άρακος; lunjъ : vel; kanja : capys*), kjer zachenja takole (prevod L. V.):

»Odnosi med Etrushchani in Baltoslovani so trojne vrste:

a) Med Italijo in Baltikom oziroma med zakarpatskim območjem skozi vso zgodovino obstaja zhivahna trgovina: s severa so dobavljali jantar (op. Oshtirja: Bernstein, jantar z Baltika, je došel do Egipta; primerjaj *baltško > egipchansko *sacal* »jantar« s pristavkom *w-ī* dobimo *wīskl, kar je ohranjeno v imenu reke *wīksl > novovisokonemshko *Weichsel*, slovansko *Visla*, območje reke *Weichsel* je bilo področje jantarja) in kozhe, z juga zlato, vino, južno sadje, umetnishke predmete itd. Tako je ligursko *langurium* »jantar« izposojeno iz baltskega *lang »jantar, kar je ohranjeno v litavskem *langus* »okno« in tudi v etrushchanskem *malena* »zrcalo«, kjer je prishlo do *m>b* iz nordijskega *bat »jantar«, kar zhivi v imenu jantarskega otoka *A-bal-us*. Prav tako je etrushchansko *τήβεννος* rimsko »toga«, v *pontski > srednjeveshki latinshchini *tebellus* »zobel; sobolj«, kot izposojenka, združljiva s predtrahkim *te- > tie- > sa-* in slovanskim *soboljъ*.

Z juga pa je prishlo v letshchino *ερms* »opica«, primerljivo z etrushchanskim *άριμος* »opica«; tudi germansko-slovansko **ap-* »opica« in germansko *ap-ana > *Affe* ter slovansko *op-íca*, k chemur etrushchansko *apa* »chlovek, mozh« in prek *p<>b* tudi libijsko *‘Αβεννα* <> *‘Αβιλη* »*Ximiera* (< latinsko *simia* »opica«). Tudi litavsko *áuksas* »zlato« velja za italško izposojenko; za to preditalško besedo imamo npr. predsabinsko *ausom*, predlatinsko *aurum*, in z *āu* > *neutrum* je etrushchansko **zamt(h)* »zlata kovina« (predgrshko *μέταλλον*), etrushchansko *zamt(h)* »zlato« in predlatinsko *santerna* »boraks za lotanje zlata«.

Znana je razširjenost predlatinskega *capuo* »Krämer, kramar« (pripada z *au<>a* predgrshkemu *κάπηλος* [op. K. O.: z *ā<>ō* in z etrushchanskim *pt* > (*h*)*t* (razvoj je takšen: *septumius* > *sehtumial* > *setumē*), latinsko *cōp-t > *cōht-iō > *coctio*, *cotio*, *cōcio*

»Makler, Händler; posrednik, trgovec], prishlo od Rimljanov h Germanom, gotsko *kaupon*, od koder nato še finsko *kauppa* in slovansko *kupiti*, kar najdemo še v staroislandshchini kot *turs*»Riese; velikan« - od Germanov finsko *tursas* – in predpoljsko *Trъch, nasproti etrushchanskemu Τυρσηνοι > Τυρρηνοι, Tu[r]sci, kar vse naj bi bilo posledica zhivahnega trgovanja med Italijo in srednjo Evropo ter Baltikom in Zakarpatjem.

b) Baltoslovani pripadajo indoevropski jezikovni skupini in etrushchina ima zaradi etrushchansko-italske simbioze prevzeto marsikatero indoevropsko besedo od Italikov; v takih okolishchinah je to drugi vir skupnih etrushchansko-slovanskih besed. Tako npr. etrushchansko *raufiz* italskega *roufo nemshko »rot«, slovansko *ръдѣти*. Vedno znova pojavljajoča se hipoteza o indoevropskem izvoru Etrushchanov je težko sprejemljiva tudi v predindoevropski preobleki. Nostratično sorodstvo Staroevropcev, med katerimi morajo tudi Etrushchani najti svoje mesto skupaj z Indoevropci, je sicer mogoče, toda ta hip je nedokazano in "napihnjeno"; skladnosti med Indoevropci in Etrushchani so onomatopoetichne (posnemanje naravnih glasov) oziroma zamotanega prazvora.

c) Mnozhica etrushchansko-slovanskih besednih dvojic izhaja iz predindoevropskega praserodstva predslovanshchine z etrushchino; oba dialekta pripadata s predskitshchino, predgermanshchino, prediliro-trashchino, predgrshchino, retshchino, liguro-piktshchino in ibero-baskovshchino k staroevropski jezikovni skupini na tleh Evrope, medtem ko je staromaloazijskhchina s sorodnimi jeziki segala na drugo stran proti Mali Aziji ter se stikala s hamitshchino (razen semitshchine) v severni Afriki. Od predindoevropske predslovanshchine je temeljno različna centralnoindoevropska predslovanshchina, ki je bila verjetno neki iliro-trashki dialekt, v katerem palatali in labiovelari skupaj preidejo v velare. Od tod torej *gosb* namesto *zosb »gos« in *chopjo* < *khajjom* nasproti latinskemu *capio*, oziroma *chorna* s *k*<>*kh* nasproti litavskemu *shėrti*, in bitijnijsko *Tioç* iz indoevropskega *diw. Šele iz te centralnoindoevropceizirane staroevropshchine se je razširila na vzhodu iranska skitshchina in satemska baltoslovanshchina, na jugu tudi satemska indoevropska albansko-armenshchina (in morebiti drugi balkanski satemski dialekti), ter na zahodu, od Baltoslovanov locheni s pasom prediliro-trashkih Venetov, kentumski-indoevropski Germani.«

Za Oshtirja so karakteristika (*Drei Vogelnamen...*, str. 3) staroevropcejskhchine in staromaloazijskhchine – pri chemer je v analizo zajel maloazijskhchino, predgrshchino, predilirshchino, predslovanshchino, etrushchino-preditalshchino – naglasno pogojene glasovne menjave ter neposredno nizanje delov stavka z anaforo (ponavljanje iste besede v zacetku zaporednih stavkov ali verzov, npr. Tlachani na svet se rodimo – tlachani ga spet zapustimo) zaimka, od koder izhajajo prefiksi, infiksi ter sufiksi; tudi iz tega izhajajo njegove analize, kar pa ni vse, takih izhodishch nashteje in utemelji celo vrsto ter za vsako daje primere, ki so zelo pomembni, ker v mnogih primerih med drugim nachenjajo vprasanje, ali smo si res Slovani toliko izposojali od

Germanov oz. Nemcev ali gre za skupno dedishchino. Po tako temeljiti pripravi preide na prvi primer:

(1) Slovansko *astrebъ*, *jastrebъ* in *jastrebъ* lezhi dalje v ruski-cerkveni slovanshchini *jastrabъ*, rusko *jastrebъ*, starejshe *jastrjabъ*, cerkvenoslovansko *jastrub*, *jastrub*, narečno *rastrub*, srbsko in hrvaško *jastrub*, *jastrubovi*, *jastrubast* »jastrebove barve«, slovensko *jastreb*, *jastran*, cheshko *jestrab*, starejshe *jastran*, poljsko *jastrzab*, gornjeluzhishko *jatrob*, *jatreb*, spodnjeluzhishko *jatæb*, polabsko *jostrab*. Domnevno *astreb iz indoevropskega *akras, chemur ustreza grško *okus* = staroindijsko *ashush* »hitro«. Med razvijanjem etimologije jastreba vechkrat posezhe po vzporednicah z etrushchino, tako (str. 33) za etrushchansko ime reke Tibere: *Tiberis*, *Teberis*, *Thubris*, v italško-latinskem okolju *Albas*, *Albula*, iz preditalskega *alfo* > *albo* »bel«, tako etrushchansko **tub(ə)r* ali **teb(ə)r* domnevno »bel«. Primerljivo s predslovanskim *topol* »populus alba« po *b* < > *p* itd. Njegova končna ugotovitev je, da si podobnosti med slovanskim *jastrebъ* < *asr = etrushchansko *asr v *arakos* "ieraks" nista v nasprotju. Znan je prehod za slovanski *ja-* iz *e-* in *ai-* ter tudi iz *a-*, v etrushkem *ar pri *arakos* je *-s-* odpadel.

(2) Predslovansko *lunjb* se pojavlja v cerkvenoslovanskem *lunjb* »nem. Geier je slov. jastreb«, rusko *lunjb* »nem. Mäusefalke, Turmfalke; vrsta sokola«, cerkvenoslovansko-rusko *lunj* »nem. Weihe, Bussard; slov. kanja, mishar«, srbsko in hrvaško *lunja* »Gabelweihe«, slovensko *lunj* »nem. Sumpfwaihe«, cheshko *lunak* »Hühnergeier«; *lunb*, beseda se povezuje z *lupiti*.

Osnovna oblika slovanskega *lunb* se naslanja na *wlangnj; *wl-* > baltoslovansko *l-* je znan pojav; zato slovanski glasovni premik *-gn-* > *-n-*, tako da iz *wlangnj nastane *lognj > *lonjb in *lunjb*. Za *-gn-* > *-n-* primerjaj rusko *dvigatb* : *dvinutb*, toda vsebovano v *ognjb*, zato *lunjb* iz *lonjb*.

Praoblika *wlangnj ali *wlaungnj je v korenskem zlogu **wl-* (iz **wa^xl-*) identična z etrushchanskim imenom ptice **vel-* »nem. Häher, Falke, Geier; shoja, sokol, jastreb«; za etrushchansko *vel* ima izhodishche v staroevropskem *wan.

V dolgi in podrobni utemeljitvi te svoje ugotovitve Karel Oštir na mnogih primerih analizira sorodne slovanske in etrushchanske besede; naj jih navedemo le nekaj, saj so znachilne za osnovni besedni zaklad kateregakoli jezika:

– *slanka »Schnepfe; sloka, kljunach«, predbaltoslovansko, je najti v etrushchini *snena* »schmücken; okrasiti, in v *snenath* »Zofe; spletichna, hishna«, kar se z ustreznim jezikoslovnim aparatom dá primerjati s slovanskim *snaga* < > etr. *snena*, *snecna (str. 59);

– *mogyla*, »gomila, grobni grichek«, predslovansko, etrushchansko *elthi*, po *kall*, *kallis, razvojno *-gyla* < > *-gela* kot v maloazijskem *Suag-gela »kraljeva grobnica«, (str. 67);

– *esenb* »jesen«, predslovansko, etrushchansko *esia* »Ariadna je *boginja jeseni« (str. 68);

- **detelja**, predslovensko, kot »krma (za konje)«, etruskchansko **damnos** (*ippos*) (str. 68);
- **lanv**, predslovensko »Joch oder Haufe Landes, aratura, Acker, Feld < *laknu. etruskchansko < latinsko *acua* »100« < Feldmass...« (str. 69);
- ***lody** »Frau, gospa«, ***lodьka** »gospodichna«, predslovensko *lad-* »Gatte, Gattin, Mädchen; soprog, soproga, dekle«; ***lodьka** lezhi tudi v predgrškem ***Ladua** > *Leda*, etruskchansko *latva*; za ***lad-** tudi etruskchansko ***laut-** »Frau, Mutter; gospa, mati« (str. 70);
- **jata**, predslovensko, »Hütte; kocha« (str. 70, v opombi);
- **perunv**, predslovensko, »Donnerkeil; strela«, prek *p<>ph* in *d<>t* etruskchansko ***flejront** v *frontac* »fulgurator« in v latinščini *frontesia ostenta* »Blitz und Donnerzeichen; blisk in znamenje strele« (str. 71);
- **rajb**, slovansko, ***rajut**, predbaltoslovansko, »Paradies; nebesa«, etruskchansko *rel* »Graburne; grobna zhara« (str. 71, op. 1);
- **mьnogv**, starocerkvenoslovansko, »mancher; marsikateri, mnogi«, etruskchansko *mantisa, mantissa* »additamentum; dodatek, privesek« (str. 72);
- ***poja**, predslovensko, (*sv*)*pojiti* (zhena>zheniti), etruskchansko *puia* »soproga« (str. 73, op. 1);
- **kьmetv**, predslovensko, »(Frei)bauer, Landmann, Grosshüfner«, morda etruskchansko *cam[e]thi* »*censor, Vetter; cenitelj, sodnik, stric, strichnik=bratranec« (str. 73, op.);
- **laty, latьka**, predslovensko, »Topf; lonec, latvica«, etruskchansko *lut(h)* (str. 73, op.);
- **wl->l**, glasovna premena v slovanskih jezikih, znana tudi v etruskchini: *Vel(c)itanus* > *let(h)a* »Kriegsgottheit; bozhanstvo vojne« (str. 79) itd.

(3) Predslovensko **kanja**, rusko *kanja, kanjukь* »Milan, Weihe; sokol«, malorusko *kanja, kanjuk*, bolgarsko *kanjak*, srbsko in hrvaško *kanja*, slovensko *kanja, kanjuh, kanjec*, cheshko *kane*, poljsko *kania*, narečno *kaniuk*, zgornje- in spodnjeluzhishko *kanja*. Slovansko etimologijo *kana* kazhe primerjati z latinsko *ciconia, conia*, indogermansko ***kan-** »peti«, latinsko *cano*, spodnjevisokonemshko *Hahn* (str. 79-80). V preditalskem reduplikatu *ci-conia* je oblika primerljiva z etrusko *ki-kinda*. Alternacija ***kewnja** : ***kephnja** s premenami *w<f<ph* ob predslovenskem ***keph[n]ja** > *chaplja* je za konchnico **-nja** podobno kakor pri ***kewnja**>*conia* in predslovenskem ***kapnja**>*kanja* po pravilu **-pn-** > **-n-**, s korenem ***kap-** ali ***kab-** se izide v *ka[p/b]nja* »Weihe etc.; kanja, sokol itd.«, primerjati kazhe s predslovenskim ***kab-** v *kobьćь, kobuzaь (skob / skop)* »vrsta sokola, skobec«. Predslovensko *chaplja*, predlatinsko ***kewnja**>*conia* in etruskchansko *capys* <> predslovensko *ka[p]nja* (str. 80-82).

V razširjenem utemeljevanju posameznih pravil besednega razvoja se Karel Oshtir nenehno ozira na etruske osnove, ker je bil sicer njegov namen, izrazen zhe v

naslovu, da bo primerjal (pred)slovanska imena ptic z etrushkimi. Zato navedimo she nekaj njegovih izpeljav:

banja, predсловansko, »Krug, Gefäss, Wanne, Kuppel«, iz *baknja, kjer je slovanski *-kn-* > *-n-*, romansko *bacca* »Wassergefäss«, predlatinsko *bacar, bacarium, bacario, bacinum*, etrushchansko *muki* »kozarec« prek *m<>b*, predсловansko *bьkь > *bьchьvь, bьchьka* »Fass, Kübel, Bottich« (str. 83). Verjetno gre za skupno osnovo z:

buky, slovansko, slovensko *bukev*, danes ohranjeno tudi v imenu pokrajine *Bukovina*, predсловansko *baukun > *buky, bukь*, predgermansko *bauk, silva *Bacenis* > bok (ali bokoi) »Buche; bukev«, predgalsko *Baco* »*Gott des Waldes Bacones en Saintonge*« (str. 83). To izvajanje je zelo pomembno, saj s tem Karel Oshtir dokazuje skupni besedni zaklad in dodaja k argumentaciji, ki nasprotuje pangermanskemu prisvajanju imena drevesa **bukev**, s chimer skushajo celo dokazati, da so bili Germani naseljeni daleč bolj proti vzhodu, na ozemljih Slovanov, in da so Slovani prevzeli ime *bukev* od Germanov! Si predstavljate primitivne Slované, ki she celo za drevo niso imeli svojega imena, cheprav naj bi zhiveli po gozdovih in divjinah Zakarpatja...;

***cheshj** > **chasha**, predсловansko, etrushchansko *cash »Kopf; glava« (str. 86); *Volynjь/Velynjь*, predсловansko, **wel[u]nija* > predlatinsko *Velia* »palus«, iz **vel[n]ia*, kakor v etrushchini *varia=varnal* (str. 87);

inьjь, predсловansko, *ynis* iz *indnij predlatinsko, kakor etrushchansko *andas* (»*boreas*«), predgermansko *wintr > *Winter* (str. 87);

bьdьnjь, predсловansko, »Bottich, Art Fass, Art Kufe; kad, vrsta soda, vrsta chebra«, predсловansko in predgermansko *beud v slovanskem *beud > *bljudo* (> srbsko in hrvashko *bljudo*), »Schüssel, Korb, Tisch; skleda-latvica, koshara, miza«; etrushchansko *puti* »Vase, Becher; posoda, vaza, kozarec«, *t<>l*etr. *pulh* (ali iz **putli?*) (str. 87+op.2);

sk[ь]renja, predstarocerkvenoslovansko, »scurrilitas; norchevanje, shala, burke«, z *-nj-* k *etrushkemu (prim. *Scar(n)a, Scurra*) > lat. *scarra* »Spassmacher, Witzbold, Stutzer«, in she **tretji**, kakor v rushchini, »der dritte > Schiedsrichter; razsodnik, posrednik«, *etr. > lat. *scalna* »Schiedsrichter« (str. 88);

korstelь - ***korsterь**, predсловansko, predlatinsko *oturnix* »Wachtel; prepelica«, *kost(b)rь* »Holzstoss; skladovina, sklad drv« pa je z mnozhinskim formantom *-r-* primerljiv z etrushchanskim kot npr. *denar* »sin«, saj je drugache predgrshko *kaston* iz **k[a]s-* (str. 89); prav tako je primerljiv predсловanski *tir > slovansko *-tь[r]-, -ter-*, kot v predсловanskem *nь/bktьva* »mactra, macto; chashchen, zhrtvovan, kaznovan«, v korenu *nьk-* ali *nьk-* primerljiv z etrushchanskim *nac-* v pomenu »Grab; grob« (str. 89); ta razlaga postane she zanimivejsa, ker vsebuje zelo razvpito besedo *ekupetaris*, o kateri je veliko razlichnih in nasprotujocih si razlag; Karel Oshtir pravi:

ekupetharis, e-kupe-t(h)aris, predvenetsko, »Grabeimer, grobna posoda«; predslovansko *pektь, pek-ter-a* »Höhle; votlina; pech, pechina«, torej *pech-* in zgoraj obdelani **tir* > slovansko *-tь[r]-, -ter-* (str. 89); dodatno obrazlozHITEV ostalih sestavin ekupetaris najdemo v nadaljevanju;

petro, predslovansko, »lacunar, Gerüst, Gebälk, Sockwerk, Art Balken; strop, oder, tramovje, podporje« iz **pen-tr* ali **pen[ə]k-tr*, slovansko *пѣнѣ* »tronc d'arbre; shtor« (str. 90);

kanja < **kap[un]ja*, predslovansko, etrushko *capys* »sokol« (str. 90);

utro, slovansko, poleg *ustro* iz **aushr* »Morgen; jutro«, morda iz **uchtro*, kontaminirano iz **ausha^xr* > **ucha^xr* + *ustro*, s formantom *-tr-* iz **auk-tr*, etrushchansko aukelos (str. 90);

*demptel > **detel**, predslovansko, »Klee; detelja«: **deb-tel* > **detel*, poljsko *koniczyna* »detelja« iz *konjь*, krma za konje, morda iz družine z etrushchanskim *dannos ippos* (str. 92);

koprь, predslovansko, »(See)fenchel, Dill; (morski)janezh, koper«, etrushchansko *kapra*, morda upoštevamo še slovansko **az-* »Ziege; koza« pod vplivom **koprь* »koza«, z izpadom *k-* (str. 92);

kremy, predslovansko, »Kiesel, Feuerstein; kremenjak, iskrilo«, e<>a krams, etrushansko *crapshti* »in den Nischen?, v vdolbini« (str.92);

bergь, predslovansko, etrushchansko *bargena* »*Gebirgler; gorjan« (str. 94);

kolachь, slovansko iz *kolo*, etrushko *halχ* »Bier?, Gefäss?; pivo, posoda, zhila« (str. 94);

krusha, predslovansko, »Birne; hrushka« (tsh<>sht), etrushko *Crustumerium* »mit beliebten Birnen« (str. 99); itd.

Kaj je Karel Oshtir ugotovil glede treh ptichjih imen?

(a) Predslovansko *astrebь* izvaja iz debla **asr-*, ki ga ima tudi etrushki *ἀρακος 'ιέραζ'*; formant *eb-* in menjavanje *r<>l* v predgrshkem *aisaron* "eidos": *aisalon* sta predindoevropskega izvora. Prvotni pomen debla **a(i)sr-* je »bozhji, svet«, na kar kazhe etrushko *ais(ar)* »bog«.

(b) Predslovansko *lunjь* je nastalo iz **lonjь* < *lognjь* ter izvira iz prvotnega **wlangj*, in to po vechinoma disimilatorichnem menjavanju *n<>l* iz **wnangj*, h korenu *wl-* spada etrushko *vel* "vultur". K isti praobliki **w(a)nangj* je ob upoštevavanju pojava *n<>* – (z ustreznimi slovanskimi refleksi) pristaviti še predlitavsko *vanagas* »jastreb« in predirsko *fang* »lunj«. Etrushko *vel* je ohranjeno, izvzemshi predlatinsko obliko *vultur*, le še v imenu *Vel=C(aius)*; opisano je bilo vech slichnih dvojezicnih primerov italско-etrushchanskega sozhitja.

(c) Predslovansko **kanja** se je razvilo iz **kapnja*; deblo **kapn* < **kapun* je ohranjeno v **kapu* etrushchanske besede *capys* »falco, sokol«, predgrshko *Kapis*, predlatinsko

**accaput(a^x)r* > *accipiter* »jastreb« in predgermansko *khaphuⁿ > *xabukaz > novovisokonemshko *Habicht*; po alternaciji labiala z labialnim nazalom (obdelani so tudi predslovski primeri) sodi semkaj še predgrški *kumindis*. Slovanski refleksi menjavanja neaspirate z aspirato (*capys*: *xabu), in sicer *k*: *ch*, *t/d*: *s/z* in *p/b*: *w* so potrjeni s primeri.

Po obširni analizi Karel Oshtir sklene, da obstaja v jeziku trojni odnos med Etrushchani in Slovani: (a) baltoslovanske izposojenke iz etrushchine; (b) etrushke izposojenke iz italshchine, ki je s slovanshchino indoevropskega porekla; (c) glavni vir etrushko-slovanskih besednih skupnosti pa je v pripadanju predbaltoslovanshchine in etrushchine k isti staroevropski jezikovni skupini.

Ali res obstajajo zgolj ti trije odnosi? Kljub velikemu sposhtovanju do Karla Oshtirja je treba vprašati, kako to, da ni še naslednjih odnosov med Slovani in Etrushchani: (d) etrushchanske izposojenke iz baltoslovanshchine?

(e) etrushchanske izposojenke v italshchino?

(f) če je obstajala neka predindoevropska jezikovna skupina, na kateri se je kasneje (kdaj in kje?) oblikovala pred- > pra- > slovanshchina, je (ne)mogoče upoštevati, da je bila (ne)homogena, eno- ali raznorodna, z enako/isto(?) kulturno podstatjo...

(e) ko Oshtir izrecno operira s pred- in praslovanshchino, si vechkrat postavimo vprašanje, koliko je pri tem vključene same slovanshchine kot nedvomno veliko kasneshe jezikovne tvorbe, toda ob uposhtevanju spoznanja Franceta Bezlaja (gl. uvod k *Slovenskemu etimoloshkemu slovarju*): **»Skupni slovanski izrazni fond je sorazmerno skromen, zdi se, da ne presega tisoč sedemsto izhodnih besed ... Slovanshchina je v tem pogledu izredno arhaichna ... Ni pa lahko odgovoriti na vprašanje, koliko je slovenska leksika zhe raziskana ... «**

Toda omenili smo zhe, da je Oshtirjev učenec Bojan Chop ob petinosemdesetletnici rojstva Karla Oshtirja (Jezik in slovstvo, XIX, sht. 1-2, str. 5) zapisal: **»... likijshchino sta Pedersen in Laroche dokončno priključila indoevropski (anatolski) skupini, isto velja danes za lidijshchino in s tem verjetno za napise na Lemnosu (op. L.V.: v katerih mnogi vidjo in berejo etrushchino), s tem pa, se resno bojim, tudi za etrushchanski jezik ...«**; torej je za Chopa etrushchina verjetno indoevropski jezik!

Zanimivo dopolnilo k Oshtirjevemu razvijanju etrushchansko-slovanskih povezav najdemo med drugim npr. pri Milanu Groshlju (*O posesivnem adjektivu v slovanshchini in toharshchini*, Slavistichna revija, VIII, 1955, str. 2-10), kjer se loteva posebnosti v slovanskih jezikih, da se ne reče *hisha ocheta*, *klobuk brata*, ampak *ochetova hisha*, *bratov klobuk*, ter ugotavlja, da svojilni pridevnik pozna izmed indoevropskih jezikov le še toharshchina. Ta jezik so govorili v prvem tisočletju pr. n. sht. v Turkestanu, prve

ostanke tega jezika so objavili shele 1908. Znameniti shvedski latinist Löfstedt je pokazal, da je v grshchini svojilni pridevnik omejen na homerski jezik, ki ima to posebnost od eolskega narechja, in da najdemo nekaj sledov tudi v stari latinshchini in v patronimiku (ime, narejeno po ochetovem rojstnem imenu – npr. Petrich iz Peter) v sanskrtu, iranshchini, ilirshchini, venetshchini ter germanshchini. Pri razlaganju, od kod te sorodnosti, Groshelj pravi, da so se skupine ljudi razselile z zelo ozkega prostora, kjer je bila prvotna indoevropska pradomovina, toda kje je to bilo, o tem obstajajo zelo različna mnenja, iskali so jo vse od Mezopotamije do Nemchije (op. L.V.: tudi v Egiptu, Skandinaviji, sredi Azije; nekaj o tem tudi v mojih knjigah *Jantarska pot* in *Davnina govori*). Npr. H. Krahe je v predavanju *Sprachverwandtschaft in alten Europa* (1951) prishel do sklepa, da so bili zametki ali pracelice indoevropskih jezikov okoli leta 2000 pr. n. sht. med Skandinavijo in Alpami ter Atlantikom in Vislo (ali she malo chez njo proti vzhodu). Podrochje severno od Alp seveda ni bilo prazno, arheologija, pravi Groshelj, ima za to neshteto dokazov v ostankih starih kultur. Za zahodno Nemchijo, Francijo, Britanijo in Irsko pa tudi Shpanijo sta arheologija in antropologija dognali za predzgodovinsko dobo vsaj zhe shtiri selitve: ljudi stare in srednje kamene dobe, sredozemskega chloveka nizke rasti, ki se je shiril iz Afrike, chloveka visoke rasti – zopet iz Afrike – ki je prinesel megalitsko kulturo (op. L.V.: drugi odločno trdijo, da je megalitska kultura starejsa od egipchanskih piramid in je nastala na evropskih tleh), in konchno, okoli leta 1850 pr. n. sht., chloveka, ki je zanj znachilna chasha zvonchaste oblike. [Kasnejshi] Indoevropci so torej dali neke skupne poteze raznim [predhodnim, neindoevropskim] rodovom, ki so pa v izgovoru in besedishchu, v nachinu izrazhanja ohranili nekaj svojih posebnosti. Tudi je verjetno, da se je proces indoevropizacije starejshega prebivalstva vrshil v vech fazah, med katerimi so bili krajshi ali daljshi presledki. Nove oblike in sintaktichne zveze so se shirile iz raznih sredishch v obliki koncentrichnih krogov (»valovna teorija«). Okoli pracelic germanshchine, latinshchine itd. so se jeziki shele polagoma izkristalizirali, ko so nastale vechje družhbene celote.

Koliko ljudi pa je sploh zhivelo v posameznih (pra)zgodovinskih obdobjih?

Jean-Noël Biraben je poskusil opraviti to oceno, ki jo je sicer treba jemati z zadržkom, toda vsekakor nam lahko rabi kot podoba urejenih velikosti shtevila prebivalstva, ki naj bi bilo za ves svet videti takole:

pr. n. sht. 1.000.000 leti	nekaj tisoč ljudi
10.000	5.000.000 ljudi
1.000	100 milijonov
0	200 milijonov
1.650	600 milijonov
1.800	900 milijonov
1.950	2.500 milijonov itd.

Leta 400 pr. n. sht. naj bi v Evropi živel okoli 20 milijonov ljudi in prav toliko v Aziji, zhe leta nich n.sht. pa naj bi jih bilo v Evropi 30 in v Aziji 170 milijonov. Ko je bilo leta 10.000 pr. n. sht. (tj. v zacetku neolitika, mlajshe kamene dobe) na svetu vsega 5 milijonov ljudi, je na vsakega odpadlo 20 km² kopnega, ob taki gostoti bi, po rachunu, v Sloveniji živel komaj 1.000 ljudi! Vendar se tudi v srednji Evropi pred 10.000 leti zachenja bohotenje prebivalstva, ko se je konchala chetrta, zadnja ledena doba (Würm) in je v vsej Srednji Evropi živel komaj nekaj stotisoeh ljudi, npr. v danashnji Franciji 50.000. Srednjo Evropo je tedaj pokrivala tundra, ljudje so si vedno bolj pomagali z ognjem, bivali so zhe v pokritih votlinah, kazhe, da so gradili prve pechi in dimnike. Ledeniki so kajpak she vedno segali globoko v doline, zime so bile dolge in hude. Toda v desetem tisoehletju se je v komaj treh do shtirih stoletjih podnebye hitro ogrelo, ledeniki so se umaknili dalech na sever, na Shvedsko in Irsko, in prichakovali bi, da se bo chloveshtvo razcvetelo v blagodejni toploti. J. N. Biraben pa trdi ravno nasprotno: chlovek je zashel v hude tezhave, vsesploshna lakota je mochno zavrla razvoj civilizacije. Namesto tundre so ozemlje hitro prekrili gozdovi iglavcev, brez in lesk, to pa je ob toplejšem podnebyu pomenilo konec nosorogov, mamutov, severnih jelenov, divjih konj, turov – in sploh velike divjadi, od katere je živel chlovek-lovec. V devetem tisoehletju so od velike divjachine prezhiveli zgolj jeleni. V osmem tisoehletju pa so se gozdovi she naprej shirili – prevladovati so zacheli hrasti, bresti in bukve. Mesa je bilo vse manj, lakota je dosegla vrhunec. Chlovek se je selil k morju in živel od nabiranja shkoljk, pa k velikim rekam in jezerom, kjer je nabiral polzhe, sicer si je pomagal z naravnimi plodovi, zlasti s kostanjem in zhelodom. Skratka: posebno prilagodljivi ti ljudje niso bili, in zato jih je bilo po treh tisoehletjih znatno manj kot ob koncu dozdevno tako krute ledene dobe! Shele med osmim in chetrtem tisoehletjem, v mezolitiku ali srednji kameni dobi je chlovek z nenehnim poskushanjem le obvladal spremenjeno zhivalstvo in rastlinstvo, spoznal hranljive, strupene in zdravilne rastline, in po letu 4.000 je nastala prava eksplozija prebivalstva, ki je trajala vse do leta 1.500 pr. n. sht. Temeljila je na razvoju kmetijstva in zhivinoreje, izboljshevanju hrane, upadanju otroshke umrljivosti in rasti delezha deklet, ki so živela do materinstva! Ob vishkih kmetijske proizvodnje so se kazali prvi znaki trzhnega gospodarstva, rasla so mesta. Okrog leta 3.000 se je v srednjo Evropo razshiril vpliv civilizacij Srednjega vzhoda, zacvetela je trgovina. V naslednjem pomembnem obdobju med 1.000 pr. n. sht. – 1.000 n.sht. se je prebivalstvo Evrope zelo razmnozhilo, na 100 milijonov, ob obilnih nihanjih spricho epidemij, hudih sush ali zmrzali itd. Obstajajo celo zelo natanchne shtevilke; Julij Cezar poroeha, da je med pohodom nad Helvete 58. pr. n. sht. zaplenil arhiv, kjer so bili sezname vseh 92.000 za vojsko sposobnih moshkih, pa seznam zhena, otrok in starcev (286.000).

Toda ta shema ima kar nekaj bistvenih pomanjkljivosti. Prvich je preveeh evropocentrichna, preveeh uposhteva zgolj razmere v Evropi in premalo razvoj v

Afriki in Aziji. Zlasti slednja je z veliko shtevilnejšim prebivalstvom ustvarjala pogoje za hitrejši razvoj. Samo Kitajska naj bi shtela nekaj stoletij pr. n. sht. zhe 70 in vech milijonov, shtevalo, ki je občasno silno nihalo spricho vdorov, zlasti s severa, in drugih ujm. Tudi Indija naj bi po mnenju indijskega demografa, ki je temeljito raziskal zapise o shtetju prebivalstva v mestih ob Indu v tisocholetju pr. n. sht., zhe leta 2.000 pr. n. sht. imela 50 milijonov prebivalcev; podobno nam o Indiji poroča Aleksander Veliki s svojega pohoda v Azijo.

Skorajda ni znanstvenika, ki ne bi priznaval, da je bila za Evropo pomembna Mezopotamija oziroma Blizhnji vzhod kot zharishche neolitske revolucije, tj. poljedestva in metalurgije; posamezni odenki se razlikujejo zgolj po tem, koliko je bilo she pred tem visoke kulture na prostoru proti Indiji ali she naprej na Kitajskem, od koder naj bi se civilizacijsko napajale dezhele "Plodnega polmeseca". Po drugi strani pa predvsem sodobna arheologija, prazgodovina, paleolingvistika in genetika odkrivajo nova dejstva glede pomembne vloge Balkana po eni strani in megalitskih kultur na zahodu Evrope po drugi.

Zato ne sme biti prav nich chudno, che so nekatere teorije, ki so se v preteklosti zdele povsem dokonchne in neizpodbitne, kar naenkrat izgubile verodostojnost in jih je treba spreminjati, dopolnjevati ali celo nadomestiti z novimi. S tem se vechkrat srehamo tudi v tej knjigi, tako kar se tiche same (pra)zgodovine kot tudi lingvistike.

Droben primer, ki se tiche Slovencev, glede posebnega polozhaja slovenshchine v okviru slovanskih jezikov, naj tu nakazhem zgolj z enim samcatim problemom izgovarjave (*Obshchslavjanskij lingvistesckij atlas*, serija fonetiko-grammaticeskaja, refleksy *ě, Mezhdunarodnyj komitet slavistov [sodelovala tudi SAZU – Slovenska akademija znanosti in umetnosti], Belgrad, 1988):

Rusija	<i>e</i>	Chrna gora	<i>ije</i>
Belorusija	<i>i</i>	Vzh. Bosna	<i>ije</i>
Ukrajina	<i>i</i>	Bosna	<i>i:</i>
Poljska	<i>a</i>	Dalmacija	<i>i:</i>
Slovashka	<i>e</i>	Slovenija	<i>î, î:, e, e, ie, ie:, e:, ei, ai, a:i</i> (op.*)
Cheshka	<i>e</i>		
Makedonija	<i>e</i>		
Vzh. Srbija	<i>e</i>		

Op.: (*) Na zhalost nisem imel na voljo vseh natanchnih fonetichnih znakov, toda za razumevanje te navedbe je dovolj jasno, da imajo vsi slovanski jeziki le po en glas, celo tako shtevilen narod, kakor so Rusi, le maloshtevilni Slovenci imamo »za vsako vas svoj glas«. Slovenshchina sodi med jezike z najvech dialekti, podobno je z italijanshchino, toda slovenski rekord je absoluten.

Che to povezhemo z arhaichnostjo slovenshchine, potem nas mora to vzpodbuditi k iskanju globljih vzrokov za tako stanje, ne le pojasnjevati vse z nekakšno goratostjo, zgodovinsko razdeljenost na različne države ipd. Prav spricho tega je pomembno poiskati dejavnike in odnose, ki so vplivali na razvoj jezika, v veliko bolj odmaknjenih chasih, kakor pa je srednji vek.

In zato ne nazadnje, kako, na kakshen nachin ter kdaj in kje so se prenashale ne le besede, ki jih omenja tudi Oshtir, med Etrushchani in Slovani, ampak tudi kultura?! Che predpostavljamo, ali (a) da neolitska revolucija izhaja z Blizhnjega vzhoda ali (b) da je bil tudi Balkan (skoraj) hkrati enako mochno zharishche neolitske, vsekakor pa bronastodobne kulture (zgodnje rudarjenje, metalurgija Balkana je v zadnjem obdobju povsem potrjena), kar bi posledichno povzročilo postopno shirjenje (predvsem kulture in le drugotno selitev ljudstev) proti zahodu, je (c) t.i. megalitska kultura (Karel Oshtir enachi predindoevropske jezike z megalitskimi jeziki), ki je za zdaj potrjena predvsem na zahodu in jugozahodu Evrope, (c 1) z Blizhnjega vzhoda in/ali Balkana nekako preskочila centralno in severno Evropo, che zhe izpustimo vzhodno Evropo, ali pa (c 2) je zajemala megalitska kultura tudi centralno in severno Evropo, le vzhodna Evropa je bila izključena iz tega procesa neolitizacije, in prav od tam ali she bolj proti vzhodu so "Indoevropejci", ki naj bi kasneje (kdaj?) prodrli v "megalitsko" Evropo in jo indoevropеizirali...

Skoraj prevech vprashanj, da bi dobili konsistentne odgovore. Znanost naj bi se po "Okhamovem nachelu" izogibala nepotrebnega kompliciranja, bolj kot se stvari jasno in preprosto postavljene, "lepsa" je teorija!

Kako se dá vse to poenostaviti?!

Po mojem mmnenju je temu blizu TK – teorija kontinuitete, ki jo eden od njenih utemeljiteljev, Mario Alinei, definira takole: Ljudstva, ki danes zhive v Evropi na danashnjih ozemljih, so tod zhivela zhe najmanj v neolitiku, che ne celo zhe v mezolitiku, torej vsaj 10.000 let pred nashim shtetjem. Neolitska revolucija (kmetijstvo in metalurgija) je prvenstveno kulturni pojav, ki je zajemal shirshe obmochje in le v veliko manjsi meri selitev celih ljudstev.

Cheprav se ne morem znebiti občutka, ki se opira na nachin Oshtirjevega podajanja snovi in utemeljevanja, da se je skushal izogniti frontalnemu napadu na pangermanstvo oz. je poskushal spraviti na skupno (kulturno, jezikovno) praosnovo vse narode Evrope zato, da mu ne bi ochitali heretichnosti oznanjanja drugachne teorije od prevladujoche nemshke o Indo-GERMANIH in ne Indo-EVROPEJCIH, jemljem njegovo obetajoche "megalitsko" izhodishche kot osnovo za plodno nadgradnjo. Che za zdaj she enkrat ponovimo po Oshtirju:

»Nekoch« so zhivela v Evropi staroevropska neindoevropska, **megalitska** ljudstva, v enem delu Evrope so govorili predindoevropsko predslovanshchino, ki je bila temeljno različna od kasnejše centralnoindoevropske predslovanshchine... Podobno operira Oshtir z drugimi predindoevropskimi jeziki. Chas je, da si pogledamo she odnos med Veneti in Anti!

Celotna knjiga Lucijana Vuge *Megalitski jeziki* je izšla v elektronskem mediju v ediciji *Pogum Revije SRP*, 2004. (Op. ur.)

Neprevedene knjige

Lev Detela

KNJIGA NEMCEV – DAS BUCH DER DEUTSCHEN

Nemška identiteta? To vprašanje je v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni vzbujalo skrajno nezaupanje. Zaradi nacističnega potenciranja nemškega nacionalnega vprašanja, ki je Nemce privedlo v brezobzirne zločine druge svetovne vojne, je uchinokovalo nevarno in nekorektno. Kako pa je z nemško identiteto danes? Nastaja danes nova nemška identiteta? Zanimivo je, da se razmisljanja o njej še vedno vech ali manj sramezhljivo ali razdraženo otepajo. Čeprav so se mnogokje po svetu po polomu komunizma v Nemški demokratični republiki in po združitvi obeh Nemcij ustrashili, da bo nemški nacionalizem v veliki nemški drzhavi ponovno radikalno ozhivel. Sicer je res, da so se okrepile nekatere nacionalistične stranke, vendar ostajajo nacionalni skrajnezhi kljub temu v manjšini. Bolj zanimivo je, da je narasla nekakšna protizahodna vzhodnonemška zavest na področjih nekdanje nemške komunistične drzhave, medtem ko na zahodu Nemčije bolj kot nacionalizem uspeva samozavest konzumizma in kapitalističnega elitizma. Tezhki nemški nacionalni miti in simboli, Wagner, Nibelungi, boj Germanov proti Rimu, so danes vech ali manj samo metafore iz zgodovine, koketni spomin na nekaj, kar ni vech trdno zasidrano v nemški zavesti. In vendar se v zadnjem chasu kljub temu mnozhijo znamenja, da se skusha Nemčija shestdeset let po koncu vojne, ki jo je bistveno zakrivila, spet nacionalno osmisлити – s kritičnim in etično utemeljenim pogledom nazaj v lastno zgodovino, da bi lahko v prihodnosti nashla pravo pot v zboru evropskih narodov.

Toda poglejmo v preteklost. Zdi se, da Nemcem, v preteklosti razcepljenim na mnozhico drzhav in drzhavic, zelo dolgo ni bilo popolnoma jasno, ali so res enoten narod. Bolj zavestno so na posameznih področjih namrech gojili le lokalno samozavest. Shele dobrih sto let po koncu tridesetletne vojne (od 1618 do 1648), ki je zaradi verskih sporov razcepljene nemške dezhele pripeljala na rob propada, so Nemci duhovno in gospodarsko spet vstali iz rushevin, pricheli razmisljati o svoji nacionalni usodi in zacheli veljati za human narod »pesnikov in mislecev«, cheprav so ti velikokrat podvomili o tako idealističnem polepshavanju dokaj drugachnega splošnega stanja. Zhe njihov »najvechji pesnik« *Johann Wolfgang von Goethe* je bil glede realnega položaja Nemčije v svetu negotov: »Nemčija? Toda kje se nahaja? Jaz te dezhele ne najdem.« Saj je tudi na zemljevidu njegovega chasa obstajal le konglomerat neshtetih nemških drzhav in drzhavic s samostojnimi zakonodajami, neshtetimi

denarnimi valutami, lastnim vojashtvom. Nemci so se združili v skupno državo razmeroma pozno, v drugi polovici 19. stoletja, in še to le za silo. Je tudi to vzrok za nacionalistično prekletstvo, ki jih je zapeljalo v dve nesrečni svetovni vojni?

Zalozhba Lübbe v Bergisch Gladbachu skusha šestdeset let po koncu druge svetovne vojne v zajetni, 832 strani obsegajoči knjigi velikega formata, razčistiti problem naroda in narodne identitete. Gre za nekakšno »biblijo nemškega naroda« s ključnimi teksti glavnih nemških pesnikov, pisateljev, filozofov, verskih voditeljev in politikov.

Publikacija z naslovom *Das Buch der Deutschen* (Knjiga Nemcev), ki jo je uredil leta 1954 rojeni publicist *Johannes Thiele*, je razdeljena na devet delov, dodane pa so še opombe in imenski seznam. Posamezni deli si sledijo v kronološkem zaporedju. Na začetku so objavljeni najstarejši (latinski in grški) zapisi o starih Germanih, poročilo *Corneliusa Tacitusa* o germanskih shegah in navadah ter *Dia Cassiusa* o za Rimljane porazni bitki v Teutoburškem gozdu, tem slede odlomki iz najstarejshe nemške literature. Tu je na primer uposhtevana *Edda*, ki je nastala med 8. do 11. stoletjem, *Merseburški zagovorni obrazci*, *Hildebrandova pesem*, *Nibelunška pesem*, srednjeveshki pevec *Walther von der Vogelweide*. Istochasno so v knjigi natisnjeni tudi politični dokumenti, med drugim v času frankovskega kralja Klodvika I. leta 507 nastali zakonik *Lex salica*. V njem je med drugim zapisano: »Kdor ubije svobodno rojenega ali ugrabi tujo zheno za zhivljenja njenega mozha, mora plachati 8000 denarjev, to je 200 shilingov. / Če pa ugrabi svobodno zhensko kraljev hlapec ali polsvobodnjak, zapade smrti.«. Slede objava oporoke *Karla Velikega*, opis spokornishkega romanja kralja *Henrika IV.* k papezhu v Canosso (28. januarja 1077), mirovni zakon cesarja *Friderika II.* (iz leta 1235) ter selektivni izbor tekstov dominikanskega mistika *mojstra Eckharta*. V naslednjem delu so med drugim objavljeni dokumenti iz obdobja reformacije in verskih vojn, predvsem spisi *Martina Luthra* ter teksti baročnih avtorjev *Martina Opitza*, *Angelusa Silesiusa*, *Grimmelshausena* – o strahotah tridesetletne vojne.

Skoraj vse za novejšo nemško duhovno zgodovino najpomembnejšega se zvrsti v selektivnem izboru v drugi polovici publikacije. Veliko prostora je v knjigi odmerjeno razsvetljenstvu. Med drugim so uposhtevani *Lessing*, *Klopstock*, *Herder*, *Kant*, *Wieland*. Sem sta uvrshchena tudi oba literarna »velikana« *Goethe* in *Schiller*. Zgodovinsko in politično zanimiva je v tem sklopu politična oporoča pruskega kralja *Friderika II. Velikega*, ki zahteva od vsakega drzhavljana strogo izpolnjevanje dolzhnosti, ki pa jih je dolzhnan tudi kralj sam, »kot imetnik najvishjega položaja v drzhavi«, brezpogojno izpolnjevati.

Ob taki »politični vzgoji« ni chudno, da so se Nemci, do novejšega chasa razprsheni na neshteto manjših drzhav in drzhavic, navadili na »podlozhnishtvo«, ki pa so ga bichali razni pesniki in misleci, na primer *Heine* in *Nietzsche*. Lok v *Knjigi Nemcev* objavljenih literarnih in političnih dokumentov se pne prek »osvobodilnih vojn«

proti *Napoleonu* in prek romantike vse do združitve v času ustanovitve cesarstva leta 1871 in do novejših obdobij. Revolucionarna in protirevolucionarna vrenja 20. stoletja dokumentirajo teksti *Rose Luxemburg*, *Thomasa Manna*, *Bertolda Brechta*, med drugim je objavljen *Komunistični manifest Karla Marxa* in *Friedricha Engelsa*, pa tudi zadnji radijski govor *Adolfa Hitlerja* 30. januarja 1945 o »boju do zadnjega«.

V zadnjih delih knjige skusha urednik Thiele odgovoriti na vprašanje, ali so se Nemci iz napak v preteklosti chesa nauchili. So v zadnjih desetletjih, cheprav po sili razmer razdeljeni na dve ideoloshko popolnoma različni drzhavi, ki sta hoteli vsaka po svoje oblikovati »novo identiteto Nemchije«, postali zrel, demokratischen narod? Mnogi teksti v zadnjem delu knjige objavljenih avtorjev, med drugim *Paula Celana*, *Siegfrieda Lenza* ali *Heinricha Bölla*, zrcalijo tudi novo nemshko stvarnost v kritični luchi, vendar pa je po drugi strani jasno vidno, da se po poraznih izkushnjah druge svetovne vojne in po najnovejši dramatični združitvi obeh nemshkih drzhav ob propadu komunizma v sklopu demokratičnih političnih razmer sredi globalne stvarnosti Evropske unije danes oblikuje drugachen »nenacionalistični« znachaj nemshkega chloveka in nemshkega naroda.

Johannes Thiele (ured.), *Das Buch der Deutschen – Alles, was man kennen muss* (Knjiga Nemcev – Vse, kar moramo vedeti), založba Lübbe, Bergisch Gladbach 2004, 832 strani.

Lev Detela

KAZHIPOT NA RAZVEJENO PODROCHJE NEMSHKEGA LITERARNEGA DELOVANJA

(Kürschnerjev nemški literarni koledar 2004 / 2005
z zapisi o slovenskih dvojezičnih avtorjih)

Pri založbi K. G. Saur v Münchnu in v Leipzigu je nedavno izšel (z letnico 2005) štiriinšestdeseti letnik priročnega leksikalnega seznama biografskih in bibliografskih podatkov vseh zhivečih leposlovnih avtoric in avtorjev, ki pišejo v nemškem jeziku. Publikacija izhaja pod tradicionalnim naslovom *Kürschners Deutscher Literatur – Kalender* (Kürschnerjev nemški literarni koledar) v različnih časovnih razmakih zhe od leta 1879, ko sta *brata Hart* izdala prvi priročni koledar nemške literature. Ta se je zgledoval po podobnem angleškem bio-bibliografskem priročniku, ki je pod naslovom *Who's who* izšel prvich leta 1849 v Londonu.

Najnovejša izdaja v dveh zajetnih knjigah na 1748 straneh je nekakshen jubilej, saj je izšla točno 125 let po prvi izdaji, iz katere se je v drugi polovici 19. stoletja v urednishtvu pozitivistično prizadevnega *Josepha Kürschnerja* razvil vodilni leksikografski literarni priročnik celotnega nemškega jezikovnega prostora.

Nova izdaja dokaj natančno dokumentira aktualno stanje literarnega delovanja v nemškem jeziku v zadnjih letih. V publikaciji namrech niso uposhtevani le »avtohtoni« nemški pisatelji iz Nemchije, Avstrije, Shvice, Juzhne Tirolske v Italiji, Liechtensteina, nemškega dela Belgije, Luksemburga in iz nekaterih drugih predelov, ki so poseljeni z nemshko govorechim manjshinskim prebivalstvom, temvech tudi avtorji drugih narodnosti, ki iz različnih razlogov v celoti ali delno pišejo v nemškem jeziku.

V tem kontekstu je zanimivo, da je v novi *Kürschnerjev nemški literarni koledar* spet vključeno - podobno kot zhe v prejšnjih letnikih - vech slovenskih avtoric in avtorjev iz Avstrije. Bikulturnost in bilingvalnost sta namrech specifichnost slovenske in mnogih drugih manjshinskih literatur, saj avtorji le-teh delujejo v posebnih in velikokrat zelo kompleksnih razmerah med različnimi jezikovnimi prostori in se uveljavljajo tudi kot koristni posredniki med različnimi kulturami in literaturami. S slovensko-avstrijskega področja so v tej zvezi po abecednem redu poleg sestavka o avtorju tega zapisa (ki obsega 97 vrstic) objavljeni she zhivljenjepisi sedmih dvojezičnih avtoric in avtorjev z dodanimi sezname njihovih nemških ali dvojezičnih knjizhnih del in različnih drugih vazhnejshih literarnih objav v revijah ali chasopisih, omenjene pa so tudi pomembnejše kritike in recenzije njihovih literarnih del ter razna

priporočila in nagrade. Upoštevani so *Milena Merlak Detela* (29 vrstic), *Janko Ferk* (74 vrstic), *Maja Haderlap* (35 vrstic), *Habjan Hafner* (19 vrstic), *Sandra – Sashka – Innerwinkler* (6 vrstic), *Janko Messner* (53 vrstic) in *Jani Oswald* (5 vrstic).

Florjan Lipush in *Gustav Janush* v tem sklopu nista navedena, ker pisheta le v slovenshchini, pač pa se njuni imeni pojavita na strani 408 na seznamu nemških prevodov znanega pisatelja *Petra Handkeja*. Slovenski koroshki pesnik *Andrej Kokot* je zabeležen kot literarni prevajalec. Znani celovški prevajalec slovenske literature v nemshchino, arhivar in pisatelj *Peter Kersche*, ki je bil v prejšnjem *Kürschnerjevem priročniku* še uposhtevan kot avtor in kot prevajalec (v posebnem članku s 33 vrsticami), je tokrat samo registriran z zvezdico (*) ob imenu, kar pomeni, da uredništvo literarnega priročnika ni prejelo aktualnih novih podatkov o njegovem življenju in delu.

V posebnem seznamu literarnih prevajalcev (iz najrazličnejših jezikov) je dodatno in posebej navedenih kar 21 prevajalcev iz slovenshchine v nemshchino, in sicer: *Barbara Antkowiak*, *Lev Detela*, *Milena Merlak Detela*, *Werner Engel*, *Mario Engelsberger*, *Janko Ferk*, *Jürgen Hachmann*, *Maja Haderlap*, *Fabjan Hafner*, *Peter Handke*, *Manfred Jähnichen*, *Andrej Kokot*, *Hans - Joachim Lanksch*, *Ludwig Legge*, *Maria Luise Maurer*, *Janko Messner*, *Heinrich Pfändl*, *Astrid Philippsen*, *Dragica Schröder*, *Peter Süess – Kolbl* in *Peter Urban*. Zhe povrshen pogled na ta seznam pa spet razkrije, kot zhe pri seznamih v prejšnjih letnikih, da kljub uredniški želji po čim večji natančnosti manjka kar precej imen, na primer tako znani prevajalci iz slovenshchine v nemshchino, kot so *Erwin Köstler*, *Klaus Detlef Olof*, *Peter Scherber*, *Ludwig Hartinger* ali *Jozej Strutz*. Poleg tega pogrehamo imena prevajalcev, ki živijo v Sloveniji.

Med različnimi prilogami, objavljenimi v zadnjem delu druge knjige literarnega priročnika, bo za mnoge zanimiv pregled zalozhb celotnega nemškega jezikovnega prostora, kjer je med 1625 naslovi uposhtevana celovška Mohorjeva zalozhba, ki izdaja poleg slovenskih tudi nemške knjige, manjkata pa obe drugi slovenski celovški zalozhbi Wieser in Drava, ki vsako leto ponudita razmeroma veliko shtevilo nemških knjizhnih novosti.

Najnovejši *Kürschnerjev nemški literarni koledar* v dveh knjigah je, kot zhe nekaj prejšnjih izdaj, spet uredil *Andreas Klimt*. V obširni publikaciji so objavljeni posamezni podatki o 16.141 osebah in inštitucijah oziroma o 11.866 še zhivechih avtoricah in avtorjih, ki pishejo v nemškem jeziku. V posebni prilogi *Nekrolog* je registriranih 232 pisateljev, ki so umrli po prejšnji izdaji literarnega priročnika v letu 2002. Na novo je vključenih 1.231 pishochih v nemškem jeziku. Posebej je dokumentirano delo 678 literarnih prevajalcev v nemshchino. Uporabniki priročnika se lahko poleg tega seznanijo z razvejenim shtevilom literarnih nagrad in s preglednimi sezname literarnih drushtev, družhb, akademij ter literarnih agencij. Med 444 literarnimi in kulturnimi revijami je omenjena tudi dunajska posredniška literarna revija LOG, ki je ob koncu leta 2004 dosegla zhe 104. shtevilko. Za mnoge bodo zanimivi podatki

o kulturnih urednishtvih glavnih chasopisov v Nemchiji, Avstriji in Shvici ter o kulturnih oddelkih razlicnih nemshkih radijskih postaj. Vsi v prirochniku uposhtevani avtorji so na koncu druge knjige vključeni she v zelo obsezhen *geografski imenik*, iz katerega je razvidno, da mnogi nemshko pishochi avtorji ne zhivijo na nemshkem prostoru, temvech delno v jugovzhodni in vzhodni Evropi (ostanki manjshine v Romuniji, Madzharski, Poljski, Cheshki, Rusiji) ter na najrazlicnejshih drugih koncih sveta, v obeh Amerikah, v Avstraliji, Izraelu (predvsem starejsi zhidovski avtorji, ki she pishejo v nemshchini), veliko shtevilo pa se jih je naselilo v Franciji (tu so uposhtevani tudi avtohtoni manjshinski nemshki avtorji v Alzaciji in Lotaringiji) in v Italiji (posebej so vključeni avtohtoni nemshki avtorji iz Juzhne Tirolske), mnogi pa so se izselili v Shpanijo.

Glej tudi posamezna porochila o prejsnjih izdajah Kürschnerjevega nemshkega literarnega koledarja v *Reviji SRP* (sht. 31/32, 1999, sht. 43/44, 2001 in sht. 59/60, 2004).

Ivo Antich

»BOGOMILSKA KOLONA« MAKEDONSKE IDENTITETE

(dvajset / 1985 – 2005 / in tudi tisoč let pozneje)

V dneh slovenske preshernovske in italijanske »neodannuncijske« feshte se je v rokah pisca teh vrstic chisto naključno znashla knjizhica z naslovom *Najmladiot od bogomilskata kolona* (podnaslov: *Portret na borecot Razme Maleski*; avtor Boro Kitanovski, izdala založba Studentski zbor, Skopje 1985). Knjizhica je na prvi pogled zrela za odpad, pach znachilna realsocialistichna broshura, skromna in skrajno stereotipna oprema, rdeche platnice s chrnim naslovnim napisom v cirilici, toda nenadno pozornost pritegne naslov z »bogomilsko aluzijo«. Izkazhe se, da gre za biografijo makedonskega partizana, ki se je imenoval Razme Maleski (1927 – 1967). Knjizhica je resda tipichna jugosocpropaganda, a je kljub temu tudi »dvajset let pozneje«, ko je chas izbrisal tako Jugoslavijo kot realsocializem (s samoupravljaljsko jugovarianto), vredna posebnega razmisleka, in to ne z ideoloshkega, temvech z radikalno eksistencialnega vidika: kako se je oblikovala neka chloveshka eksistenca v dolochenem »prostorchasu« - na tleh makedonskega naroda v strahotnem prelomnem chasu druge svetovne vojne, protiokupatorskega partizanstva in revolucije. Ker vsak individuum tako ali drugache zhivi v kontekstu kolektiva, je tukaj zastavljeno vprashanje o Maleskem kot posamezniku neizogibno povezano z vprashanjem o oblikovanju kolektivne identitete makedonskega naroda, ki je poseben fenomen. Po imenu so Makedonci znani zhe tisočletja, iz predslovanskih chasov (so bili zhe takrat slovanskega ali »venetskega« porekla?), okoli X. stoletja zhe kot Slovani pod »carjem« Samuilom ustanovijo drzhavo, o kakrshni Slovenci s svojim imenjacom »Samom« in mitologizirano »Veliko Karantanijo« lahko le sanjajo (Samuilova Makedonija je segala kot resnichna drzhava na shtiri morja: od Jadrana do Chrnega morja, od Donave do Jonskega in Egejskega), potem pa nastopi tisoč let popolne »anabioze«, omrtvelosti v zasuzhnjeni anonimnosti, iz katere se makedonski narod dvigne s partizanskim bojem in komunistichno revolucijo, ta mu vrne drzhavno obliko (republiko), ime, jezik.

V jeziku faktografije povedana biografija je sama po sebi simptomalno (simbolichno) zgovorna. Naslov prvega poglavja zadevne knjige evocira poetiko otroshtva kot temeljne zasnove osebe: *Si bilo dete kraj ezeroto i kraj Drimot* (reka Drim, ki se izliva v Ohridsko jezero). Razme je bil rojen v Strugi na obali Ohridskega jezera v shtevilni

družini očeta krznarja, ki mu je obrt propadala, zato je hodil na sezonsko delo v Albanijo, ko so jo zhe zasedli Italijani, chutiti pa je bilo, da bodo kmalu vdrli tudi v Jugoslavijo. Osnovna shola v Strugi, nato jeseni 1940 sprejemni izpit na bolgarski gimnaziji v Ohridu, kjer je potem kot dijak zhivel v internatu. Zhe tedaj je povezan s SKOJ in s »shumkarji« (hostarji), kot so policisti rekli partizanom, ki so se zacheli organizirati po italijanski in bolgarski okupaciji Makedonije (v Strugo so prishli Italijani, med Strugo in Ohridom je nastala »drzhavna meja« med Italijo in Bolgarijo). Leta 1943 po kapitulaciji Italije odide na partizansko osvobojeno ozemlje in prosi za uvrstitev v bojne enote. Ker je izredno droben in mlad, mu te zhelje ne izpolnijo, ampak dobi nalogo, da bo učitelj v partizanski sholi, ki je prva uporabljala makedonshchino kot uchni jezik. Tako je, presenechen in ne najbolj navdushen, z nekonchanim shestim razredom gimnazije postal eden prvih makedonskih učiteljev, ki so pouchevali v materinshchini; vse dotlej je bila namrech makedonshchina tudi v Jugoslaviji uradno »neobstojecha«; pouk ni bil v normalnem sholskem poslopju, temvech po kmechkih hishah, otroci so sami prinashali stole, udzhbenikov v makedonshchini ni bilo. Ko se je osvobojeno ozemlje zaradi nemshko-bolgarske ofenzive umikalo in so se partizanske enote pregrupirale, je bilo tudi konec pouchevanja, Razme je bil postavljen na strazho, tik pred izmeno je skrivaj zapustil strazharsko mesto in dosegel svoj tedanji poglavitni cilj: pomeshal se je med borce Prve makedonsko-kosovske proletarske udarne brigade, ki je decembra 1943 zapustila zahodno Makedonijo in v pohodu prek planine Kozhuf preshla na grshko stran v Egejsko Makedonijo. To je bil v hudi zimi januarja 1944 »bogomilski pohod«, tako imenovan po vasi Bogomila. Slabo opremljeni in oblecheni partizani, Razme je pushchal krvavo sled za sabo, odstopala mu je kozha s stopal, zavutih v cunje, kozha prstov se je v mrazu lepila na kovinske dele orozhja; vmes pa ves chas boji z zasedami Nemcev in Bolgarov. Na grshki strani je bilo mirneje, tam so si nekoliko opomogli v vaseh, kjer povesod zhivijo Makedonci kot v Grchiji popolnoma nepriznana manjshina. Pozneje, po vrnitvi v Makedonijo, je Razme postal kurir Svetozarja Vukmanovicha Tempa, visokega funkcionarja KPJ in inshtruktorja partizanskega gibanja za Makedonijo in Kosovo. Jeseni 1944 je kapitulirala Bolgarija, Razme je po vojni tezhko zbolel, posledice strahotnih naporov so udarile na dan, oslepel je in ohromel, nato je dvajset let zhivel v postelji in na vozichku v Strugi v materini oskrbi. Umrl je v 40. letu, leto po smrti je njegov bratranec in partizanski soborec, znani makedonski pisatelj Vlado Maleski, odkril njegov doprsni spomenik v vrsti herojev na obali v Strugi. Razme je bil nadvse skromen: znanemu pisatelju Simonu Drakulu, ki je pisal o njem, je rekel: »Vse si dobro zapisal... Tako je bilo... Le prevech herojsko mi zveni...Vse to je bilo vendar tako preprosto («Ta seto toa beshe tolku prosto«)... Ne gre za besede, gre za dejanja...« Resnichno, z besedami se je mogoche na vsakrshne nachine zapletati, dejanja pa so, kar so.

Makedonija je dezhela globoko na južnem robu exYU prostora, zrcalna kontrapozicija Slovenije v Alpah. Obe sta dezheli dveh jezer (Ohridsko, Prespansko - Bohinjsko, Blejsko). Samuil je imel prestolnico v Prespi in v Ohridu; po Preshernu so tudi zacetki slovenske zgodovine ob Bohinjskem jezeru. Obojestranski simbolichni simptom: ime BOGOMILA - pri Slovencih junakinja Preshernovega epa, v Makedoniji je to ime vasi na meji z Grchijo, blizu planine Kozhuf. Bogomila v Preshernovi pesnitvi pomeni vzorno katolichanko, Chrtomir pa je poganski »heretik« (je Presheren pri izbiri imena svoje junakinje uposhteval njeno »bogomilsko« asociativnost?). V makedonskem kontekstu osebno ime ali toponim Bogomila bolj neposredno asociira tradicijo bogomilstva, ki naj bi izviralo prav iz Makedonije (in Bolgarije). Ta heretichna tradicija je dobila svoje »konchno dopolnilo« v narodnoosvobodilnem boju pod vodstvom komunistov kot svojevrstnih novodobnih heretikov (spochetka je bil sekretar makedonske partije velikobolgarsko usmerjen in je zaviral jugoslovansko usmeritev). Ravno Makedonija je znachilen primer za vprashanje, kako to, da je nachelno internacionalistichni komunizem organiziral določena narodna gibanja, ki so bila uspešna v boju za osamosvajanje (nekateri menijo, da so rdeche partije vodile osvobodilne vojne z zlochinskimi nameni in sredstvi, brez ozira na zhrtve, njihova gverila je brezvestno izzivala okupatorje in potem, ko je ta izvajal mashchevanja, so se poskrili; vse to je res, toda klech je v vprashanju: che se nihche ne bi uprl, upora pach ne bi bilo, vsakdo bi si lahko prisvajal, kar bi se mu ravno zazdelo...)

Dejstvo je, da so nekateri narodi prav skozi komunizem dosegli določeno drzhavno avtonomijo in identiteto, cheprav nato zasencheno z muchnimi problemi rdechega totalitarizma (nekateri drugi pa so s pomochnjo ali v okrilju nacistichnega totalitarizma prishli do drzhavne, chetudi kratkotrajne oblike; prim. Slovashka, Hrvashka, od nacizma so se nadejali reshitve svojih problemov tudi Boshnjaki, kosovski Albanci, Flamci, celo Ukrajinci...). Kakorkoli, dejstvo je, da so tudi vsa taka samozhrtvovanja, kot ga izprichuje Razme Maleski, ne glede na ideologijo, neizbrisno vzdana v praktichne in idejne temelje določene kolektivne identitete. To naposled tudi pomeni, da radikalno uposhtevanje dejstev pove, da ne prva ne druga Jugoslavija ni nastala »nakljuchno« ali »poljubno«, temvech po neizprosni logiki v razmerju mochi v določenem prostoru in v določenem chasu. To je spoznanje, ki prichujochi, na prvi pogled zastareli, malo vredni realsocialistichni brochuri daje razsezhnost svojevrstnega simbola, vkljuchno s simboliko bogomilstva. To se je zachelo v Makedoniji, ki je bila tedaj pod bolgarskim cesarjem Petrom (druga pol. X. stol.); konec tega stoletja je v znamenju makedonskega cesarja Samuila (vladal 976 – 1014), ki sicer ni izprichan kot bogomil, vendar je bila njegova vloga upornishka zoper vse tedanje zavojevalce Makedonije, torej je bila praktichno vzporednica bogomilstva (ime po »popu Bogomilu«, bogomilstvo je kot ideologija usmerjeno proti Bizantincem, proti Bolgarom, proti plemstvu in uradni cerkvi zaradi njene pokvarjenosti; v severni

---

Italiji so nekatere heretike imenovali Sclavini ali Makedonci...). »Bogomilska kolona« Makedoncev je dolga celo tisočletje, od X. do XX. stoletja, od Samuila do »malih herojev«, kot je bil Razme Maleski, s strashno simboliko prispodobe: bizantinski cesar Vasilij je oslepil 14.000 Samuilovih vojakov, od tega je Samuila zadela kap, po dveh dneh je umrl. Je potemtakem makedonski narod, formalno »na novo rojen« v komunizmu, »komunistichen narod«, se pravi bolj komunistichen kot kakshen drug? Je makedonska »slepa kolona« v komunizmu spregledala?

Chitalnica

Lev Detela

DVE NOVI KOROSHKI KNJIGI

SLOVENSKA PESEM NA KOROSHKEM

Celovshki zbornik o skladatelju Antonu Nageletu

Jasna Nemec Novak (ured.): ANTON NAGELE – ZHIVETI HOCHEMO!
Krshchanska kulturna zveza (KKZ), Celovec, 2004, 670 strani.

V založništvu Krshchanske kulturne zveze v Celovcu se v zadnjem času vrstijo izdaje obširnih zbornikov o pomembnejših osebnostih koroshkega kulturnega življenja. Po obeh zajetnih knjigah o delu in življenju Lovra Kaslja in Milke Hartman, o katerih smo zhe poročali (glej SRP 61/62 in 63/64), je zdaj izšel kar 670 strani obsegajoči zbornik o koroshkem slovenskem glasbenem ustvarjalcu **Antonu Nageletu**. Podnaslov publikacije *Zhiveti hochemo!* opozarja na narodnoozaveshchevalni kontekst Nageletovih kulturnih prizadevanj v obdobju težkih preizkushenj za slovensko narodno skupnost v Avstriji.

Urednica zbornika **Jasna Nemec Novak**, ki je na slovenski televiziji pripravljala mladinske glasbene oddaje in oddaje o ljubiteljskih dejavnostih, je zhe pred desetletji po sluzhbeni dolzhnosti spoznala slovensko glasbeno življenje na Koroshkem. Takrat se je seznanila tudi z delom Antona Nageleta. V uvodni besedi prichujočega zbornika je med drugim zapisala, da se ji je »Nageletova zgodba... zazdela posebna prav zaradi svoje chloveshke krhkosti«. In res. Zbornik ni le dokumentacija razvejenega glasbenikovega kulturnega dela, temvech tudi psihogram preobchutljivo senzibilnega chloveka, ki pa je vztrajal v svoji stiski in hotel zhiveti »kljub obupu v dushi« med domachimi koroshkimi Slovenci - sredi zasebnih travm in sredi politichnih in druzhbenih pritiskov prejsnjega stoletja.

Knjiga je razdeljena na dva dela s shtevilnimi podpoglavji. V prvem delu so predstavljena Nageletova otroshka leta in mladost, sholanje (med drugim na dunajski Akademiji za glasbo in upodabljaajocho umetnost) in zachtetna poklicna pot v chasu vedno bolj politichno zaostrenih razmer po razpadu avstro-ogrske monarhije do prikljuchitve Avstrije k Nemchiji in do obdobja druge svetovne vojne, v drugem delu pa je prikazan povojni del Nageletovih prizadevanj do smrti v domachem Sht. Jakobu v letu 1992, kjer se je tudi rodil leta 1911.

Vase zaprti, plashni, zagrenjeni, bolehni, nepristopni Nagele je deloval predvsem kot pevovodja raznih koroshkih zborov, bil pa je tudi glasbeni pedagog in harmonizator

ljudskih pesmi. Poleg tega je uglasbil besedila različnih slovenskih pesnikov, med drugim Silvina Sardenka, Antona Vodnika, Srechka Kosovela, Karla Destovnika Kajuha ter koroskih avtorjev Valentina Polanshka, Milke Hartman, Lovra Kaslja ali Antona Kuchlinga. V najtežjem času druge svetovne vojne je ustvaril pozneje večkrat izvajano samosvojo kantato *Miklova Zala*, ki je neke vrste velika pesem narodove volje do zhivljenja. Posebne uchinke je skladatelj pri tej kompoziciji dosegel s shtevilnimi dinamičnimi postopki, med drugim z glasovnimi prepletanji in menjavami zborov, ki se v zadnjem delu kantate vzpno v magistralno idejo »*zhiveti hochemo*«. Drugo zanimivo Nageletovo delo je instrumentalizacija *Slovenskega bozhicha Matije Tomca*, ki jo je 25. decembra 1959 prenashal v slovenskem programu tudi celovški radio ORF. (Pod naslovom *Nash duh se tod iskri* je celovška Krshchanska kulturna zveza na zacetku leta 2005 v posebni dodatni publikaciji izdala tudi partituri obeh omenjenih kompozicij, she prej pa so v posameznih zvezkih izshli drugi deli Nageletovega glasbenega opusa, duhovne pesmi *Iz srca mi vre lepa pesem*, samospevi *V tujini doma* in posvetne pesmi *Srce zdaj s srcem govori*, zhe leta 1988 pa je v redakciji dr. Mirka Cudermana v zbirki z naslovom *Zbori* objavljenih nekaj Nageletovih izvirnih pesmi.)

V posebnem delu zbornika so poleg tega natisnjeni javnosti do sedaj neznani Nageletovi literarni poskusi, pesmi in chrtice, ki so jih odkrili v glasbenikovi zapushchini. Vechina teh, do sedaj neobjavljenih tekstov brez vechje umetnishke vrednosti vendarle she enkrat razkriva avtorjevo senzibilno in melanholično naravo. Najbolj zanimiva so nekatera prozna besedila, v katerih se Nagele predstavi kot svetobolno-otozhni epigon lirichnih chrtic Ivana Cankarja.

Nageletova zhivljenska zgodba pa je le osnovni in pravzaprav manjši del prichujočega zbornika. Dokumentacija o Nageletu je namrech postavljena v shiroko razvejen kontekst družbenega in kulturnega dogajanja na Koroshkem od leta 1918 do nashe sedanjosti. To prepletanje Nageletove zhivljenjske poti tudi z bogatim fotografiskim gradivom in različnimi dokumenti in opisi delovanja shtevilnih drugih akterjev kulturnega, politichnega in verskega zhivljenja daje zborniku kar leksikografsko tezho in poseben pechat. Najnovejshe publikacije Krshchanske kulturne zveze o zaslužnih ljudeh slovenske kulture na Koroshkem (ki jih dopolnjujejo podobna izdanja Slovenskega narodopisnega inshtituta Urban Jarnik v Celovcu, kjer je pred kratkim izshel - kot chetrti zvezek - zbornik o koroshkem duhovniku, pedagogu, etnografu in raziskovalcu bukovnishtva dr. **Pavlu Zablatniku**, ki sta ga uredila **Majda** in **Peter Fister**) zhe zachenjajo rasti v poglobljeno serijo analitichnih prikazov slovenske kulturne zgodovine na Koroshkem.

KOROSHSKO SAMORASTNISHTVO

Hanzej Wuttej: MOJ SVET. Z ilustracijami Kristijana Sadnikarja, Mohorjeva založba, Celovec – Dunaj – Ljubljana, 2004, 64 strani.

V leta 1986 ustanovljeni Ellerjevi ediciji celovshke Mohorjeve založbe je izšlo zhe skoraj trideset pesniskih zbirk različne umetnishke vrednosti. Poleg nekaterih koroshkih avtoric in avtorjev (Milka Hartman, Andrej Kokot, Anita Hudl, Herman Germ, Lovro Kaselj) so v zbirki, poimenovani po slovenskem koroshkem pesniku Franu Ellerju, uposhtevani tudi različni drugi slovenski avtorji, n. pr. Janko Moder, Milena Merlak, Anica Perpar, pred kratkim tudi pokojni Andrej Zhigon, ter celo tuji liriki (Erich Fried v prevodu Andreja Kokota). Nedavno pa je – s spremno besedo **Janka Messnerja** – izšla she drobna knjizhica samorastnishkih stihov, hudomushnih spominskih utrinkov in prigodnih zapisov leta 1947 rojenega zidarja **Hanzeja Wutteja** iz Pogrč pri Sht. Primozhu v Podjuni.

Messner v uvodni besedi k zbirki opozarja na bogato literarno tradicijo koroshkega bukovnistva in v zvezi z Wuttejevimi preprostimi, a rahlochutnimi verzi omenja starega globashkega ljudskega pevca Franca Lederja – Lesichjaka. Seveda je taka primerjava nekoliko vprashljiva. »Sodobnemu bukovniku« Wutteju sicer ne manjka vneme, da bi svoje vech ali manj naive verze strnil v nekakšno prichevalnost, vendar v glavnem ne doseže pikre starobukovnishke shegavosti in izvirnosti. Kljub temu Wuttejeva zbirka opozarja, da med ljudmi na koroshkem podezhelju she zhivi posebna zavest, ki skusha s posnetki starejshega ljudskega izrochila oblikovati poseben odnos do slovenske besede in z njo predstaviti lastni notranji in zunanji svet v povezavi z najblizhjo okolico. Tudi Wuttej zna besedo zasukati v posebno razpoznavnost, kar je lepo vidno zhe iz prvega teksta *Nashe zhivljenje traja samo en teden*, v katerem dolochi sedem chlovekovih zhivljenjskih postaj od rojstva v ponedeljek do nedelje, ko »*gresh po riti k mashi*«. Vendar mu kljub tragichnosti chloveshke usode ne zmanjka pozitivne energije, s katero slika svoj mali svet, domacho okolico, starshe, prijatelje in znance in njihove in svoje pripetljaje. Zapisati zna tudi shaljive prigode o vashkih posebnizhkih in chudakih in svoje zapise vtakati v kmechko okolje sredi dela in skrbi, a tudi zhivljenjskega veselja in praznovanja.

Nekateri verzi so blizu nekaterim zgodnejshim pesmim Gustava Janusha, v katerih je ta na preprost nachin, v svobodni pripovedni obliki, v skoraj prozaichnih prostih verzih hudomushno, brez sentimentalnosti spregovoril v nachinu pesnika naivca o izginjajochih znachilnostih zhivljenja na podezhelju. Wuttejev *Moj svet* se namrech bere kot kratka »spesnjena« avtobiografija o zhivljenju in chustvovanju ob reki Beli, o trdih uchnih letih pri zidarskem mojstru Gomerniku pa o lepoti sveta pod Obirjem, posebno pozornost pa avtor nameni spominu na delavno mater in ocheta, chigar »*stroj ... je bil zmeraj roka*«. Wuttej zabeleži tudi navidez banalne, drobne, a za notranji

svet samorastnishkega chloveka pomembne stvari. Ena od pesmi je na primer posveчена »v spomin zadnji Rotarjevi kokodajci«, ki je »24. maja 1996 ... zaspala in se ni vech zbudila«, toda pesnik ji postavi chastitljiv spomenik, saj je »znesla veliko jajc... in »she atej jih je pobirak«. Drugod se srečamo z »nashimi konji« in z »machkami«, nabava traktorja pa avtorja tako razveseli, da Slomshkovo ponarodelo alpsko poskochnico o hribchku, ki ga bo kupil, pretvori v moderno varianto »En traktor sem kupil., na polje se peljal in njivo zorak«. V nizu razlicnih utrinkov o prijateljih, znancih in sosedih pridejo do izraza njihove dobre lastnosti pa tudi slabosti, med drugim zachutimo Wuttejevo prizadetost zaradi stalno prisotne asimilacije in oportunistike, toda ko zvecher koroshki nemchurski kmet kliche krave, da se naj s pashnika vrnejo nazaj v hlev, she vedno zazveni iz njegovih ponemchenih ust slovenski »hej – mov!« (hej – domov!). Takoj zatem Wuttej tudi pove, da »koroshki Slovenci premalo mislimo, kako govorimo, nash slovenski jezik je zhe tako mochno pokvarjen., prevech nemshkih antibiotikov ima zhe v sebi«. Zato na koncu, vsem na ocheh, v simbolichno-alegorichni pesmi *Lipa* zasadi to »slovensko drevo« pred svojo hisho, »da bodesh zelenela in cvetela v tihi spomin name, ko me davno vech ne bo«.

Ivo Antich

KVINTET PISCEV RESNICE

Pet sodobnih italijanskih pesnikov (Cinque poeti italiani contemporanei).

Uredila in prevedla Jolka Milich. Aleph 85. Ljubljana, 2003, 168 str., 3255 SIT

V stoletja dolgi in bogati kulturi pisanja verzov italijanska poezija kljub sštevilnim mojstrom, ki jih premore, v vrhove »absolutnih klasikov« svetovne literature pravzaprav sega le s tremi imeni: velichastni Dante, briljantni Petrarka, mrakobni Leopardi (na vrhovih skrajne kritične redukcije je pach prostor le za redke). Zvezo med 19. in 20. stoletjem ter adaptibilnost italijanstva markantno predstavlja »gromovnik« Carducci, neoklasicist, ki si je v razvoju od republikanca do monarhista toliko »podaljshal« fin de siècle, da je tik pred smrtjo she »ujel« Nobelovo. Cheprav se zdi Carducci zhe tedaj »tempo passato«, izzivalni zanos njegove poetsko-historichne geste (*Himna Satanu, Barbarske ode*) po svoje nadaljujeta »aktivist« D'Annunzio in polfrancoski futurist Marinetti. Toda tudi spricho grenkih izkushenj vojn in fashizma z njegovimi »osvajanji« se je italijanska poezija kmalu stishala, zapirajoch se vase v smislu hermetizma in skozenj vse bolj prenikajoche ponizhno melanholichne chlovechnosti, kot najbolje kazhejo opusi »velike peterice« Montale, Campana, Ungaretti, Quasimodo, Cattafi (teh pet pesnikov predstavlja 20. stoletje v she zmeraj zanesljivi Kayevi angleshki antologiji italijanskega pesnistva; med njimi je z najvehjim shtevilom pesmi Montale, svojevrstni »nadaljevalec« Leopardija, pesnik »iz ozadja«, ki je sredi hrupa glasnejshih svoj »dolgi pohod« do veljave naposled kronal z Nobelovo in vsemu stoletju dal pechat svojega imena). Ta peterica je nedvomno kljuchna, cheprav bi najbrzh marsikdo dodal she kakshno ime (npr. »trzhashki« Saba, »filmski« Pasolini itd.).

Znotraj nakazanega peterokotnika klasikov modernizma se giblje tudi beseda petih pesnikov v prichujochem izboru in prevodu Jolke Milich. Vsi so she zhivechi, chetudi zhe dokaj priletni (rojeni pred drugo svetovno vojno ali tik po njej) predstavniki srednje generacije, dozoreli v svoji pesnishki besedi in tudi solidno družhbeno uveljavljeni, kot je razvidno iz bio-bibliografskih podatkov in odlomkov kritik. Po abecednem zaporedju, vsak z okoli dvajset naslovov - levo izvirnik, desno prevod - so tu: Elio Andriuoli, Renzo Cigoi, Silvano Demarchi, Anna Santoliquido, Guido Zavanone. Pri antoloshkih izborih je zanimivo, koliko posameznik z izbranimi besedili izprichuje svojo bistveno ustvarjalno (p)osebnost v okviru, ki po možnostih in okusu izbiralca dolocha skupnost. Vsebinski okvir prichujochega izbora zgoshcheno in nadvse ustrezno nakazuje uvodna pesem (na zavihku platnic) Jeana Brianesa,

nekakšen program za pisanje poezije kot neprisiljenega, zhivljenjsko pozitivno naravnanege belezhenja drobnih senzacij vsakdanjika, s sklepno poanto: »pisati resnico« (cit.). V smislu te opredelitve je izbor dosleden in celovit, pri tem pa seveda ni njegova dolžnost odgovoriti na morebitno bralchevo vprashanje, ali v sodobni italijanski poeziji poleg umirjenega prostoverznega in nerimanega »tradicionalistichnega modernizma«, razmeroma primernege za prevajanje, obstajajo tudi drugachne poetike (v dezheli soneta menda nihche vech ne pishe sonetov, v danashnji Sloveniji pa je sonet skoraj »dernier cri«). Dovolj prostora za posameznika omogocha »skice portretov«: Andriuoli pod navidezno preprostimi »anekdotami« z globoko predirnostjo razkriva sledove skrivnosti, Cigoj v bolj racionalno dinamicnem jeziku vrta po svoji tesnobi in pri tem kot Trzhachan ne pozablja na Kras, Demarchi v vsaki svoji kratki pesmi kot v chrepinji odkriva »deshki« chudezh, Anna S. iz Barija z (ob)morsko metaforiko raziskuje svojo bivanjsko »krivdo« tudi v »epigramski« izometriji shtirivrstichnic, Zavanone z virtuožno elokvenco razvija svoj prefinjeno zastrti, grenkobni simbolizem. Vzperednost izvirkov dopushcha »preverjanje« prevajalkine znane natanchnosti, združene z nedvomnim »sopesnishkim« posluhom. Vsekakor tehtna publikacija, dobrodoshel pogled v sosedov »borjach«.

Vprashalnica

*Ivo Antich***(NE)ODVECHNO VPRASHANJE: KAJ JE TO
»EU-RAJSKO STANJE«?**

Nemški spisovalec objavi isti spis v petih periodičnih publikacijah (hkrati) in od honorarjev solidno prezhivi. Slovenski spisovalec, če mu spis po naključju objavi ena (polanonimna) publikacija in mu ga še bolj po naključju morebiti (z »dozhivljenjsko« zamudo in po vsakršnih urgencah) tudi (minimalno) honorira, ob poskusu objave istega v drugi (za dlako manj polanonimni) publikaciji sliši (logični, detektivsko-policijsko uglaseni) U-govor: »Ne moremo objaviti, ker je bilo zhe objavljeno.«

Logični (n)eUro-sklep (poldrugo stoletje po Dragotinu Dezhmanu alias Karlu Deschmannu): slovenski spisovalec naj postane nemški spisovalec... (?)

»eu« v grščini pomeni »dobro«, tudi kot predpona, npr. evforija (op. avt.)

Dokumenti

Dokument 1

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/,
 zavod za založništvo na področju kulture
 in umetnosti, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
 m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910
 e.m. urednistvo@revijasrp.si
 i.a. <http://www.revijasrp.si>
 Ljubljana, 1. maja 2005

ODPRTO PISMO X

Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije
 Maistrova 10, Ljubljana

Sposhtovani gospod Vasko Simoniti, minister za kulturo RS

KAJ SE DOGAJA?
 /drugo nadaljevanje/

Zadeva: tozhba Revije SRP zoper MK RS iz leta 2003

Zadnji dopis: MK RS sht. 403-50/2003-26 dr. UG, izdan dne 18. 3. 2003

KAJ SE DOGAJA?

Kdaj pa kdaj me kdo od sodelavcev ali bralcev vprasha: Kaj se dogaja (namrech z *Revijo SRP* in institucijami sistema, ki so jo zavrgle)? Naj nadaljujem obichajni dialog:

— Nich se ne dogaja.

— Pa bi se moralo!

— Zaradi sprememb na kulturnem ministrstvu?

— ... (Kako gre naprej, pa tako ali tako veste sami.)

Na razpise MK RS se ne bomo prijavljali. Spodobi pa se, zhe zato, da ne bomo govorili na pamet, da vas vprasham, ali se strinjate z zavrženjem Revije SRP, t.j. s postopki vashe predhodnice gospe Andreje Rihter? Ali pa morda menite, da je sodni način reshevanja sporne zadeve nepotreben ali nesmiseln ali neprimeren in bi spor lahko reshili s poravnavo?

Revija SRP, shtevilka 67/68, junij 2005 je iz letnika 13. Na internetu je revija od 1. maja 2005. **Revija SRP she naprej izhaja**, kot bi se ji nich ne primerilo (zgodilo).

Kratek povzetek *dogajanja*:

- 1 – Razpis MK RS za leto 2003 je bil 3. 3. 2003, odpiranje vlog se je pričelo 6. 3. 2003. Sklep MK RS sht. 403-50/2003-26 dr. UG, izdan dne 18. 3. 2003, vročen zavodu REVIJA SRP dne 26. 3. 2003. (Op.: Prijava Revije SRP na razpis je bila seveda zavržena.)
- 2 – Tozhbo na Upravno sodishche RS, Enota Ljubljana, sem za zavod oddal 12. 4. 2003.
- 3 – Odgovor MKRS na tozhbo Revije SRP, Ciril Bashkovich, z dne 23.4.2003, je bil zavodu vročen po enem letu, tj. 6. 5. 2004.
- 4 – Odgovor na odgovor (Revije SRP na odgovor tozhene stranke – MK RS), Rajko Shushtarshich, 10. maja 2004.
- 5 – Vloga Uradu Varuha chlovekovih pravic RS, Rajko Shushtarshich, 26. novembra 2003; dopolnitev vloge 12. maja 2004.
- 6 – Odgovor Varuha chlovekovih pravic RS, Matjazh Hanzhek, 23.06.2004.

Kaj se dogaja je bila famozna rubrika MK RS na internetu, tukaj pa je le kratek povzetek tega, kaj se v resnici dogaja v slovenski kulturi, in sicer na primeru neke neodvisne revije. Zgodba je zdaj dolga zhe trinajst let, trinajst let ukinjanja neodvisne revije, najprej na RTVS, nato na enak nachin na MK RS. V celoti je dokumentirana v elektronski knjigi na internetu: Rajko Shushtarshich, Franci Zagorichnik, Matjazh Hanzhek: *ZHIGOSANA USTVARJALNOST* (za javnost zadeve – priloge, dokazi v nadaljevanju). (Op. ur.)

V Ljubljani, 1. maja 2005

S sposhtovanjem
Rajko Shushtarshich
za zavod: Revija SRP
odg. ur. in v.d. direktorja

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.
Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.